

ॐ श्री

अर्थशुद्ध.

ॐ प्रेम स्वरूपे परमात्माने नमःस्तुते

35

ममर्पण

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

કે જંગમાં ખડખડા એક વિધવાની નાની દાઢી ધામધામના જ
સંગ્રહ દર્શાવેલા છે !

০৭/০৮/১৯৮০ খ্রিঃ, শুক্রবার ১০:৩০ টা

ਮੇਰੀ ਗਿਰ ਨੇ ਲਾਪੇਂ, ਚੰਨੇ ਚੰਨੇ ਚੰਨੇ ਚੰਨੇ

विषय, समस्येति च शीघ्रं चित्तात्तरं प्रत्यक्षं

ਅਧਿਆਪਕ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜੀ. ਐਚ. ਐਸ. ਸਿੰਘ

၁၃ ဦး ခံယူရန်။

विद्युत् प्रकाशः च एतत्तुल्यः सः प्रकाशः ।

सर्वस्य भ.ग.पु.३

५१ ऐक्यः

ૐ

પરમાત્મરૂપ પતિપ્રતિ

સ્નેહાંજલિ.

ગચ્છ-કવવાલી.

ધણાએ કાળથી મુજને, વિરહ તો આપનો સાલે,
હવે રાખી દયા દષ્ટિ, કદિ ના ભૂલશે મુજને. ૧
પિયુ પિયુ નામને જપતી, રટણમાં એ જ હું રટતી,
નિરંતર કાળ નિર્જમતી, કદિ ના ભૂલશે મુજને. ૨
સ્વપ્નમાં એ જ નિરખું છું, નિહાળી મૂર્તિ હરખું છું,
પ્રભુ મુજ પ્રાણથી પ્યારા, કદિ ના ભૂલશે મુજને. ૩
રહી અજ્ઞાનને અંકે, પડીને પાપને પાંકે,
વિસાર્યા આપને મેં તો, છતાં ના ભૂલશે મુજને. ૪
હૃદય મેં આપને સોંપ્યું, અને બાકી ન કંઈ રાખ્યું,
સુહૃદ સ્નેહી તમે મ્હારા, કદિ ના ભૂલશે મુજને. ૫
સાહુ છું હું દુઃખો વિરહે, નમેરા નાથ શું થાઓ ?
જીગરની જવાળને જોઇ, કદિ ના ભૂલશે મુજને. ૬
સમર્પ્યું મેં સહુ તમને, મનઃ વાણી અને તનને,
રહેતાં આપને ચરણે, કદિ ના ભૂલશે મુજને. ૭
વધુ શું હું કહું પ્રીતમ ! હૃદયનું તે હૃદય જાણે,
રડીને એટલું યાચું, ' કદિ ના ભૂલશે મુજને. ' ૮

ઉદ્દેશ.

આપું સાક્ષમાં એટલે પીર સંવત ૨૪૪૩-વિામ સં. ૧૯૧૩ ના
 આદા મહીનામાં મુનિ મહારાજ શ્રી હોમસામણ તથા મહારાજ શ્રી
 હામણ સ્વામી અને મુનિ શ્રી હંધીચંદ્ર સ્વામીનું અમારા આમમાં
 વધારું થકું, તે વખતે તેમનાં સમાગમનો ૧૦-૧૨ દિવસ સુધી
 અમોને હાથ મળ્યો. તે સમયે મંચડકાર મહારાજ શ્રી ત્યારે ત્યારે
 અમોને આત્મિક શાન્તિ અને જીવન મધુર બનાવવાનો ઉપદેશ આપતા,
 ત્યારે ત્યારે તે ઉપદેશની પ્રુષ્ઠિ અર્થે આ સંમદમાંનાં કાવ્યો કહેતા, તેથી
 અમને એ પ્રુસ્તક જોવાની ઇચ્છા થઈ અને મહારાજશ્રીએ તે પૂર્ણ
 કરી. તેથી અમને આ પ્રુસ્તક જીવનના કસેરમય અને દુઃખદાયક
 પ્રસંગ વખતે શાંતિ આપી તમ હૃદયને શાન્તિકારક જણાતાં, આ
 પ્રુસ્તક પ્રસિદ્ધ થાય તો હીક એવી અમારી ઇચ્છા થઈ અને તે
 મહારાજશ્રીને જણાવી. જવાબમાં મહારાજશ્રીએ કહ્યું કે આ સંમદ
 એ પ્રસિદ્ધ કરવા માટે ક્યો નથી, પણ માત્ર મારા પોતાના આનંદ
 અને શાંતિ અર્થે જ ક્યો છે. વળી આ સંમદમાં જે જૈન સાધુઓના
 મુખેથી સંભળાય છે તેવા પ્રકારનાં કાવ્યો નથી એટલે કદાચ જન-
 સમાજમાં રચિકર ન પથ્ય થાય, માટે જેમ છે તેમ રહે તો જ હીક
 છે. જોકે મહારાજશ્રીની આ વાત હીક હતી, છતાં અમને એ કાવ્ય-
 સંમદ પ્રત્યે પ્રેમ થયેલો હોવાથી એ વાત રૂમી નહિ અને તેથી
 વિનંતિ કરી કે આપના આનંદમાં અમારા અને જનસમાજનો ભાગ
 છે અને તે ભાગ તમારે આપવો જ જોઈએ, અને તે ન આપો તો
 દેવાદાર થાઓ; માટે અમોને તમારા આનંદમાં ભાગ પદાવવાનો જે
 હક્ક છે તે પડાવીશું જ. વળી લોકોને રૂમે કે કેમ તે આપણે જોવાનું નથી;

જેને કચ્છે તે લેશે અને ન કચ્છે તે ન લે; તેના માટે અમને કશો વાંધો નથી; માટે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનું સદ્ગાજ્ય તો અમને જ મળવું જોઈએ... વિગેરે કહેવાની મત્તારાજીએ હા કહી અને વિશેષમાં હૃદયોદ્ધાર કે જે પ્રેમી હૃદયને અને વિચારકોને કાંઈક નવું બતાવે છે તે લખી આપવા કૃપા કરી. આ પુસ્તકના લેખો વિગેરેને સુધારવા, પ્રુફ વગેરે સુધારવા અને છપાવવાની ઉદાર કૃપા કરનાર શાહ ચુનીલાલ વર્ધમાનનો અમે પૂર્ણ આભાર માનીએ છીએ, કારણકે આ પુસ્તકને કાંઈ સુંદર લાગતું હોય તે તેમના પરિશ્રમને લીધે જ છે. જે તેમણે આ કાર્ય હાથમાં ન લીધું હોત તો અમે સિંહ વાધના નિવાસસ્થાન ગીરના જંગલમાં રહેનારા શું કરી શકત ? છેવટે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્દેશ જે માનસિક અશાન્તિ ટાળી શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાનો અને જીવન મધુર બનાવવાનો, રોતાં ભાંડુઓને હૃદય સરસાં ચાંપી આશ્વાસી ટદાર બનાવી બળતી જ્વાળાને શાન્ત કરવાની વૃત્તિ ઉત્પન્ન કરવાનો છે તે જણીભૂત થાય તો અમારો રંક પ્રયત્ન સફળ થયો માનીશું, કારણકે અમે આ પુસ્તક કાંઈ દ્રવ્યલાભ મેળવવા પ્રસિદ્ધ કરતા નથી. થયેલ ખર્ચ કરતાં પણ ઓછી રકમ લઈ ઉત્પન્ન થતી સઘળી રકમ આ સંગ્રહકારના સદ્ગુણના સ્મરણાર્થે જે કાંઈ શુભ પ્રવૃત્તિ થાય તેમાં ખર્ચવાની છે, પરન્તુ આત્મિક લાભ મેળવવા ઇચ્છા તો છે જ. અને એ ઇચ્છા કોને ન હોય ?

આંકોલવાડી, ગીર-કાઠીયાવાડ. }
 પોસ્ટ તાળાવા, વેરાવળ થઈ. }

લી.
 પ્રકાશકો.

તા. ૬. આ પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિને અર્થે કેટલીક સહાયતા મળી છે અને તેથી હાલના મોંઘવારીના સમયમાં કાંઈક અંશે પુસ્તકને સસ્તું અને સુંદર બનાવી શકાયું છે. માંગરોળવાળા બખાઈ લીલાધર જવરાજના

પ્રપત્નથી શેઠ તુલસીદાસ મોનજી માંગરોળવાળાએ ૩. ૧૩૮, શેઠ
પ્રાણુલાલ પેઢરજી માંગરોળવાળાએ ૩. ૨૫ અને શેઠ ગેરકળદાસ
પ્રેમજી માંગરોળવાળાએ ૩. ૫ આપ્યા છે. તે ઉપરાંત શાહ મોરા-
રજી મુળજી દા. બાઈ વજકુંવર તરફથી ૩. ૨૫ અને શાહ કાળી-
દાસ તેમજ ધંધારાજવાળા તરફથી ૩. ૧૫ સહાય અર્થે મળ્યા છે. એ
મર્મ સહાયકોનો આભાર માનીએ છીએ.

પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તક મંજરીથી લઈ ખર્ચ આવસ્યક કથન હૃદયોદ્ગારમાં થઈ
ચૂક્યા છતાં પ્રસ્તાવનારૂપે એટલું ઉમેરવાની જરૂર છે કે આ સંમદ
મેં માત્ર મ્હારા પોતાના આનંદ અર્થે જ તૈયાર કરેલો હતો અને માનસિક
લાંતિ માટે જ પ્રયત્ન કરેલો હતો. તે વખતે તેને પ્રસિદ્ધ કથાવર્ણની
કથપના પણ ન હતી, એટલે અમુક રીતિએ જ સંમદ કરવો ઠીક
છે, એ વિચાર જાણ્યો ન હતો. આજે ત્યારે આ સંમદ પ્રતિદિમાં આવે
છે ત્યારે મજા વિચારને ફેરવવો ઠીક ન લાગ્યો જોયો. કાવ્ય અન્યવરથ
રીતે જોવામાં આવે તો તેના માટે દુર્લભ કરવા વાચકોએ કૃપા કરવી.
વળી ત્યારે ત્યારે કાવ્ય પ્રાપ્ત થયાં, ત્યારે ત્યારે સગરડે સખાયાં છે;
એમાં કરીને પણ કાવ્ય અન્યવરથિત લાગે તો તે સંભવિત છે.
પ્રેમનું કામ પ્રેમ પોતે જ કરે તેમાં મનુષ્ય નો નિમિત્ત માત્ર છે,
એટલે એની જૂલો કે દોષો જોઈ પ્રાપ્ત વસ્તુનો અનાદાર કરવા એ પ્રેમી
હૃદયથી ન ખતી શકે તેવું છે, અને શુદ્ધ હૃદયને તો હૃદય જ શુદ્ધ
આ સંમદમાં પ્રેમના જ કાળો ઉપરાંત અન્ય ઉપદેશક કવિતાઓ
પણ છે પરંતુ તે તે કવિતાઓ ઉપરના સંમદક્તાના પ્રેમનું જ એ પરિ-

દ્યામ હોઈને આ પુસ્તકનું નામ “ વિશુદ્ધ-પ્રેમ-પ્રવાહિની ” રાખ્યા
છતાં તેમાંથી તે કાઢ્યો કાઢી નાંખ્યાં નથી.

હૃદયોદ્ધારમાં પ્રભુને માશુક રૂપે માનવા ઇષ્ટ છે કે પતિરૂપે
માનવા ઇષ્ટ છે તે સંબંધી યથામતિ ઉદ્દેશ્ય કરી પ્રભુને પતિરૂપ
માનવા ઇષ્ટ છે એ બતાવવા પ્રયત્ન સેવ્યો છે. તેનાથી બીજી રીતે
એટલે કે પ્રભુને માશુકરૂપે માનવા-કલ્પવા ઇષ્ટ છે એ સંબંધીના
શ્રીયુત પદીયારનો લેખ જે મ્હારા હૃદયોદ્ધારમાં લખેલ વિચારો વાંચ્યા
પછી તેના જવાબરૂપે લખાએલ છે તે પણ આ જ પુસ્તકમાં યથાસ્થિત
સ્વરૂપમાં વાંચવામાં આવશે. વળી એ જ ચર્ચાને અંગે રા. કાન્તના એક
પત્રમાંનો અમુક ભાગ અન્ય સ્થળે મૂકેલો છે તે, તથા કલાપીનું કથન તથા
અન્ય હૃદયારો એ મૂર્ચને વાંચી વિચારી એ તત્ત્વના વિચારકો સાર ગ્રહણ
કરશે એવી આશા છે. સંગ્રહકાર તત્ત્વચિંતક પાસે માત્ર દહીં મૂકે છે.
તેને વહેલી-મન્યન કરી નવનીત-ધી કહાણું એ કામ તેઓનું છે.

ધોરાજી.

વી. મં. ૨૪૩૩ના આવણ વદી ૧૧ }
(ગુરુ-સ્વર્ગગમન-તિથિ)

લી.

મુનિ છોટાલાલજી.

હૃદયોદ્ગાર.

હૃત્કર્મપલાપિ યથેષ્ઠયાર ।

વિતર તામિ હે ચતુરામન ॥

ઘરાસિકેપુ કવિત્વનિવેદનમ્ ।

સિરમિ મા લિપ્ત મા લિપ્ત મા લિપ્ત ॥

અર્થાત્—હે પ્રભા ! વિધાતા ! અન્ય કર્મોનાં ફળો તું મારા બ્રાહ્મમાં તારી મરજ પ્રમાણે આલેખજો, પરન્તુ ચારસિક જતોને કવિતા કહેવાનું કાર્ય તું મારા બ્રાહ્મમાં લખીય નહિ, લખીય નહિ !

કોઈ શ્રેષ્ઠ મહાકવિએ એ સખો કવ્યાર્થો છે અને તે કેવળ વ્યર્થ નથી. કાવ્યની પદ્યી ધણી ઉગી છે, અને તે વસ્તુ જેની-તેની પાસે બધા જવી તે ગદ્યેડની ગૂણમાં ઈટાને બદલે પુસ્તકો લાદી વિદ્યાને અન્યાય કરવા તુલ્ય છે. કોઈ એક વિદ્યાને તો આ સંસાર-રૂપ વિવરણનાં બે મધુર ફળોમાંનું એક મધુર ફળ કાવ્યામૃત રૂપ કશું છે.

મંસારવિગટ્કમ્ય દે વૃષ મધુરે પલે ।

કામ્યામૃતરગાસ્વાદઃ સંગમઃ સુવ્રતઃ મહ ॥

અર્થાત્—સંસારરૂપી વિવરણનાં બીજાં બધાં મમે તેટલા કડવાં ફળ હોય, પણ તેનાં બે ફળો તો અવશ્ય મધુર-મીઠા છે, અને તે બે ફળોમાંનું એક કાવ્યામૃત રૂપી રસનો આસ્વાદ અને બીજું સન્નજનોનો સમાગમ છે. જગતમાં સન્નજનોનો કંઈ સંપર્ક થઈ ગયો નથી. સદુરના લમુચર છે. પરન્તુ એવા રસને જન્મગમ્યની શોધી શકવાનું કાર્ય અતિશય છે. જગતમાં દબનુ એટલું જનર ચાલે છે કે ખરા સન્નજનો કયા છે અને દબી-દેખાતા સન્નજનો કયા છે એ

શોધવાનું કાર્ય દુષ્કર છે. કદાચ ભાગ્યયોગે એવા સાચા સંજ્ઞાનનો લાભ થાય, તોપણ તેના સમાગમનો લાભ લેવો એ તો માત્ર ભાગ્યાધીન જ છે. પરંતુ સંસારરૂપી વિપવૃક્ષના બીજન મીઠા ફળ કાળ્યામૃતનો રસાસ્વાદ લેવો એ એટલું કઠીન નથી. તે સુલભ છે. એ સુલભ ફળની પ્રાપ્તિ થતાં રસિક જનોએ તેનો આસ્વાદ લેવો—માત્ર નિહવાને તૃપ્ત કરીને જ બેસી રહેવું નહિ પરંતુ તેને સંપૂર્ણ રીતે ચાવીને તેના બારીક પરમાણુઓ કરીને તેને ગળા હેઠળ ઉતારવાં કે જેથી એ પરમાણુઓ સારી પેઠે પચે અને આ દેહને ધારણ કરનાર આત્માને નિર્વિકારી—વિશુદ્ધ લોહી રૂપી વૃત્તિઓથી સુષોપણ આપે: એ જ એવા ફળની પ્રાપ્તિને પ્રસંગે મનુષ્યોનું કર્તવ્ય છે.

એક પ્રસંગ એવો હતો કે હું આ મધુર જ્ઞાના રંગને જોઈને જ તેની કીંમત આકતો હતો અને બહુ તો તેને માત્ર રસનાનાં આનંદોપભોગનો જ વિષય સમજતો હતો; પરંતુ મારી એ ભ્રમણા એક કવિતારસિક મુનિના સમાગમથી દૂર થવા પામી હતી. વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૧-૬૨ ની સાલના ચાતુર્માસમાં મુનિ શ્રી તિલોકચંદ્રજીનો મને મેળાપ થયો અને તેમણે જ મને સમજાવ્યું કે કવિતા માત્ર રાગડા તાણવાની વસ્તુ નથી, પરંતુ તેમાં ગૂઢ રહસ્ય સમાએલું હોય છે કે જે રહસ્ય સમજવાથી થતો આનંદ માત્ર મગજસુધી નહિ પણ આત્માસુધી પહોંચવા જેટલો બળવત્તર હોય છે. મુનિ શ્રી તિલોકચંદ્રજી કલાપીની કવિતાઓના જગરા અભ્યાસી હતા એટલું જ નહિ પણ આનંદમય અવસ્થામાં તેમના મુખમાંથી બહુધા કલાપીની કવિતાઓ જ નિર્જરતી હતી. કવિતાની અંદર આટલી બધી સુંદર બાવવાહકતા રહેલી હોય છે તે તે જ વખતથી મારા સમજવામાં આવ્યું. કવિતાઓ વાંચવા તરફ સામાન્ય રીતે મને જે કંટાળો હતો

તે દંડાઓ ત્યારથી દૂર થયો અને 'તેથી' ને પ્રત્યે વધારે આકાંક્ષા થવા લાગ્યું. મુનિ શ્રી તિલોકચંદ્રજી પાસેથી મેં કલાપીના બે ત્રણ દાખ્યો લખી લીધાં અને 'મનોવિચાર' નામની કવિતા મેં 'તેમની' પાસે લખાવી જે મેં પાછળથી 'સદૃષ્ટિ, કુશુભાભા' માં દાખલ કરી હતી. એ કવિના અને બહુ ગમી. હું બહુ વખત એ કવિતા કોઈ વાર બીજાઓની સમક્ષ અને કોઈ વાર એકાંતમાં ગાતો અને હૃદયનો આહવાદ-આનંદ અનુભવતો. મુનિ શ્રી તિલોકચંદ્રજીના માથે કેટલોક વખત રજા પડી અમે બન્ને લાંબા સમય આવી અને ત્યારપછી અમે બન્ને પછા. ત્યારંબાદ ૧૯૬૩ ની સાલમુથી તેમની સાથેના પત્રવ્યવહારથી હું કવિતાઓ વાંચવાનો લાભ મેળવતો અને તેમાં સગા-એસો આનંદ અનુભવતો. કલાપીની કવિતાઓ ઉચ્ચ વૃત્તિને સન્નિધે ગાખીને વાંચવાની તે મને ઘણી વાર ભલામણ કરતા. એમ કરવાથી કવિતાઓનું સાચું રહસ્ય ધીમે ધીમે મારા હૃદયમાં આવતું ગયું. ત્યારપછી મુનિ શ્રી તિલોકચંદ્રજી જોકે અદૃશ્ય થઈ ગયા છે, તથાપિ હું તો મારા આનંદમાં આગળ વધતો રહ્યો છું.

સંવત ૧૯૬૮ ના શ્રાવણ માસમાં મારા પરગ ઉપહારી સદૃશ શ્રી લાધાજી સ્વામીનો સ્વર્ગવાસ થયો, તેથી હૃદયમાં વ્યામોહ દ્રવ્ય થયો. હૃદયની અપૂર્ણ સ્થિતિમાં એ વ્યામોહ અસ્વાભાવિક નહોતો. એ વ્યામોહને દૂર કરવામાં અને ચિત્તને શાન્ત કરવામાં સ્વ-વાચન સાથે કલાપીની કેટલીક કવિતાઓએ મને સારી પેઠે મદદ કરી હતી. સ્વવાચનથી સાધુચિત્તિની અને જીવનની ઉપયોગિતા કેટલેક અંશે સમજાઈ અને—

“જાણી બાળા ! સદન કરવું એવું છે એક હઠાણું !”

એવા કલાપીના દૃષ્ટોદ્ગારે સહન કરવામાં—મનઃસંયમ કરીને મનોદુઃખને પણ મનઃસુખ સમજી શાન્ત રહેવામાં આનંદ—સતોપનો ખરો અનુભવ કરાવ્યો; દ્વિતાઓનું ખરું ગૂઢ્ય સમજવાને પરિણામે જે જે સારી કવિતાઓ દૃષ્ટિએ પડે તેનો સંગ્રહ કરવાની ઇચ્છા થવા લાગી. એવો સંગ્રહ અત્યારસુધી ચાલુ રહ્યા પછી કેટલાક ગૃહસ્થાની ઇચ્છાને અનુસરીને તે પ્રસિદ્ધિને માટે તેમને સોંપાયો અને તેના પરિણામરૂપે આજે આ પુસ્તક વાચકોના કરકમળમાં પડેલું છે.

એક જૈન મુનિને હાથે આ પ્રકારનાં કાવ્યોનો સંગ્રહ થયેલો હોય અને તે પ્રસિદ્ધિમાં આવતો હોય તો તે આ પહેલો જ છે. આ સંગ્રહમાં બહુધા પ્રેમનાં કાવ્યો છે અને જૈન ધર્મ મુનિઓને સાંસારિક પ્રેમના પ્રસંગોનું ચિંતન નહિ કરવાનું ફરમાવે છે. પ્રેમ અને મોહની વચ્ચે રહેલો ભેદ વિરલ મનુષ્યો જ સમજે છે અને જેઓ શાશ્વત પ્રેમને સમજે છે, તેઓ પ્રેમ વસ્તુને નિષિદ્ધ માનતા નથી; પરંતુ આ ભેદને સમજનારાઓ પ્રેમનું નામ સાંભળીને બહારી ઉઠે છે અને એક જૈન મુનિની કૃતિની સાથે ‘પ્રેમ’ શબ્દ જોડાએલો જાણીને તો તેમનું મગજ કાંઈક કાંઈક કલ્પનાઓ કરવા મંડી પડે છે. પરંતુ આ શ્રમ ટળવાની જરૂર છે. પ્રેમ એ ત્યાગ્ય વસ્તુ નથી પરંતુ સૌ જીવને ઉપાદેય વસ્તુ છે; અલબત્ત, તેના ભેદો સમજવાનો અને પોતાના ધર્મોને જાળુવાનો વિવેક તો હોવો જ જોઈએ. મનુષ્યના જીવનમાંથી એક માત્ર પ્રેમ વસ્તુને ખેંચી લો અને પછી તુરત સમજાશે કે એ મનુષ્ય એક માત્ર મુકદ્દુ જ છે ! પ્રેમને ધિક્કારનારાઓ માત્ર પ્રેમને જ નહિ પણ પ્રેમ સ્વરૂપે પ્રભુને ધિક્કારે છે ! કવિ નાનાલાલ માત્ર એક ટુંકી કવિતામાં ‘પ્રેમ’ નો બહુ જ ઉમદા ખ્યાલ આપે છે:

પરમ પ્રેમ પરમદા ।

માન પ્રેમ, લાલ પ્રેમ, યુવ પ્રેમ, યુગ્મી પ્રેમ,
દમ્પતીના દેવ પ્રેમ. પ્રેમ છે સસારસાર;

પરમ પ્રેમ પરમદા ।

દયા પ્રેમ, દાન પ્રેમ, બક્ષિ પ્રેમ, માન પ્રેમ,
મોમ પ્રેમ, મોક્ષ પ્રેમ, પ્રેમ તે સંપરતાધાર;

પરમ પ્રેમ પરમદા ।

સ્પૃહ પ્રેમ, સુક્રમ પ્રેમ, વિશ્વ કરે મન પ્રેમ,
સદ્દિનો સુવાસ પ્રેમ, પ્રેમ તેજ કરે પાર;

પરમ પ્રેમ પરમદા ।

આત્મનો વિકાસ પ્રેમ, જીવન પ્રકાશ પ્રેમ,
પ્રેમ-પ્રેમ, સર્વ પ્રેમ, પ્રેમનો આ પાસવાર

પરમ પ્રેમ પરમદા ।

પ્રેમ એ શવિત્ર વસ્તુ છે. પ્રેમ વિનાનું હૃદય તે જડ-પાપાણુવત્ છે અને તેના હૃદયવડે સુક્રિાની અભિલાષા શખવી તે પાણી વસોવીને માખયુની આશા કરવા જેવું છે ! મને લાગે છે કે મોઢ અથવા આસ-ક્રિાથી દૂર રહેવાનો ઉપદેશ કરવાને બદલે પ્રેમ શબ્દથી બડકાવી મેલ-નરા ઉપદેશકોએ જ સાચત પ્રેમને સમજવાની સ્થિતિમાં પણ મનુ-ષ્યોને રહેવા દીધાં નથી. જ્યાંસુધી મનુષ્યનું હૃદય પ્રેમરૂપી નિર્ઝરના જાગવડે બીનું રહેતું નથી, ત્યાંસુધી તેનામાં ભ્રાતૃભાવ ભગૃત થતો નથી, ભ્રાતૃભાવ વિના અનુકંપા આવતી નથી અને અનુકંપા વિના સમ-ભાવવૃત્તિ ભગૃત થતી નથી. એકલા જન ધર્મેનો જ નહિ, પરંતુ અન્ય ધર્મેનો મુખ્ય ઉપદેશ પણ સમભાવવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરવાનો છે અર્થાત્ આત્મવર્તમાનવૃત્તેષુ એ ભાવ ઉત્પન્ન થવાથી જ સુક્રિાનો માર્ગ

મોહ્યો થાય છે એવું સધળા આર્ય ધર્મો કહે છે. પરંતુ એ ભાવનું બીજ માત્ર શાશ્વત પ્રેમમાં જ રહેલું છે, તેવી સમજણને અભાવે મનુષ્યો અંધકારમાં અટવાયાં જ કરે છે અને તેનો પાર પામી શકતાં નથી.

ઉપર જણાવ્યું તેમ જે કાંઈ અવગણના થઈ છે તે પ્રેમ અને મોહમાં તદ્વાત નહિ સમજનારાઓ તરફથી થઈ છે. દેહ ઉપરની આસક્તિ અર્થાત્ ગોરા કે ઉજ્જવલ દેહ ઉપરનો અતુરાગ તે મોહ છે; જ્યારે પ્રેમ તે આત્મા-સિદ્ધસ્વરૂપી આત્મા અને તેના ઉત્તમ ગુણ પ્રત્યે જે કાંઈ સદ્ભાવ તે છે. મોહદૃષ્ટિથી પુત્ર, સ્ત્રી, કિંવા કોઈ મહાત્મા ઉપર પણ અતુરાગ-પૂજ્ય ભાવ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે, અને એવા પૂજ્ય ભાવને પ્રેમભાવ સમજનારાઓ ભૂલ કરે છે. પૂજ્ય ભાવ સ્થૂલદૃષ્ટિનું પરિણામ હોય છે અને પ્રેમભાવ એ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિનો વિષય છે. પૂજ્ય ભાવ પોતાના મનથી માનેલા ગુણ ઉપર ઉત્પન્ન થાય છે અને તે ગુણમાં જ્યારે કાંઈ પરિવર્તન જોવામાં આવે છે, ત્યારે પૂજ્ય ભાવને ગદ્ગદ દેવ ભાવ જન્મ પામે છે. એમાંથી કોઈ વાર કાયમનું વૈર અંધાઈ જવાનો પણ સંભવ પેદા થાય છે. ત્યારે વિશુદ્ધ પ્રેમભાવમાં આત્માના ગુણ સામે જ જોવાય છે-દેહના ગુણ સામે જોવાનું નથી. દેહથી ગમે તેવાં દુષ્ટ કૃત્યો થતાં હોય છતાં પ્રેમી તે જડ દેહથી દુનિયાની દૃષ્ટિમાં મનાતાં દુષ્ટ કૃત્યો કરનારના આત્માને પ્રેમની નજરથી ઉજ્જવલ જ જુએ છે અને આ બાલ પડદાને કે પડદા કાઢકે મલીન થયો હોય છે તેને હૃદય સરસો આપીને પડદાને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેમ જ ઉજ્જવલ પ્રભુજ્યોતિને છુટાતી અટકાવે છે. એવો પ્રેમી તે જ અરે મહાત્મા છે-પછી બલે તે શુદ્ધ સ્થના વેદમાં હોય કે ત્યાગીના વેશમાં હોય. જે પ્રેમમાં રિતકર

આત્મભાવના રહેલી છે. તે પ્રેમ સ્વજનપરનો હોય કે પરજનપરનો હોય, પ્રુથ્વપરનો હોય કે ઓપરનો હોય, એક છાદીપરનો હોય કે હાથીપરનો હોય, તોપણ તે પ્રુથ્વરૂપ છે. પ્રેમમાં રહેલી કિત-કર આત્મભાવનાની પરીક્ષા જાણ્યે સોદરદિષ્ટિ કરી શકતી નથી, અને તે જ કારણે જગતમાં દંબનો વધારો દિવસે દિવસે થતો જોવામાં આવે છે.

પ્રેમની-વિશુદ્ધ પ્રેમની જ્યોતિ એ જ આત્મચિત્તિ છે. આત્મચિત્તિનો મોઝ સાગ્રા કે ખોટા દાર્પમાં કરવાથી જ પ્રુથ્વ કે પાપનું ઉપાર્જન થાય છે. અજ્ઞાન ભાવથી કરેલાં પાપ-પ્રુથ્વ પૂર્ણ રદપદ થતાં નથી. પ્રેમપૂર્વક-સાવધાન મનથી ફક્ત કર્મ કરવાથી પાપના જે બંધ પડે છે તે ધણા માટે હોય છે, તેથી ફક્ત અજ્ઞાન દશામાં કરેલાં પાપોના બંધ આઠા હોય છે. એ પાપકર્મથી તરૂન નિરૂત થવાને વડન નામે નો ઉપરેસ લેન શરિએ કરેલો છે. જ્ઞાન પામ્યા પછીની સંપૂર્ણ અવસ્થા તે જ સાચી પ્રેમમય અવસ્થા છે. અજ્ઞાન અવસ્થામાં પાપ કર્મ કર્યા હોય, તોપણ જ્યારે ખરો આત્મભાવ-પ્રેમભાવ પ્રકટ થાય છે ત્યારે મનુષ્યનો આત્મા પશ્ચાત્તાપના અભિધી દિગ્દર્શન બને છે. એ માટે “રામ પ્રમેણી” શૂરમાનો પડેથી ગુણનો દાખલો સારી પહે જાણીતો છે. પડેથી રાજ્ય ધોર કર્યા હોય. મનુષ્યના કુદા કરતાં તેને અલગ માત્ર ત્રાસ થતો નહિ અને તેના હાથનાં કાંડા લોડીથી કુડકુડા રહેતા પ્રેમ રહેવાનું. પરંતુ તે એકાન્ત આત્મી હોય-અર્થાત્ એ પાપો નેજે અજ્ઞાન દશામાં દંડ હતા તેથી તેના પાપના બંધ આજ દતા. પરંતુ એવા પ્રત્યેનો ખરો પ્રેમજ્ઞાન-અદમ્યભાવ તેનામાં જાગતા થયે ત્યારે માત્ર કદ દિગ્દર્શન પશ્ચાત્તાપથી તે પોતાના દંડોને ખપાવી શકે. અને તિલક થવાને માટે તેને માત્ર એક જ બચ

ખાકી રહ્યો, એ જાણીતી વાત છે. આ ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાશે કે જે પ્રેમમાં વિશુદ્ધ આત્મભાવ રહેલો હોય છે, તે પ્રેમ ધારણ કરવાનો સંસારીનો કે ત્યાગીનો, સ્ત્રીનો કે પુરુષનો એકસરખો અધિકાર છે, અને તેથી આત્મા ઉંચે ચડે છે પણ પતિત થતો નથી. વિશુદ્ધ આત્મભાવ વિનાનો પ્રેમ 'પ્રેમ'ના રૂપમાં ટકી શકતો નથી, પરંતુ તે ક્ષણે ક્ષણે રૂપાંતરને પામે છે. તેમાં વિકાર, મોહ અને છેલ્લે આસક્તિ દાખલ થાય છે અને તેથી આત્મા અધર્મની ખાડીમાં ગળડવા લાગે છે.

મહાન ત્યાગીઓએ પણ વિશુદ્ધ પ્રેમનાં ગીતો એકસરખા આનંદથી ગાયાં છે. સ્વામી રામતીર્થે કહ્યું છે કે:—

અર્પજે પ્રેમને સર્વે, માનજે ઉરનાં કલાં,
સંબંધો મિત્ર ને સ્વાર્થો, સર્વને ભોગ આપતાં;
માન સન્માન ને કીર્તિ, ગ્રહ બંડાર દ્રવ્યના,
અહંતા શાનની સર્વે, પ્રેમ યજ્ઞે જ હોમવા !

સ્વામી વિવેકાનંદે પણ પ્રેમને જ ગાયો છે. સ્વામી આનંદ-ધનજીનાં પદો પણ પ્રેમમાં હુઆહુબ દેખાય છે. પ્રેમ વિનાનું જીવન એ જડ જીવન છે—યાંત્રિક જીવન છે. પ્રેમ વિનાની ભક્તિ નહિ પણ વેદ નામને લાયક છે. પ્રેમ વિનાનો વિનય તે એક જાતનો વેરો સમજવો. પ્રેમ વિનાની શ્રદ્ધા તે એક જાતનો દુરાગ્રહ જ કહેવાય. જગતમાં સર્વત્ર પ્રેમનું જ સામ્રાજ્ય છે અને પ્રેમને લીધે જ મનુષ્યને જીવું પણ ગમે છે. જગતમાંથી પ્રેમનો વાયુ ખેંચી લેવામાં આવે તો એક એવી હાનિકારક હવા ફેલાય કે જેની નચ્ચે જીવવા કરતાં આત્મધાત કરવો એ જ મનુષ્યને વધારે ઉચિત લાગે. એ જ પ્રેમનું માહાત્મ્ય

જનારાં ગીતોનો સંગ્રહ કરીને આ 'વિદ્યુત-પ્રેમ-પ્રવાદિની' ના સ્તોત્રને વહેવારવા યથાવશિષ્ટ પ્રયત્ન એએ છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવેલી કવિતાઓના ત્રણ વિભાગ પાડી શકાય તેમ છે. એક વિભાગ સુદી મત પ્રમાણે પ્રયુને માશુકરૂપે દષ્ટી તેને પ્રાપ્ત કરવાને દદમબોરી તેમજ વસંતની માયના કરનારાં કાવ્યોનો છે. બીજો વિભાગ પ્રયુને પતિરૂપ માની પોતામાં સ્ત્રીભાવ દષ્ટીને પતિની રૂપા પ્રાપ્ત કરવાને પત્ની જે વિનંતિ કરે તે રૂપમાં ગવાએલાં કાવ્યોનો છે. ત્રીજો વિભાગ કેટલીક પ્રકીર્ણ કવિતાઓ અને સામાન્ય પ્રેમગીતોનો છે. પ્રયુને પતિરૂપ માનવાથી તેના પ્રત્યે ગતુ-ખના નિર્મલનો પ્રેમ વધારે પ્રવાદિત થાય છે કે પ્રયુને માશુક રૂપે કષ્ટવાથી વિશેષ પ્રવાદિત થાય છે, એ વિષે મોટો મતભેદ છે. સુદી મતની દિપતિનું મૂળ સ્થાન ધરાવ છે, અને સુદીમંતના મહાત્માઓએ પ્રયુને બહુધા માશુકને નામે જ બોલાવ્યો છે. માશુક પ્રત્યેની દીદાગીરી એ જ સુદીઓની પરમ સુક્રિત છે. સારે શ્રીકૃષ્ણને પતિરૂપ માની પોતાને તેના ગોપીરૂપે દષ્ટીને તેના પ્રત્યે પ્રેમભાવ ધરાવવો એ મતનું દિપતિ સ્થાન આર્યાવર્ત છે. આર્યાવર્તનો પતિ-પત્ની ભાવ ખીળા દેશો કરતા કેટલીક રીતે અદ્ધો પડે છે. આર્યાવર્તમાં પત્નીએ પતિનું ક્ષતરત્ન અર્થાત્ ડાચુ અંગ માનવાની ભાવના સ્ત્રી તેમજ પુરુષ ઉભય વર્ગમાં પ્રસરેલી છે. આ પ્રચલિત વ્યવહારની પુષ્ટિમાં ઠેલ અને ઠેલેતર શાસ્ત્રનાં કેટલાંક પ્રમાણો પણ છે, અને તેથી સુદીઓ પ્રયુને માટે જ માશુક સન્દનો કપરાગ કરે છે, પ્રયુને પોતાની પ્રિયતામાં દહ છે, એ મત આર્યાવર્તની દૃષ્ટિમાં કિચિત્ સામતો નથી. આર્યાવર્ત પોતાને ડાખા અગને સ્થાને-પ્રયુથી કિવરતા સ્થાને અથાત્ પત્નીને સ્થાને મુદ્દા પ્રયુને પતિને સ્થાને મુકવામાં ઉચિતતા સમજે છે. જગતના

કોદુર્ભિષ્ઠ સંબંધોમાં જે જે સંબંધ પૂજ્યતાની દૃષ્ટિએ હોય છે, તે તે સંબંધની કલ્પનાઓ આર્યાવર્તના કવિઓએ પ્રભુને માટે કરી છે. પિતા-પુત્ર, માતા-પુત્ર, પતિ-પત્ની, જ્યેષ્ઠ ભ્રાતા-કનિષ્ઠ ભ્રાતા એ સંબંધો નિકટતા દહેવાય છે, તેથી આર્યાવર્તના કવિઓમાંના કોઈએ પ્રભુને પતિ કહ્યો છે અને ઇશ્વરને જ્યેષ્ઠ બંધુ પણ કહ્યો છે. એ પ્રત્યેક સંબંધમાં મનુષ્યે પોતાની ગણના પ્રભુથી ઉતરતી જોડે કે પુત્ર, પત્ની અને કનિષ્ઠ બંધુની જ કરી છે ! નિશ્ચયનયે કરીને પિતા અને પુત્ર, માતા અને પુત્ર, પતિ અને પત્ની કે જ્યેષ્ઠ અને કનિષ્ઠ બંધુઓ ભલે સમાન કક્ષામાં હોય, પરંતુ વ્યવહારમાં તેમાં જે હિય-નીચ કક્ષાની કલ્પના કરવામાં આવે છે તે જ કલ્પના પ્રમાણે પ્રભુ સાથેના મનુષ્યનો સંબંધ કવિઓએ ગાયો છે. આ કારણથી સુદી મત કરતાં જૂદી જ રીતે આર્યાવર્તના ઘણા કવિઓએ પ્રભુને પતિને સ્થાને મૂકી તેની અનન્ય સેવા કરવાનો મનુષ્ય ધર્મ બતાવ્યો છે. કવિ દયારામ જેવા કોઈકે જેને સુદી મતની કવિતાઓનો અભ્યાસ હતો તેમણે એ મતની કલ્પના પણ પોતાની કવિતાઓમાં ઉતારી છે, તો- પણ બહુધા કૃષ્ણ-ગોપીનો ભાવ પણ કવિતાઓમાં ઉતાર્યો છે. શ્રીમાન આનંદધન જેવા જૈન કવિએ પણ ગાયું છે કે:—

ઋષભ જિનેશ્વર પ્રીતમ મહારોરે, ઝોર ન ચાહું કંથ;
રીઝ્યો સાહેબ સંગ ન પરિહરે રે, ભાંગે સાદિ અનંત. ઋષભ.
પ્રીત સગાઈ રે જગમાં સહુ કરે રે, પ્રીત સગાઈ ન કોય;
પ્રીત સગાઈ રે નિરૂપાધિક કહી રે, સોપાધિક ધન જોય. ઋષભ.

* * * * *
કોઈ પતિ રંજન અતિ ઘણું તપ કરે રે, પતિ રંજન તન તાપ,
એ પતિ રંજન મેં નવિ ચિત્ત ધર્યું રે, રંજન ધાતુ મિલાપ. ઋષભ.

(આનંદધન ચોવિશી)

પિયા મિત્ર સુદ સુદ ખૂદી હો;

આંખ લગાઇ દુઃખ મહેલકે, જરૂરે ખૂદી હો. પિયા.

ઠસતી તમહુ મિરાનીયા; દેખી તન મન છીન્નો હો;

સમજી તબ એતી ઠલી, કોઇ નેદ ન કીન્નો હો. પિયા.

પ્રીતમ પ્રાથુપતિ વિના, પ્રિયા ફેસે જીવે હો;

પ્રાન પવન ચિરહા દસા, જુમંગળ ખીવે હો. પિયા.

પ્રીતલ પંખા કુમકુમા, ચંદન હા સાવે હો;

અનલ ન ચિરદાનલ થે દે, તન તાપ બસાવે હો. પિયા.

શગુન આચર ઈદ નિસા, દોરી સિરમાની હો;

મેરે મન સજ દિન જરે, તન ખાખ લગની હો. પિયા.

સમતા મહેલ મિરાજ દે, વાણી રમ રેખ હો;

બલિ જઈ આનંદધન પ્રજુ, એમેં નિદુર ન બેદન હો. પિયા.

* * * * *

પિયા ખીન સુદ સુદ ખૂદી હો !

ચિરક બુધમ નિસા સમે, મેરી ચેજડી ખૂદી હો. પિયા.

બોલજુ પાન કયા મિટી, કિમકું કદું સૂંધી દો;

આજકાલ ધર આનખી, જીવ આસ વિદુષી હો. પિયા.

* * * * *

નિગધાર કેમ મૂઝી, સ્વામ મુને નિગધાર કેમ મૂઝી ?

કાલ નહિ દૂ કોજરું બોલું, સહુ આલંબન દૂઝી. આમ.

પ્રાણનાથ તુમે દુર પધાર્યાં, મૂઝી નેદ નિગઝી,

જ્યે જ્યેના નિમ પ્રતિ મુખ ગાલા, જનમારો કિમ જલસી. આમ.

(આનંદધન બહેનનેડી.)

આ પ્રમાણે આર્યાવર્તમાં પ્રભુને પતિરૂપ માનવાનો જે ભાવ પ્રચલિત છે તે મણી વિસ્તર્યો છે. સુધી મતની ગણના કેવળ હલકી કરી શકાય તેમ નથી, પરંતુ જે દેશમાં પતિ પત્નીના જીવન અધિ-કરની વચ્ચે લીટી દોરાઈ છે, તે દેશમાં પ્રભુને માટે પતિનું જ સ્થાન હિંમત મનાયું છે અને તેને જ પરિણામે:—

કદમ પુરઠ બોસવા ગબડ, પજો તો પેરમાં વારા.

એમ માનવાને બદલે:—

અમીની આંખની ખાસી કુમુદ આ તો તમારી છે,

પ્રવી જે આંખ તો લગ્ન તમારાની તમેને છે !

જે દેશમાં આર્યાવર્ત વધારે ભક્તિમત્તા માની છે. પુરુષ વર્તની ચંચળ મનોવૃત્તિ જેતાં પ્રભુમાં માણુકૃતિ ધરવાથી દેશીક ખરાબીની સંભવના મને લગ્યા છે. એક સિદ્ધાંત તરીકે એ ખરાબીની કલ્પના કરી શકાય તેમ નથી, પરંતુ આર્યાવર્તના પ્રચલિત વ્યવહારની દૃષ્ટિએ પ્રભુશ્રી માણુકની કલ્પના પુરુષના નગજનને અસ્થિર બનાવી જાતેનાની અશાન્ત માણુકમાં અનુરાગ ધારણ કરવા તરફ દોરી જાય એવો કય અસ્વાભાવિક નથી. આ કારણથી મને લાગે છે કે એ આવના પ્રચાર કરાવ અનાનિવૃત્તિ થઈ પડે. પ્રભુને પતિરૂપ કલ્પને તેની ભક્તિ કરવાના આર્યાવર્તની પ્રચલિત પ્રણાલી નવે વિશેષ ક્ષિતિ લાગે છે તેનાં એ કારણો છે. આર્યાવર્તનાં જ ચક્ષુ પડેલા તરી અંકિત પદ્ય પત્નીશ્રવમાં વિશેષ આત્માર્પણ રહેતું હોય એવું દેખાય છે.

હવે “ હરદોહમાર ” નામને નાષ્ટક કરનાર પેદા કથન કરવાનું સારું રહે છે. આ પ્રકારની કવિતાઓનો સંગ્રહ મારા નજરમાં આવેલા અન્યે અને તે નિર્લક્ષિત તાર પ્રકારને સંપ્રવાસ આપે.

તેથી જેન સમાજમાં કોઈક દીકા, કોઈક વકોક્તિ, કોઈક અપવાદ
 પમેરે થયોનો સંભવ છે. ત્યારે આ સંમદ પ્રસિદ્ધિમાં આવવા
 દેવાનો મેં વિચાર કર્યો ત્યારે પણ એ જ વિચાર મારા મનમાં આવ્યો
 હતો, પરંતુ મારા એક વાનના સ્મરણથી એ વિચારને ગાંઠ મન
 દરાવી તાક્યું છે. મારા સદગત ગુરુવર્ય દમેરા એમ કહેતા કે આપજીને
 જે કોઈ શક્તિ કે સાધન મળ્યાં હોય અને એ શક્તિ કે સાધનથી
 જગતના કોઈ, પણ આત્માનું દિલ થતું દોષ અને તે પણ સુત્રમાં
 રહીને કરી શકાતું દોષ તો તે કરતી વખતે સોદાપવાદના નિર્માત્ર
 બનને તિરસ્કારી શુદ્ધ બુદ્ધિથી યથાશક્તિ દિલ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો,
 અને તે પ્રયત્ન કરતાં કદાચ, સમાજ તરફથી મુશ્કેલીઓ આવી પડે
 તો તે શાન્ત ચિત્તે સહન કરી આપજી આપણા કામમાં આગળ
 વધવાનો પ્રયત્ન કરવો. આ ઉપદેશનું સ્મરણ કરીને હવિતાઓનો આ
 સંમદ 'વિશુદ્ધ-પ્રેમ-પ્રવાહિની' એવા નામમાં અને સંમદકાર
 તરીકેના મારા ખુશા નામ સાથે પ્રસિદ્ધ થવા દેવાનું મને હચિત
 લાગ્યું છે. 'વિશુદ્ધ પ્રેમ' ને યથાર્થ સ્વરૂપમાં સમજનારાઓને તો
 સાગશે કે આવી હવિતાઓનું વાચન વાચકોને પ્રભુભક્તિમાં ફત્તયિત
 બનાવવામાં સાધનભૂત થાય છે; ધનુ હવિઓ એવા કાલ્પરસમાં
 જ્ઞાન કરીને જ પોતાને બક્ત નામથી ઓળખાવી ગયા છે; અને
 એ જોતાં આવી હવિતાઓ કિંચિત્ નિર્મળ ભાવ ઉત્પન્ન કરવામાં
 સાદામ્યભૂત થાય તોફણ આ સંમદની ઉપયોગિતાને માટે બસ છે,
 એમ હું માનું છું. અન્ય દેવ પ્રત્યેની શ્રદ્ધા એ જેન દૃષ્ટિથી મિથ્યાત્વ
 મનાય છે, પરંતુ પરમાત્માને પોતાની હૃદય શ્રુતિ, પ્રિયતમ, પરમજ્યોતિ,
 કે મારૂં માનનારાઓએ પ્રભુને નિર્ગુણ, પરમશક્ત, અનંતરીય અને
 અવ્યક્ત માન્યો હોવાથી તેઓના પ્રભુમાં દેહ પણ પ્રકારના ગુણોનો

આવિર્ભાવ થતો નથી અને તેથી તેના પ્રત્યેના હૃદયના પ્રેમોદ્ગારને મિથ્યાત્વ માનવું એ મને દોષરૂપ લાગે છે.

આ પ્રમાણે આ સંગ્રહને પ્રસિદ્ધ થવા દેવામાં જેન દૃષ્ટિએ પણ નિર્દોષતા માનીને મેં આ કાર્ય થવા દીધું છે. મિન્નમિન્નરુચિર્લોક! એવા લોકના અપવાદનો કે કોઇ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ અભિપ્રાયોની બહુ ચિંતા મેં રાખી નથી. 'ગામ વચ્ચે ફૂવા' ની જેવી દશા થાય તેવી દશા થવા દેવાની મારી હચ્છા નહોતી અને તેથી માત્ર હૃદયને-ઉંડા અંતરને પૂછીને તેના ધ્વનિ પ્રમાણે આ કાર્ય કર્યું છે. કીર્તિની અભિલાષા નથી કે નિન્દાનો ભય નથી. જે અનિષ્ટ કાર્યોમાં ભય રાખવો જોઇએ તે કાર્યોમાં નિર્ભય રહીને દંભપૂર્વક કીર્તિ પ્રાપ્ત કરનારાઓ જગતમાં ઘણા છે અને એ કાર્ય સહેલું પણ છે. પરંતુ જે હૃદયને તે રમ્યું નથી તે હૃદયને એવી કીર્તિ એક તણ કરતાં વધારે મૂલ્યની નથી.

આ 'પ્રવાહિની' ને જન્મ આપનાર અનેક પર્વતો છે અને આ કુદ્ર સંગ્રહકારે તો એ પર્વતોમાંથી નિર્જરેલાં જળમિદુઓને એક માર્ગે તન્દ્ર દોરવાનું અને એ રીતે એક મોટો પ્રવાહ વહેવડાવવાનું કાર્ય જ કર્યું છે. તેમાંનાં કેટલાંક એવાં નિર્જરે પણ હતાં કે જે પર્વતોની ઉડી ખીણોમાં હતાં અને કાગે કરીને કદાચ લુપ્ત થઇ જવા પામત, પરંતુ તેઓનો પનો મેળવીને તેઓના વડનને પ્રવાહિની તરફ વાળીને તેમને હવેન અવસ્થામાં રાખ્યા છે; એ પ્રવાહિનીનું જળ નીરાળી ફરતી જળ છે, અને—

જેને રમેલા તેટલું તે પાન તેમાંથી કરે;

નિજ હૃદયને શીવળ કરી, નીંદરને તેમાં ભરે!

અને જેઓને તે જળપાન કિંચિદ્દ લાગે તેઓને મારે ચાહી

તરી વેરાએલા ઉંચ ફવાઓ અનેક છે ! તેમાંના કેટલાક અગેરી અને જંગલો ફવાઓ પશુ છે અને તેમાંનું જળ કદાચ અપદ્ય પશુ હોવાનો સંભવ છે; છતાં જોઓ જળ પરીક્ષા કરવામાં નિપુણ હોય તેઓ કોઈ ખનિજ સંપત્તિથી યુક્ત અને પાચક જ્વાળે એ ફવામાંથી શોધી કાઢીને તેનું પાન કરે તો તેથી દોષ 'પ્રવાહિની' ને પોતાની અવગણના થએલી નહિ જ લાગે ! આ સંમત એ પશુ એ દ્વિ-તાઓ ઉપરની એક પ્રકારની પ્રેમચિત્તું જ પરિણામ છે, અને એ ચિત્તિને કુપાવવાનો દંભ કરવો એ મારા મનથી એક પાપ છે. મોક્ષ-પ્રવાદથી ડરું એ કદાચ શુષ્ક હોય તો પશુ હૃદયચિત્તિને કુપાવરી એ પાપ છે અને કાપરતા એ સત્યનું ખૂન કરવા બરાબર છે.

પશુ દવે એ ટાયફ્સ આટલેથી જ પૂરું કરીશ. પ્રિય વાચક ! આ પ્રવાહિનીનાં એકાદ ગિંદુથી પશુ તારા તમ્મ હૃદયને શાન્તિ મળે, સંસારના કોઈ પશુ અજુગમતા પ્રસંગથી તું ઉદ્ધિઅ થયો હોય ત્યારે આ પ્રવાહિનીના રૂપેરી પટ ઉપર ધઈને વાતો શીતળ વાયુ તારા ચિત્તને ગિંચિત્ પશુ સ્વસ્થ કરે, તેમજ જીવન સાર્થક કરનાર કોઈ પશુ દિશા એ પ્રવાહિનીને કહિ બટકતાં બટકતાં તને જડી આને કિંવા કુષ્ઠે અને જુદમીઓ અને ફુનિયાથી તિરસ્કારાએલાઓના આત્મા ઉપર તને ક્રોધને બદલે દયા કે જે વિનુદ્ય પ્રેમનું અંગ છે તે આ પ્રવાહિનીના સ્રોતનો મંદ ધ્વનિ તારા હૃદયમાં હૃત્પન્ન કરે તો અનેક નિર્જરોને એકત્ર કરીને તેનો પ્રવાહ વહેવડાવનાર આ મનુર-વેદિયો નહિ પશુ પ્રીતિએવા બળવનારો આ બીજી પોતાના અમને સર્જન થએલો મમજશે. તેના અમને સર્જન કરવાને તારે પ્રવાહિનીથી દૂર રહેવું નંદનું નથી તેના પરથી વાના શીતળ વાયુનો દૂર રહીને ઉપ-ભોગ કર નહિ પશુ તેની નિષ્ઠ આવ, તને િજા વાયુથી

આહ્વાદ થશે. તેને કાંઠે બેસ; તેના રૂપેરી પટના દર્શનથી તું પ્રસન્ન થશે. માત્ર એક અંબલિ ભરીને તેના જળનું પાન કરી લે; તેથી તારા રોમ રોમમાં ત્રિધૃત પ્રવાહ જેવું કાંઈક પ્રસરશે; અને પછી તો તે જ જળમાં સ્નાન કરવાની, તેના ઘડે ઘડે ભરીને પીવાની અને છેવટે જે પવેતોમાંથી એ ઝરણાં નીકળીને આ પ્રવાહિની બની છે તે પર્વતોની પાસે જઈ, તેમને ભેટી તેમના જળનું પાન કરવાની ઈચ્છાને તું યોભાવી શકીશ નહિ ! અને ત્યારે તું પ્રેમ એ દ્વચક્ષરી મહામંત્ર સમજીશ અને જીવન નાત્રીઅક્ષરી ઉદ્યાન તરફ જવાનો માર્ગ-સાચો માર્ગ તને પ્રાપ્ત થશે ! જીવનમાં પ્રેમને ઓતપ્રોત વણી લીધા વિના પરમાત્મન્યોતિમાં ભળી જવાની આશા રાખીશ મા. ઓ શાંતિ.

દ્વિવખંદર; વીર સંવત

૨૪૪૩ના શાગણ વદી ૧૧

લી. મુનિ જોરાલાલજી.

આ પુસ્તક સંબંધી બે બોલ.

સ્થાનકવામી જૈન સાધુ મુનિ શ્રી છાયાલાલજી મંદારાજ ગયા ત્રેશામ મહીનામાં ચોરવાડમાં પધાર્યા હતા, એ વખતે તેમણે પ્રેમની ગજમેનો એક બહુ કિતમ સંગ્રહ અને જતાવ્યો અને કહ્યું કે, એ છપાવવાને માટે કેટલાકો માંગણી કરે છે, અને મારો વિચાર તેમ થવા દેવાનો છે. એ સાંભળીને અને બહુ આનંદ થયો, કારણકે અને એમ લાગ્યું કે, હિન્દમાં હવે નવો જમાનો ચર થયો છે તેનાં આ બધાં શુભ ચિહ્નો છે, નડતી જૈન માધુઓ પ્રેમની ગજમેનો સંગ્રહ કરે ને જૈન ધર્મના અપાસરામાં પ્રેમની ગજમે ગાય એ કાંઈ બને નહીં, એમ જાનું એ નવા યુગનું રહસ્ય છે.

અને બધાં કે મુનિ શ્રી છાયાલાલજી મંદારાજને કેટલાક જૈન સાધુઓ તરફથી તથા શૂદ્રથી વરથી આ પુસ્તક પોતાને નામે બહાર પાડવા માટે કાંઈક ખર્ચું પડશે, અને સર્વ દીકાના ભોગ થવું પડશે. પણ એવું ખર્ચા માટે મુનિ મંદારાજ તૈયાર છે, એ પણ આનંદની વાત છે, કારણકે એવો ભોગ આપવા તૈયાર થવું એ પણ દેશની કલતિનું શુભ ચિન્હ છે. હું જોડું છું કે, ધણાએ સારા સારા માધુઓ પણ પોતાની દીકા થવાની બ્હીકે, લોકજાનની બ્હીકે, અને કોઈ કોઈ માધુઓ આપણી વિરૂદ્ધ થશે નો, એ બ્હીકેને લીધે પોતાના અંત કરાવના વિચારને ઘણી દે છે અને પોદળપોદળ ચલાવ્યા કરે છે, તેને બાહે બહાર હિન્દમાંથી પોતાને જે સત્ય લાગે તે હઠી દેવું અને એ માટે જે દીકાઓ થાય, નિંદા થાય, કે પ્રહાર થાય, તે ખર્ચા તૈયાર કરેવું એ પણ બહુ ખુશીની વાત છે, અને એ પણ એક પ્રસન્નતા બહારી છે; અને હાલના વખતમાં એવી

જાતની બદાહુરીની પાશુ આપણા દેશમાં ખાસ જરૂર છે, દારણુકે લોકવાનના ભયને લીધે જ ઘણી જાતના સુધારાઓ આગળ વધતા આટલી જલ્દ છે માટે પોતાના અંતઃકરણના વિચારો પ્રમાણે ચાલવા સાથે એક જાતના બળની જરૂર છે. એવું બળ જે માણસમાં હોય તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે. મુનિ શ્રી છોટાલાલજી મહારાજ લોકવાનની સામે યર્ષ શકે તેવા છે, માટે તેમને ધન્યવાદ થયે છે, દારણુકે એવી હિમ્મત વિના જૈન સાધુ પોતાને નામે પ્રેમની ગચ્છોનું પુસ્તક બહાર પાડી શકે નહીં, અને આશક માણુકના પ્રેમનાં વર્ણનો જૈન ધર્મના અપાસરામાં કરી શકે નહીં, જોકે એ આશક માણુક જુદાં જ હોય છે, કાંઈ દુનિયાનાં હોતાં નથી. એ તો આત્મા પરમાત્માની જ વાતો હોય છે; અને વિશ્વવ્યાપી શુદ્ધ પ્રેમની જ વાતો હોય છે. છતાં પણ જૈનોના ધર્મસ્થાનમાં એવી વાતો કહેવી તેમાં ઘણી મુશ્કેલીઓ છે, માટે જે ગૃહસ્થ કે જે સાધુ એવી મુશ્કેલીઓની સામે યર્ષ શકે તેઓ માનને પાત્ર છે.

અસલના વખતમાં આપણા દેશમાં એવા વિચારો ચાલતા હતા કે, આપણી નિંદા થાય તેવાં કામો કરવાં નહીં, કે તેવા વિચારો કાઢીને જણાવવા નહીં, એટલું જ નહીં પણ કદી આપણા વિચારો બહુ જ કિતમ હોય તોપણ લોકચારની વિરુદ્ધ થવું જ નહીં, પણ લોકચારને અનુસરવું તેનું જ નામ હાપણુ છે. એ માટે એવી જાતનાં વચનો બાણીતાં છે કે,

यद्यपि शुद्धं लोकविरुद्ध

नाकरणीयं नाचरणीयं

આ શ્લોકનો અર્થ એ છે કે, જોકે શુદ્ધ હોય તોપણ લોક વિરુદ્ધ કાંઈ આચરણ કરશે નહીં આવી શીખામણ જુના લોકો આપ્યા

કરતાં હતા, અને મને તેમ ચાલે તેમાં આપણા બાપનું શું ગયું? આપણે તે કોઈની શીઠર શું કરવા કરીએ? સૌ સૌનાં કર્મ પ્રમાણે થયાં કરશે. આનું સમજીને લોકાચારની વિરૂધ્ધ કોઈ ચતા નહીં, પણ એને બદલે હવે જુદી જાતનો જમાનો છે, કારણકે સંસારી રીત રિવાજોમાં, ધર્મના વિચારોમાં અને ક્રિયાઓમાં, તથા રાજકીય બાબતોના વિચારોમાં અને કાયદાઓમાં બહુ મોટા ફેરફાર કરવાનો વખત હવે આવતો જાય છે, મારે લોકલાજની સામે થઈ શકે તેવા બહાદુર માણસોની હવે દરેક લાઈનમાં જરૂર છે. એટલે જે જે લાઈનમાં એવા માણસો નીકળી આવે તે વધાવી લેવાયોગ્ય છે.

જૈન ધર્મ ધણી ઉઘો ધર્મ છે, કારણકે જૈન ધર્મનો કર્મવાદ એ પુરુષાર્થનો ધર્મ છે, પણ અરસોસ કે લુખાપુખા ધરાવ્યથી જૈન ધર્મનો મહાન કર્મયોગ અત્યારે બહુ જ દીલો પડી ગયો છે, એટલું જ નહીં પણ કર્મના સિધ્ધાંતોનો કેટલાક જૈન ભાઈઓ તથા જૈન સ્ત્રીઓ બહુ જ સાંકડો અર્થ કરે છે, અને કેટલીક વખત તો ઉઘો અર્થ પણ કરે છે; તેથી કર્મનાં સિધ્ધાંતો માનવાથી કર્મ કરવાનું બળ મેળવવું જોઈએ તેને બદલે કર્મ કરવામાં તેઓ હલટા દીલા પડી જાય છે જેમકે, જૈન બધુઓમાં વધુ બાળે એવી જ માન્યતા હતી ગયેલી છે કે, હમણા આપણે જે કાંઈ સુખ કે દુઃખ ભોગવીએ છીએ તે બધું આપણે આગલા જન્મમાં કરેલાં કર્મોનું ફળ છે, અને આ જન્મમાં જે કાંઈ કર્મ કરીએ છીએ તેનું ફળ હવે મરી ગયા પછી જે બીજો જન્મ થશે તે વખતે ભોગવવા મળશે. આવી સમજણને લીધે તેઓ કર્મ કરવામાં દીલા પડી જાય છે, કારણકે નવું આગલા જન્મ ઉપર અને પાછલા જન્મ ઉપર જ દોષ ત્યારે પડી ચાલતા જવ ઉપર પણો લોકો ઓછું ધ્યાન આપે તેમાં કાંઈ નવાઈ

નથી. જોકે આગલા ભવનાં કર્મોની અસરો ભોગવવી પડે છે એમાં કાંઈ શક નથી તેમ જ હમણાં જે કર્મો કરીએ છીએ તેની કેટલીક અસરો ભવિષ્યમાં પણ ભોગવવી જ પડશે, એમાં પણ કાંઈ શક નથી, પણ એ ખતે ખાખતોની સાથે વર્તમાન કાળનાં કર્મો ઉપર પણ બહુ જ ધ્યાન આપવું જોઈએ, અને આ ભવનાં કર્મોનું જૂનું હમણાં જ મળે છે, આ ધડીએ જ મળે છે, અને આ પળે જ મળે છે તેમ પણ હવે લોકોને શીખવવું જોઈએ. એ સિવાય કેટલાક જૈન ભાઈઓ બહુ આગ્રહપૂર્વક એમ માને છે કે, આપણાં કર્મો આપણને એકલાને જ ભોગવવાં પડે છે, આપણાં કર્મો ખીજા કોઈને ભોગવવાં પડતાં નથી અને ખીજાં કોઈનાં કર્મો આપણને ભોગવવાં પડતાં નથી, એ વિચાર પણ બહુ ભુલભરેલો છે, અને તેમાં પણ સુધારો થવાની જરૂર છે, કારણકે આપણે જોઈએ છીએ કે, યુરોપની લડાઈની અસર આપણને ખમવી પડે છે, અને યુરોપ અમેરિકામાં જે જે નવી નવી શોધો થાય તેનો લાભ આપણને મળી શકે છે, એ જ પ્રમાણે કોઈ જૈન શેઠીયાઓ મંદિર બંધાવે કે ધર્મશાળા બંધાવે તો તેનો લાભ ઘણાં માણસોને મળી શકે છે, અને કોઈ માણસ કાંઈ ભયંકર ગુન્હો કરે તો તેને લીધે નવા કાયદાઓ થાય છે, તેથી એ કાયદાઓ નીચે આખા દેશને દબાઈ રહેવું પડે છે; બ્યારે શિવાજી જેવો કોઈ મહાન પુરૂષ જાગે છે ત્યારે અનેક માણસોનાં નસીબ બદલાઈ જાય છે. આ બધી વાતો પ્રત્યક્ષ જોયા છતાં એમ કહેવું કે, આપણાં કર્મો આપણને એકલાને જ ભોગવવાં પડે છે, અને ખીજાઓનાં કર્મો આપણને નહીં શકતાં નથી, એ વિચાર ભુલભરેલો છે, અને તે સુધારવાની જરૂર છે; કારણકે હવે તો અમેરિકામાં રેનો પાક ઓછો થાય તો આપણા દેશની મિલોત્રાળાને

અમનું પડે છે, અને રસિયામાં દુકાળ પડે તો યુગ્ગસંતમાં વડે મોંઘા
 દર્દી નાચે છે. જર્મની લશ્કરે વધારે એટલે જોવાનંતી પ્રજાને પણ
 નવા કરના જોવામાં ઉતરતું પડે છે, કારણકે તેને પણ પોતાનું
 લશ્કરે વધારતું પડે છે. આપણા કુર્ડખમાં કોઈ બહુ ક્ષીમત થાય
 ત્યારે તેનો કેટલોક લાભ આપણને પણ મળે છે, અને આપણા કુર્ડ-
 ખમાં કોઈ નાલાયક માણસ જાય તો તેની યોડી ઘણી ખરાબીઓના
 હાંટા આપણને પણ ઉડે છે. આ બધા ઉપરથી આપણે સમજી
 શકીએ છીએ કે, આખી દુનિયાનાં કર્મોની અસર આપણી ઉપર
 પહોંચી શકે છે, અને આપણાં કર્મોની અસર એ કર્મોના પ્રમાણમાં
 યોગ્ય માણસો ઉપર કે ધણા માણસો ઉપર થઈ શકે છે. માટે આ-
 પણાં કર્મો આપણને એકલાને જ બોગવવાં પડે છે. એવા સાંકડા
 વિચારોમાં ને એવા ખોટા વિચારોમાં હવે રહી જવાય નહીં, કારણકે
 હવે આપણો આખી દુનિયા સાથેનો સંબંધ વધ્યો છે, અને દિન
 પ્રતિદિન તે સંબંધ વધતો જ જશે. માટે કર્મના નિયમોના વિશાળ
 અર્થ થઈ શકે અને કર્મની વિશિષ્ટ પુરવાય તરફ જૈન કામને દોરી
 શકે તેવા ઉચ્ચ વિચારોની હવે જૈન બધુઓને જરૂર છે, એમ હું
 માનું છું, અને એવો ફેરફાર વિશ્વવ્યાપી પ્રેમ ધર્મથી બની શકશે
 એમ મને ખાતરી છે. તેથી પ્રેમ ધર્મ વધારનારાં પુસ્તકોને હું આપ-
 કારદાયક ગણું છું અને તેમાં પણ પોતાના અતિશય જુના રીત
 રિવાજોને વળગી રહેનારાં જૈન સાધુઓમા જ્યારે પ્રેમના વિચારો
 દલાય ત્યારે તો તે ખાસ આવકારદાયક માનું તેમા કોઈ
 નવાઈ નથી.

જૈન ધર્મના કર્મવાદની જે મુખ્ય ખુબી છે તે એ છે કે, જૈન
 ધર્મ એ શેઠડીયા ધર્મ છે. તેને બદલે હાલના વખતમા તેને ઉધાર

ધર્મ બનાવી દીધેલો છે ! અને તે પણ એટલી હદ સુધી કે, આ જન્મમાં કરેલા કર્મનાં ફળ આવતા જન્મમાં મળશે એવું ને એટલું બધું સિધ્ધરૂપું દાસના વખતમાં કેમ ચાલી શકે ? એ કેવળ બંધુઓએ અને વિદ્વાન જ્ઞાન સાધુઓએ વિચાર કરવા જેવી વાત છે. જ્યાં દાસસુધી ઉપાર સંખ્યાની વાત પણ નભતી નથી, અને કલાકના વાપર પણ સમ આવતા નથી, તેવા વખતમાં આવતા બધાના વાપર ઉપર કોઈ રહી શકે એ કાંઈ બનવાનું નથી, એવી શ્રદ્ધા આ ગુરુમાં હોય જ નહિ. માટે હવે તો આપણને રોકડીયો ધર્મ લેવાનું છે, અને જે વખતે કર્મ ચતાં જાય છે એ જ વખતે તે જળ આવતાં જાય છે, એટલું જ નહિ પણ જે વખતે સારાં કે મારાં કર્મ કરવાના વિચારો કરીએ તે જ વખતે વિચારોની સાથે જ તેનું કાંઈક સાફ કે માર્કુ ફળ મળતું જાય છે, એ જાતના વિચારો લોકોના મગજમાં ફાટાવવા જોઈએ; અને આપણાં કર્મો આપણને જ શરૂ કરે કે નુકસાન કરીને જ ચાલતાં નથી, પણ અનેક માણસોને અને અનેક હોવાને તે લાભ દાનિ કરી શકે છે, એ વિચાર બહુ દરતારો જોઈ જાણ જોતોના મનમાં ઘાખલ કરવા જોઈએ. એમ કરવા માટે કર્મના સિધ્ધાન્તોને તરું બળ આપે, અને કર્મનો મહિમા સમજાવે. તથા કર્મના પુરુષાર્થ બતાવે એવા પ્રેમધર્મની હવે જોઈ ધર્મને અને જોઈ લોકોને જાણ છે, તેથી વિશ્વપ્રેમના વિચારો તેઓની આંદર ફેલાવવાની જરૂર છે, અને તે કામની હકીકત મુની શ્રી છોટા-લાલજી મહારાજે કરેલી છે, એ આતંકની વાત છે.

જોઈ કર્મના પુરુષાર્થ પુરુષાર્થ જોઈ દયા કરેલી છે તેમ જ જોઈ કર્મના લાભના પોરોજા પણ દયા વર્તી ગી છે, એટલે જોઈ બધુંજોઈના હકીકત પ્રેમધર્મને કામના ચતા વાર અને તેમ તરી.

દારણુંકે દયા અને પ્રેમની વચ્ચે બહુ જ નજીકનો સંબંધ છે, એટલું
 જ નહિ પણ દયા અને પ્રેમ એ બંને બંધે જાણી-જ્ઞેન હોય તેવી
 તેમનો સંબંધ છે. તેમાં પ્રેમ એ મોટો જાણ છે, અને દયા એ તેની
 ન્હાની જ્ઞેન છે; એટલે દયારૂપી ન્હાની જ્ઞેન પ્રેમરૂપી પોતાના
 મોટા જાણને માન આપે અને તેના પોતાના ઘરમાં સંતકાર કરે
 તેમાં કંઈ નવાઈ નથી. મતલબ કે જે ધર્મના પોષકમાં દયા શુદ્ધ
 ગણેલી છે તે ધર્મમાં વિષયવાદી પ્રેમને કાબલ ઘડતાં કંઈ બહુ મહે-
 નત પડે તેમ નથી. એથી પરિણામ એ આવશે કે, ત્યાગગણી મરી-
 બડી દયાથી જે કામો નથી થઈ શકતાં તે કામો ઉછળતા ને ઉમ-
 રાઈ જતા પ્રેમથી થઈ શકે છે, દારણુંકે દયા કરતાં પ્રેમધર્મ વધારે
 ઉચો છે. મારે આ નવા યુગમાં જેનું જાણ્યોને પ્રેમધર્મની જરૂર
 છે, દારણુંકે તેઓને પણ જગતની સાથે આમળ વધવાનું છે, અને
 જે ધર્મ દેશમાં મુખ્યતાથી આમતો હોય તે ધર્મને કેટલેક દરજ્જે
 અધીન થવું પડે છે. આથી કુદરતનો નિયમ દોવાથી અને અત્યારે
 જગતમાં તથા દીનમાં પ્રેમધર્મની અને કર્તવ્ય ધર્મની જરૂર દોવાથી
 ત્યાગને બદલે પ્રેમધર્મ કાબલ થઈ જાય તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી.
 દરેક યુગમાં સમય પ્રમાણે ધર્મના સ્વરૂપમાં થોડો પલ્લો
 ફેરફાર થયા કરે છે અને શુદ્ધ શુદ્ધ જગતમાં ધર્મના શુદ્ધ શુદ્ધ
 અંગેને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે છે, તે નિયમ પ્રમાણે દાસના
 જમાનામાં હિન્દુમાં પ્રચલિત પ્રાધાન્ય છે. એટલે પ્રેમ અને કર્ત-
 વ્યનું સાત્ત્વ યાગ તેમાં કંઈ નવાઈ નથી. અત્યારે અત્યાર જગ-
 તનો પ્રવાસ એ તરફ જતો હોય ત્યારે જન જાણ્યોને પણ એ પ્રવાસ
 તરફ જગવું પડે તેમાં કંઈ નવાઈ નથી. પણ એ નવાઈરૂઢ છે કેટલું
 દોવાથી જન જાણ્યોમાં પ્રેમધર્મની મર્યાદા દેવાય એ ખુશી થયા

જોગ છે, અને જે મુનિઓ કે ગૃહસ્થોએ કામ ઉપાડી ને, તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

જેન બધુઓમાં હાલના વખતમાં જે વધારે પડતા ત્યાગ પળાય છે તે ત્યાગ સમયથી પ્રતિકૂળ, હાલના જમાનાની પ્રવૃત્તિથી પ્રતિકૂળ છે, અને હાલના વખતમાં મનુષ્યોની જે નાગ્નુક પ્રકૃતિ થઈ ગઈ છે તેથી પ્રતિકૂળ છે, માટે વધારે પડતા ત્યાગને બદલે ખાસ ઉત્સાહવાળો ને નવજીવનવાળો પ્રેમધર્મ તેઓમાં ઘણા થાય તો હું એ ધર્મનું, એ લોકનું, ને હિન્દુનું બહુ જ મહું થયેલું માનું, કારણ કે મ્હને ત્યાગમાં જેટલી શ્રદ્ધા છે તે કરતાં પ્રેમમાં ઘણી વધારે શ્રદ્ધા છે. બધુઓ ! આમ દેહીને હું કાંઈ ત્યાગના શુદ્ધ સ્વરૂપને હલકું પાડવા ઇચ્છતો નથી, પણ મારી કહેવાની મતલબ એટલી જ છે કે, ત્યાગનું ખરું સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, ત્યાગ કરવાની લાયકાત આવ્યા વિના, ત્યાગ કરવા માટે જે મનોબળ જોઈએ તે મનોબળ મેળવ્યા વિના, ત્યાગ કરવા માટે જે શરીરબળ જોઈએ તે શરીરબળ મેળવ્યા વિના, અને ત્યાગ કરવાથી જે મહા આનંદ આવવો જોઈએ તે આનંદ આવ્યા વિના બળાત્કારથી જે ત્યાગ થાય છે, દેખાદેખીથી જે ત્યાગ થાય છે, કાંઈનાથી જે ત્યાગ થાય છે, સાધુએ ના દગ્ગાણથી જે ત્યાગ થાય છે અને શરીરની તથા મનની શક્તિઓ ગુમાવીને જે ત્યાગ થાય છે. તે ત્યાગની કાંઈ બહુ મ્હોટી કિંમત નથી, અને અશ્વમેધના વાદ એ છે કે, હાલના વખતમાં વધુ ભાગે આવી જ જાતનો ત્યાગ થાય છે. માટે એવી જાતના પરાણે પરાણે થતા ત્યાગ કરતાં જે ત્યાગ ત પળાય, હૃદયના કિમળકારથી પળાય, અને અંતરના ઉદ્ગમજનથી પળાય, તે પ્રેમધર્મ વધારે શ્રેષ્ઠ છે, એમ હું માનું છું. માટે જે ત્યાગ તરીકે ત્યાગને બદલે જેન બધુઓમાં વિશ્વવ્યાપી

પ્રેમ દાખલ થાય તે સારું, એમ હું મનિષુ પુ. માટે મુનિ મી ઇલાલાલજી
 મહારાજે સમજાવે, કરેલી પ્રેમધર્મની મઝલો જોઈને, હું રાજ થાઉં છું.
 બધુઓ ! હાલના વખતમાં જ્યારે દુનિયાના ધણાએ સુધરેલા
 દેશોમાં દરેક માણસને ફરજિયાત રીતે લશ્કરી નોકરીમાં દાખલ થવું
 પડે છે, જ્યારે સમુદ્રની અંદર સગમરિનો દોડી રહે છે અને ખોટી
 ખોટી જીમરોને પોલીસ મિનિટમાં એકાદ ટોરપીડોથી કુખાવી દે છે,
 ઉપર આસમાનમાંથી વિમાનો દ્વારા જ્યારે નાસકારક બપોરે બોમ્બનો
 વરસાદ વરસી રહ્યો છે, નામદાર ઈંગ્લેન્ડ સરકાર દેશના બચાવ માટે
 લશ્કરમાં દાખલ થવા ફિન્દીઓને જ્યારે આમંત્રણ કરે છે, અને
 હોમરૂલ મેળવવા માટે આખો દેશ જ્યારે ઉભો પડે તેવાર થતો જાય
 છે, તેવા વખતમાં ફિન્દી એક બહુ શીખંત ને ખોટી કોમ માત્ર
 સુરક્ષા બટેટા જેવી નિર્દોષ ને પોલિસ વરણના ત્યાગમાં જ રહી જાય,
 બાજી રીંગણના ત્યાગમાં જ રહી જાય, અને મુઠ્ઠા જેવી રોગિષ્ઠ
 ખાધઓ કે જેને પુલિસરૂઠ ખોરાકની ખાસ જરૂર હોય, તેઓ પણ
 ઉપવાસ કરવામાં જ રહી જાય, એ શું ફિલમીરીની વાત નથી ? જે
 વખતે દરેક ઠેકાણે પાણીના નળો આવતા જાય છે તે વખતે પણ
 સોડા ન્હાવા ધોવામાં પાપ સમજ્યા કરે, પાણીથી ડર્બા કરે, અને
 પ્રેલા તથા મંદા રહે, તથા જે સમયમાં વિજ્ઞાનિક લાઈટ પોતાની
 ભજુકાદર રોશની ફેંકી રહે છે તેવા વખતમાં પણ જૈન બધુઓના
 ધરોમાં અને અપામરાઓમાં જીવણ મરવાની બીકે અંધારું રહી જાય,
 એ શું વિચારવા જેવી વાત નથી ? અને શું એમાં સુધારાની
 જગ્યા નથી ? અને આવી જ ન્દાની ન્દાની વાતો ઉપર
 અતિશય બાર મૂક્યા કરે તથા એવા ન્દાના ન્દાના ત્યાગને જ મુખ્ય
 ધર્મ માન્યા કરે એ શું વાજબી છે ? શું જૈન ધર્મની મહત્તા આ

જૈન ધર્મની ખુબી તથા જૈન ધર્મનું તત્ત્વ એવી બાબતોમાં જ આવી જાય છે ? આ બધી બાબતો હવેના નવા યુગમાં તપાસરી પડશે એટલું જ નહિ પણ એવા ત્યાગમાંથી લોકોને પ્રેમધર્મમાં લાવવા જોઈશે, અને પોતાની ફરજો બજાવવા સારૂ ધનના ત્યાગ કરી શકે, પોતાની ફરજો બજાવવા સારૂ મનના ત્યાગ કરી શકે, અને પોતાના દેશના બલા સારૂ પ્રાણના ત્યાગ કરી શકે તેવું શીખવનારો પ્રેમધર્મ અને સેવાધર્મ હવે આપણા દેશને જોઈએ છે; માટે જે સાધુ કે જે ગૃહસ્થ જૈન બધુઓમાં પ્રેમધર્મ ફેલાવે તેનાં જેટલાં વખાણ કરીએ તેટલાં થોડાં છે, ને તેને જેટલું માન આપીએ તેટલું થોડું છે.

બધુઓ ! ઉપર જે કાંઈ કહેવામાં આવેલું છે તે કાંઈ કોઈની પણ લાગણી દુઃખાવવા માટે નહિ, પણ ઘણા જ સહભાવથી કહેલું છે, પ્રેમધર્મનો મહિમા સગળવવા માટે કહેલું છે, સમય પ્રમાણે વર્તવાની જરૂર છે એ સિદ્ધાંત ધ્યાનમાં રાખીને કહેલું છે, સમય પ્રમાણે ધર્મનો અર્થ વિશાળ કરવાની જરૂર છે, અને સમય પ્રમાણે ધર્મનાં કેટલાંક અંગોને ગૌણ તથા કેટલાંક અંગોને મુખ્ય બનાવવાની જરૂર છે, એ નિયમ ધ્યાનમાં રાખીને કહેલું છે, લોકોની તન્દુરસ્તી સામે જોઈને કહેલું છે, બનિષ્યની પ્રજ્ઞતા સુખ તરફ જોઈને કહેલું છે, દેશની નિથિતિ સામે જોઈને કહેલું છે, અને જૈન ધર્મ વધારે ઉંચો તથા વધારે ઉંડો તત્ત્વોવાળો છે, કાંઈ દ્રવ્ય શાક બાજીના ઉપલક્ષીયા ત્યાગમાં જ નખા મૂકનારો નથી, એન જગતને બતાવવા માટે જે મને સત્ત્વ લાગ્યું તે નૃદ્ધ અંતઃકરણથી કહેવા છે, અને તેમ છતાં ને તેમાં કેઈ પણ જૈન બધુઓને કે નાધુઓને દીકરા જેવું લાગે તો હું તેઓની માર મારું છું.

માશુકરૂપે ઇશ્વરને બળવા વિશે.

મુનિ શ્રી ઠાકરાજાવલ્લભ મહારાજ આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં એમ કહે છે કે, માશુક રૂપે ઇશ્વરનું વર્ણન કરવું એ કીંક નથી; એ બાવન તેજા લાગે છે, પણ તેમના એ મત સામે હું મગનો વધ સહતો નથી, ગરબ કે મને એમ લાગે છે કે,

૧. માશુકરૂપે ઇશ્વરને બળવાનો માર્ગ બહુ જુનો છે, એ કાંઈ નવો માર્ગ નથી. તેમ જ એ માર્ગ કાંઈ એકલા આપણા ગુણગતમાં જ વ્યાપે છે તેમ નથી, પણ દુનિયાના ધણા જાગોમાં અને ધણી બાપાગોમાં માશુક રૂપે ઇશ્વરને બળવા કરે છે.

૨. માશુકરૂપે ઇશ્વરને બળવાનો માર્ગ એ સસિક માર્ગ છે, એટલે સસક માશુકો એ માર્ગ તરફ સ્વભાવિક રીતે જ દોરનાઈ જાય છે. કાશુકે એક તો તેમાં માશુકના બાવની મશુરતા દોષ છે, અને બીજું તેમાં મગજોની મોહાસ દોષ છે. એટલે સસિક માશુકોને પ્રેમની મગજો મગી જાય ને માશુકરૂપે ઇશ્વરને બળવા તરફ વળી જાય તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી.

૩. માશુકરૂપે ઇશ્વરને બળવાની મગજોની બાવતમાં આ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે, પતિરૂપે જેટલાં વર્ણનો થઈ શકે અને જેવા કિમ્મત દાઢી સકાય તે કરતા માશુકરૂપે બળવાથી વધારે કિમ્મત દાઢી સકાય છે, અને વધારે અસરકારક વર્ણનો લખી સકાય છે, કારણકે ઇશ્વરને પતિ તરીકે માનવના મગજમાં અને તેને માશુક તરીકે માનવાના સંબંધમાં ઘણું કેર પડી જાય, કાશુકે પતિરૂપે બળવા નહીં જાનની બાવતાઓ મગજી પડે છે, અને માશુક રૂપે બળવા જુદી જાતની બાવતાઓ મગજી પડે છે, એટલે કલ્પના કિમ્મત દાઢવામાં અને પોતાનો પ્રેમ જગતી પાતાના આત્માને જાગૃત

દરવાની આખનમાં એ બન્ને બાવનાઓમાં કેટલોક તકાવત પડી બપ
છે, અને તેમાં મુશ્મ દષ્ટિથી જોતાં ચોક્ખી રીતે એમ સમજાય છે કે,
હજરને માથુકરૂપે ભજવાથી હૃદયમાં જોવી તાલાવેલી ચાપ છે, અને
જોવી વિરલની બવાળા બગે છે તેવું પતિરૂપે ભજવાથી થતું નથી.
માટે માથુકરૂપે ભજવાની રીત કાંઈ ખોટી નથી.

૪ માથુકરૂપે ભજવાથી પ્રેમનાં જોડલાં વર્ણનો યથા શકે છે
તેરલાં વર્ણનો પતિરૂપે ભજવાથી યથા શકતાં નથી; એટલું જ નહીં
પણ માથુકરૂપે ભજવાથી અંતરમાંથી પ્રેમધર્મના જેવા ઉભરા કાઢી
સકાય છે તેવા ઉભરા પતિરૂપે બજીને કાઢી શકતા નથી, તેથી જ
પ્રેમના સાહિત્યમાં, અને મજલોના સાહિત્યમાં માથુક રૂપે બનાવેલી
મજલો દેશજો દેશજો મળી આવે છે, અને પતિરૂપે ભજવાની મજલો
કાંઈ કાંઈ જ મળે છે, અને તે પણ માથુકરૂપે થતાં વર્ણનના પ્રમાણમાં
નીરસ અને વિદો હોય છે. વસ્તુસ્થિતિ આવી છે માટે માથુકરૂપે
હજરને સમજાવે તેમાં કાંઈ ખોટું નથી.

૫ મનુષ્યની પ્રકૃતિનો એક આ મહા નિયમ પણ ધ્યાનમાં રાખવા
જોઈ છે કે, પુરોગને પુરુષ જ રહતાં આવડે છે, પુરોગને સ્ત્રી બની જતાં
આવડતું નથી. પુરોગને તગની ચોખી બની જતાં આવડતું નથી,
એટલે પતિનાર લાવવામાં કાંઈક ક્યાસ રહી જાય છે. પણ પુરોગના
હૃદયના માથુકના જાર બહુ સહેલાઈથી અને સ્વાભાવિક રીતે જ
ભારી બપ છે, એટલે માથુકનાવતે અટકાવી સકાય તેમ નથી. એ
ભાવ તો અત્યંત અને પ્રેમના તે હિમના વધ્યા કરશે.

નવલકા કે "હમિરનું માથુક રૂપે વર્ણન કરવું એ વાત કીક
નથી" એવા મત કાંઈક દુઃખજનક સંજોગો સકે; જોકે માથુક
નાવતે દુઃખજનક હોવા છતાં પણ પતિનારની દિનિનત પણ કાંઈ ખોટી

સમજતો નથી, જો ગોપીભાવ રાખતા આવડે તો પતિભાવનાં વર્ણનોથી પણ કામ ઘણું જાય છે, પણ એવા લોકો દુર્લભ છે.

ખીજી વાત એ છે કે, મુનિ શ્રી દોઢાલાલજી મહારાજ એમ માને છે કે, ધંધરને માગુકરે બજવાથી ખરાબી થાય છે, તેમના એ મત સાથે હું જરાક મળતો ચાલું છું, પણ તેમ છતાં તેમાં મહારાં એટલો વધો છે કે, માગુકરે ધંધરને બજવાથી કાંઈને તુકસાન થતું હોય તો એમાં કાંઈ પ્રેમની ગણેલો નથી, કે એમાં માગુકરનાનો વાંક નથી, પણ એથી જોએની ખરાબી થતી હોય તેઓનો પોતાનો જ વાંક છે. પોતે લાયકાત મેળવ્યા વિના, પોતે અધિકાર મેળવ્યા વિના, એવા ઉંચાં આસને બેસવા જાય તેઓ કદાચ પડી જાય તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. જેને તરતાં ન આવડતું હોય તે માંછસ તરવું શીખ્યા પહેલાં બહુ કડા પાણીમાં ડુબકી મારવા જાય તેને કાંઈક ખમવું પડે, તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી અને એમાં કાંઈ પાણીનો કે તરવાનો દોષ નથી, પણ પોતાને તરતાં ન આવડે એ પોતાનો જ દોષ છે; તેમજ પ્રભુને માગુકરે બજવાથી કાંઈ કાંઈની ખરાબી થતી નથી, પણ પોતાની વાસનાઓને કાળમાં ન રાખવાથી તેઓની ખરાબી થાય છે તથા અદક્ષ માગુકરને જરૂરે રથૂલ માગુકર રાખવાથી ખરાબી થાય છે, ક્ષેત્રના માગુકરને જરૂરે જડ માગુકર રાખવાથી ખરાબી થાય છે; કુદરત ડી માગુકર રાખવાને જરૂરે સ્ત્રીડી માગુકર રાખવાથી ખરાબી થાય છે, અને માગુકરના બાવનું કંડુ નવર સમજ્યા વિના, તથા અનર્માંથી સાચો ત્યાગ આવ્યા વિના, વિકારોથી બંદી સ્ત્રીઓ મારણત પ્રવૃત્તિ જેવા મહાન તત્ત્વને પકડવા જાય તેથી ખરાબી થાય છે, એમાં કાંઈ માગુકર બાવનો દોષ નથી. જેમકે, ૨૯૫માં અદરમતો થાય છે, પણ તેમાં માગુકરની બુદ્ધિ દોષ છે,

કાંઈ રેલ્વેનો પોતાનો વાંક હોતો નથી. તેમ જ અજ્ઞાન માણસોને કે મોહવાદી માણસોને ઉપલક્ષ્ય પ્રેમમાં રહી જવાથી નુકસાન થાય તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી પણ એમાં તેઓનો પોતાનો વાંક છે, કાંઈ પ્રેમધર્મનો કે માણુક ભાવનો વાંક નથી, એમ હું માનું છું.

જેશક, એટલું ખરું કે, આશક માણુક ભાવની ઘણી વાતો જગતના માસિક પ્રેમમાં પણ લાગુ પડી જાય છે, અને ઘણા જુવાની-આગ્રો હાકિમની કે કલાપીની નકલ કરવા જતાં મોહને લીધે ખરાબીના ખાડામાં પડી જાય છે, પણ તેથી કાંઈ માણુકરૂપે ધ્વજરને ભજવાનું સાહિત્ય નાણુદ થાય નહીં, તે તો જગતમાં અને ગુજરાતમાં દિન પ્રતિ દિન વધવાનું જ છે. એ જાણતમાં તો હવે આભ ફાટવા જેવી સ્થિતિ થઈ ગઈ છે, એટલે તેમાં હવે થીગડું દઈ શકાય તેમ નથી, અને તેનો પ્રત્યક્ષ નમુનો મુનિ શ્રી છોટાલાલજી મહારાજ પોતે જ છે, કારણકે માણુક ભાવવાળી પ્રેમની ગઝલોથી ખરાબી થાય છે એમ માનવા છતાં તેઓ પોતાના પુસ્તકમાં સૌથી વધારે માણુક ભાવની જ ગઝલો લેખી કરે છે કારણકે પતિભાવવાળી ખાણ સારી ગઝલો લેખના ગુજરાતી કે હિન્દી સાહિત્યમાંથી નથી શકતી નથી તે તેમ છતાં પ્રેમધર્મ વધારનારું સાહિત્ય તો તેમને ગમતું છે. તેવા જે વસ્તુને પોતે ખરી સમજે છે તે પણ લેખી પડે છે. ત્યારે તેમના પોતાના આત્મી દશા છે, ત્યારે પ્રેમ પ્રેમ ને પ્રેમનાં લખનાર, અને માણુકરૂપે ધ્વજરને ભજનાર, મહારાજેનો તેમાં ભક્તિનાં સંવદ, માણુકરૂપે લખાએલી ગઝલોની તરફેણમાં બે સમયે પોતે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી.

મુનિ શ્રી છોટાલાલજી મહારાજે પ્રેમની ગઝલોનો સંગ્રહ કરેલો છે તે ખરી ગઝલો. અગર તેમની ઘણી ગઝલો જુદાં જુદાં માસિકામાં,

જેનોમાં, તથા પુસ્તકોમાં આવી ગયેલી છે, પણ એ બધું સારિત્વ
જેન બધુંઓમાં બહુ વંચાતું નથી. અને આ પુસ્તક એ જ જોઈ શકાય
તરફથી બહાર પડેલું હોવાથી એ તેમાં સર્વ વિષય નહીં આવે તો તે
જેનોમાં રૂપારે પડ્યાથી મારે આ પુસ્તક 'ગુજરાતમાં આગકારકારક છે.

ઉપર એ જ કે, જંગલમાં તથા આપણા રાજમાં પ્રિયમર્મ વધે,
અને પ્રિયમર્મમાંથી હૃદયન થતો સાચો હર્મયોગ વધે, તથા દરેક
માણસોમાં પોતપોતાનાં કર્તવ્ય જાગરવાનો જોગ આવે, અને મુનિ
થી ઇરાસાસલજી મદદાગળની જેન બધુંઓમાં નથી મનશુભિ માવવાની
મહેનત સફળ થાય એમ નું હજી હું.

ચોરવાડ, તા. ૧૨-૭-૧૭ } પદ્ય અમૃતલાલ મુંદરજી પઢીયાર.

નોટ-૨. પઢીયારનો આ લેખ, તેમાં મારા વિચારોની પ્રાપ્તિ કેટલીક
વિરહતા હોવા છતાં, તરફથી આવથી આ પુસ્તકમાં પ્રાપ્ત છે. એવા દેવુથી
કે જેનોમાં બાહ્ય દુનિયા જે એકમાર્ગીયુ માને છે તેનું વાહી કે માર્ગદર્શક
નિરક્ષર કરવાનો જેનોને અવકાશ મળે. તેમાંના સર્વ વિચારો પ્રાપ્ત મારે
મળનાપણું નથી એ તો સ્પષ્ટ જ છે; તોપણ ચરણ કરેલું નેહ્યે કે જેન
બાહ્યને કયા કાને તેવા તેમના કથનમાં પણ દેલો અસી વિચાર કરવા
ધાન્ય તત્ત્વ બરેલું છે. પ્રજામાં પતિભાવ અને પત્નીભાવની મદદતા વિધેની
ચર્ચા તો ચિરમજ આજુ જ હોયો. ઘણા હવે જ્ઞાનપાણ મદદાગળોએ એ
પ્રજાજીવિત આજુ કરેલી છે. આ પુસ્તકના પરસ્પર વિરહ વિચારો જાખલ
કરવાનો દેવુ પણ વાચકોને બન્ને પક્ષોનું કથન સાવજીન વિચાર કરવાનો
મુધોગ પ્રાપ્ત થાય એવા રાખ્યા છે. કોઈ બનનો નિમ્ન કરવાની દષ્ટિ
તેમાં સમાવેલી નથી.

મુનિ ઇરાસાસલજી.

‘પ્રેમ’ ની પુષ્ટિમાં વિધવિધ કથનો.

પ્રેમને કારણે સાથે, સંબંધ કાંઈએ નથી,
કારણ પ્રીતિનું પ્રીતિ, પ્રેમની લક્ષ્મી તે બધી.

* * * * *
ગમે તે અલ્પની સામે, ગમે તે દુષ્ટની બણી,
કૃતદ્રી ને મહાપાપી, તિરસ્કારની દૃષ્ટિ છે.

* * * * *
લગની કે લગાડે છે ઉરની રસ એકતા,
પશુ આ માનવી આ એ કાંઈ ભેદ ન પ્રેમને.

* * * * *
વહન્તો પ્રેમ પૂરે તે ધિક્કારે અટકે નહિ,
પ્રેમના શત્રુનો પ્રેમી ના ના આશ્રય લે કદી. કલાર્પ

ન્યતિપજતિ પદાર્થાનાન્તરઃ કોઽપિ હેતુ ।

નૈલ્લલુ ચહિરુપાધીન્પ્રીતયઃ સંશ્રયન્તે ॥

વિકસતિ હિ પતંગસ્યોદયે પુણ્ડરીકં ।

દ્રવતિ ચ હિમરશ્માવુદ્ગટે ચન્દ્રકાન્તઃ ॥૧॥ અવભૂતિઃ

“કારસી અને હિરુ સાહિત્યમાં પ્રભુને માશુક રૂપે સંબોધવા પ્રણાલી આલી છે, તે મને ઇષ્ટ લાગતી નથી. સર્વોપરિ પ્રીતિ-સ્થાન તરીકે એ પ્રભાણે દૃષ્ટવાની શરૂઆત થઈ હોય, એ સંભવિ છે; અને તોપણ મને તેમાં પૂજ્યભાવની ન્યૂનતા લાગે છે, એ કર પ્રભુને પતિ તરીકે સંબોધવાની પદ્ધતિ બેશક વધારે યોગ્ય છે. વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમાં એ પ્રકારનાં કથનો ઘણાં મળી આવે છે; અને દ્વિશ્વિય ધર્મપુસ્તકોમાં પણ પ્રભુને પતિ તથા સંધને પત્ની અથવા વધ ધ સ્થાને દેહેવામાં આવેલ છે. સંબંધ વિચારતાં પણ એ સરખામણ વધારે યોગ્ય છે. ”

મણિશંકર રાનજી ભટ્ટ (કાન્ત).

ભગવાનરૂપ પતિની સેવાના પ્રકાર ધણા છે. દ્રવ્યપૂજા, ભાવ-
 પૂજા, આદ્યાપૂજા. દ્રવ્યપૂજાના પણ ધણા બેદ છે, પણ તેમાં સર્વોત્કૃષ્ટ
 પૂજા તો ચિત્તપ્રસન્નતા એટલે-તે ભગવાનમાં ચેતન્ય-વૃત્તિ પરમહર્ષથી
 એટલવને પ્રાપ્ત કરવી તે જ છે; તેમાં જ સર્વ સાધન-સમાપ છે. તે જ
 અખંડિત પૂજા છે, કેમકે જો ચિત્ત ભગવાનમાં લીન હોય તો બીજા
 શેષ પણ ચિત્તાધીન હોવાથી ભગવાનને આધીન જ છે, અને ચિત્તની
 લીનતા ભગવાનમાંથી ન ખસે તો જ જગતના આવેશમાંથી ઉદાસીનતા
 વર્તે અને તેમાં શ્રદ્ધા ત્યાગરૂપ વિહરૂપ પ્રવર્તે નહિ, જેથી તે સેવા
 અખંડિત જ રહે. જ્યાંસુધી ચિત્તમાં બીજો ભાવ હોય ત્યાંસુધી તમારા
 સિવાય બીજામાં આદેશાર્થ પણ ભાવ નથી જિમ દેખાડીએ તો તે વૃથા
 જ છે અને દુષ્ટ છે; અને જ્યાંસુધી દુષ્ટ છે ત્યાંસુધી ભગવાનના ચર-
 નમાં આત્માનું અર્પણ ક્યાંથી થાય? જેથી સર્વ જગતના ભાવ પ્રત્યે
 વિરામ પમાડી-વૃત્તિને શુદ્ધ ચેતન્ય બાવવાળી કરવાથી જ તે વૃત્તિમાં
 અન્ય ભાવ રહ્યો ન હોવાથી શુદ્ધ કહેવાય, અને તે નિઃકષ્ટ કહેવાય.
 એવી ચિત્ત-વૃત્તિ ભગવાનમાં લીન કરવામાં આવે તે જ આત્મ અર્પ-
 ણતા કહેવાય. ધન ધાન્યાદિક સર્વ ભગવાનને અર્પણ કર્યા હોય પણ જો
 આત્મા અર્પણ ન કર્યો હોય-એટલે તે આત્માની વૃત્તિ ભગવાનમાં
 લીન કરી ન હોય, તો તે ધન ધાન્યાદિકનું અર્પણ કરવું મર્યાદા છે;
 કેમકે અર્પણ કરનાર આત્મા અથવા તેની વૃત્તિ તો બીજો ક્ષેત્રે લીન
 છે, તેના અર્પણ યએલા બીજા જગ પદાર્થે ભગવાનમાં અર્પણ ક્યાંથી
 થઈ શકે? માટે ભગવાનના ચિત્તવૃત્તિની લીનતા એ જ આત્મ અર્પ-
 ãણતા છે, અને એ જ આનંદધન પદની રેખા એટલે પરમ અધ્યાત્મિક
 સુખમય મોહાપદની નિશાની છે અર્થાત્ જો એવી દશાની પ્રાપ્તિ થાય
 તે પરમ આનંદધન સ્વરૂપ મોહને પ્રાપ્ત થશે એવું લક્ષણ તે લક્ષણ છે.

શ્રીમદ્ ગુણગાંડો.

પ્રેમના વિભાગ હોતા નથી, તે આદર્શરૂપ એક જ હોય છે; તેથી અન્ય તો વિકાર જ છે.

પ્રેમ એ મુક્તિનો માર્ગ છે—મુક્તિનો યોગ છે.

એક એ નિજનો સગો નિજની સગાઈ એહથી,
ના અવરની આંખથી પ્રેમી સગાઈ પેખતો છે.

લય એક લગી રહેવે પ્યારેમે લગનહી પ્રેમ,
ધડી આન ખીતે લગપે જિના રતનહી પ્રેમ.

મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી.

પ્રેમ વિચારને નિર્મળ કરે છે, અને અંતઃકરણને ઉદાર બનાવે છે + + + પ્રેમ તો ઈશ્વરપદને પહોંચાડનારૂં પરમ સાધન છે.

મિહન..

પ્રેમનાં બાળકોનો તો, પ્રેમમાં અભિરાગ છે.

પ્રેમાત્મા પ્રેમસેવામાં, પ્રેમ યાત્રાનું ધામ છે.

વિરોધી પ્રેમ સાથે તો, લોકોને નિલના જ છે,

પ્રેમીને લોક નિન્દે છે, એની ક્યાં હાય! ના જ છે?

પ્રેમ સુદૃઢ છે તે જીવનો, હાં! જે ખસ પ્રેમ સ્વરૂપ બન્યો,

સંશય, શોક વિલાઈ ગયો, હાં! ભક્તિ પ્રજ્ઞાન અભેદ લલ્લો.

સાગર.

પ્રેમ એ દેવ કરતાં વધારે જલવત્તર છે અને તેથી દેવનો જય પ્રેમવડે જ થવો જોઈએ.

મણિલાલ નથુભાઈ દાશી.

“અને એલા બધા પેલા પ્રભુની પાસણાના”થી સમસ્ત સાક્ષર વિવેકી અને વિચારશીલ વ્યક્તિઓને મુગ્ધ કરનાર આપણા માનીતા અને વિદ્વાન શ. ‘દાનત’નાં પુસ્તકોના અવલોકનથી સ્વાનુભવ અને ચિંતનરૂઠે વિવેચનપૂર્વકે પણ લખ્યો—

“અત્યાર મુઘી ઘણા કાળથી દુઃખે તો-ગોપીને જ ઘણામાં રાખી
 “જીવ્યો છું; ગોપી જ બનવા મૂલ કર્યો છે, અને તે. ત્યારે જેટલું
 “બનાયું ત્યારે તેટલું સુખ મળ્યું એમ, અને તે ત્યારે જેટલું બનાયું
 “ત્યારે દુઃખે તેટલો પરમાત્માની લ્લાણમાં આવ્યો એમ માનતો આવ્યો
 “હું. ‘ગોપી’ એ બાવનાનો દુઃખે નેવો ભક્ત દોષ ચકુ નેવો. અત્યાર
 “મુઘી રહ્યો છું. ‘ગોપી’ એ બાવનાના રસની વિચાળતાની, સ્વાપ્નની
 “જે પૂર્ણતા સમભાઈ છે તે દલું તો મને સ્વીકનભોગના પાદરીપણામાં
 “સમભાઈ નથી”.

નારસૌંદર્ય-પુ. ૧. અંક ૫.

ખીલ પ્રત્યે જે પ્રમાણમાં આપણે પ્રેમ દર્શાવીયું તે પ્રમાણમાં ખીલ પણ આપણા પ્રતિ પ્રેમ દર્શાવશે.

પરમાત્મા પ્રેમના સમુદ્રરૂપ છે. જે પળે આપણે પરમાત્મા સાથે આપણા ઝંઝપનું નિશ્ચયપૂર્વક બાલ કરીએ છીએ તેજ પળે આપણામાં જોરદો બધા પ્રેમ અને આનંદ વ્યાપી રહે છે કે જેથી આપણે સર્વત્ર શુભ ન જોઈ સદીએ છીએ.

કીસ્મત
કુમુદિનીના પ્રેમોપાલંબ
કુમુમકલિને
ક્ષમા
ક્ષમાપના
ગઝલ
ગમતું નથી
ગમે તેવો તમારો હું
ચાહીશ હું
ચહાને થોડું પણ સર્વદા
છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે
છેલ્લી સલામ
જણાયે તે જવા માટે
ન્યાં સ્નેહ ત્યાં સર્વસ્વ છે
નિગરના ધા
જીવન સન્દેશ
જીવન વૃથા ગયું
જીવો જગમાં બલા દાતા
જીલ્મી માલેકને
જૂદો છે
જો સ્નેહીને મન ના વસ્તું
તમારો સ્નેહ સાચો છે
તેથી શું થયું ?
તે દિનો ચાલ્યા ગયા
તેરી હું તેરી હું એતી કહુંરી
લાગ
દગો
દયામાં સ્વાર્થ છે તારો !
દ્રવ્ય
દિલનાં દર્દ

મણિલાલ નમુમાઈ દિવેદી ૨૦
કલાપી ૯૯
મંજુલ ૧૩૩
કલાપી ૧૮૦
અમૃત ૧૬૨
૨. ગો. ત્રિપાઠી ૧૭૦
શંકર ૪૨
વસંત ૧૨૮
ચંદ્રશંકર ન. પંડ્યા ૩૩
વસંત ૧૫૦
દિવાનો ૧૧૫
કાસરવાળા ૧૪૦
ચં. ન. પંડ્યા ૧૪૩
સ્નેહજ્યોત ૬૬
૨. ગો. ત્રિપાઠી ૧૨૬
ચં. ન. પંડ્યા ૭૭
બાવા મકનજી ગોડા ૪૪
ફલિમ શ્યામ ધ્રુવ ૨૯
દિવાનો ૧૪૪
ચં. ન. પંડ્યા ૧૨૭
વસંત ૧૦૮
રમુજી ૧૫૮
નૂતનથી ૮૦
શ્રીમાન આનંદધનજી ૮૫
કલાપી ૧૮૨
કલાપી ૯૦
મુનિ શ્રી જોડાલાલજી ૯૬
૧૪૫
૨૮
૩૮

દિલને રજા	દસાપી	૭૩
ધર્મ પ્રત્યે લક્ષિત	ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહ	૬
નવય પ્રભાત	બદ	૧૩૬
નહિ છોડીએ	ગુણગુલ	૧૦૩
નિહોર આગ	દેવચંદ રામજી	૭૦
પરીક્ષા વિના નકામું	પરીક્ષક	૧૪૬
પ્રમાતાપ	કાન્ત	૮
પ્રમાતાપ-કર્મકથન		૧૬૪
પ્રમાનનો પડખો	વસન્ત	૬૯
પ્રભુ પ્રાચીના અષ્ટક	ન્દાનાલાલ દલપતરામ કવિ	૧
પ્રભુભક્તિ	ચુ. છા.	૭૨
પ્રભુની ઓગખાણ	સચિત	૧૧૧
પ્રભુચરણ	વસન્ત	૧૩૨
પ્રભુ શું પૂછશે ?		૧૭૫
પિયા વિના દલ ના પડે	દાજી અનવર મીયાં	૧૭૭
પ્રિય સદેશ	એલ. એ. એ.	૧૨૦
પ્રિય સદેશ	પ્રેમયોગી	૧૨૧
પ્રીત	હરિયાણી	૧૦૭
પ્રીતિ સિવાય સહુ હાથિક છે	મે. પા. દેવે.	૮૭
પ્રીતિ સ્મરણ	સો. મંગલા	૧૨૧
પ્રીતિના સત્યાસત્ય પડદા	વસન્ત	૧૨૫
પ્રેમ અને સત્કાર	દા. ખુ. બોટાદકર	૨૫
પ્રેમની અનિવાર્યતા	દા. ખુ. બોટાદકર	૬૭
પ્રેમનું પાત્ર	નલિનીકાન્ત નરસિંહરાવ દિવેદિયા	૮૮
પ્રેમનો વાસો દહીં ?	જનાર્દન ન્દાનાભાઈ પ્રભાસ્કર	૩૬
પ્રેમપત્ર		૧૧૮
પ્રેમાને	દુર્લભ સ્વામી દુવ	૭૫
પ્રેમી કે પાગલ ?	વસન્ત	૧૧૯
પ્રેમવ્યાધિ	દાજી મહમદ અઘારખિયા શિવજી	૧૨૩
પ્રેમગાન	નારાયણ વિસનજી દડકર	૧૩૦

પ્રેમીની તદ્દલીનતા
 પ્રેમીને નિમંત્રણ
 પોતા તણું પોતે હણે !
 અદ્યુમાન માશુકને
 બિચારા હેયાને
 બિલ્વમંગળ
 બે ઝરણાં
 બેદરકાર
 બોધ
 ભક્તિ
 ભાગ્યપર મસ્તાન
 મળ ક્યાં છે ?
 મધુકરની વિનયિ
 મને કર્મ કાળાં
 મને શીદ મારી રે ?
 મનુષ્ય જીવનની ઋતુઓ
 મહાત્મા મૂળદાસ
 માતાની યાચના
 માફ કરજો
 માફ મધુર પુલપુલ
 મિત્રને
 મહેમાનોને
 મહોદ્દ મન
 મૃત્યુ
 મૃત્યુ નિદ્રા
 મૃત્યુવશ મૃગ
 મૃત્યુ સમ્યાપરથી
 લુપ્તમાનજી આગ્યા
 વખત
 વલય

દેરાસરી ૧૬૪
 સાગર ૯૪
 વૈકુંઠ ૭૯
 ૧૩૯
 મો. પા. દેવે ૧૬૩
 કલાપી ૫૬
 ચં. ન. પંડ્યા ૩૪
 દરીમ મહમદ ૧૫૭
 બાલાશંકર ઉદ્યાસરામ ૪૬
 મહાત્મા છોટમ ૪૦
 આ. સં. શ્રે. ૧૧૭
 લલિત ૧૭
 કલાપી ૯૮
 પ્રવાસી ૭૬
 કાજી અનવર મીયાં ૧૮૪
 હરીલાલ કૃપાશંકર મહેતા ૧૪૧
 કલાપી ૫૧
 કલ્યાણજી વિઠ્ઠલભાઈ મહેતા ૯૬
 નિરાશા ૧૪
 સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ ૧૭૮
 સત્યેન્દ્રરાવ ભમરાવ દિવેટિયા ૧૨૯
 કાન્ત ૧૭૨
 ચં. ન. પંડ્યા. ૩૫
 કલાપી ૧૦૦
 ૧૯
 રૂપશંકર ઉદયશંકર ઓઝા (મંચિત) ૪૮
 મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દેવે ૯
 સાગર ૧૮૩
 ના. વિ. હકુર ૧૩૫
 ન. બો. દિવેટિયા ૯૧

વાંદને	ગ. મી.	૧૫૨
વિહસિત પુષ્પનો વિનાશ	ગુહ-રાજકોટ	૧૪૬
વિરાભાવરથા	તકીવ	૪૫
વિદ્ધ મૂમ	દામોદર પ્રયાગલક્ષ બોટાદકર	૨૧
બ્રહ્માચોને ઉપદેશ	મણિચંકર રત્નજી ભટ્ટ (કાન્ત)	૪
બ્રહ્માને આમંત્રણ	ચંદ્રચંકર નર્મદાચંકર પંડ્યા	૩૨
મુખને સદા અવકાશ છે	બા. ન. બ્યાસ	૧૩૧
શું છે કરું ? શું છે રાવું ?	ચં. ન. પંડ્યા	૧૦૯
શું કઈ ?	મણિલાલ	૧૩૮
સનમ દૂર કેમ ?	નલિનીકાન્ત	૧૭૩
સનમને સાદ	ગ. મી.	૧૫૧
સંતાપ-સંયોધન	ચં. ન. પંડ્યા	૧૦૭
સંતોષદેશ	મુખલાલ પી. દોશી બોટાદકર	૨૭
સાધના	મદદકર નાગર	૮૪
સદિ સંદર્શન	ચં. ન. પંડ્યા	૧૪૧
મુક્તાનીને	ગ. મી.	૧૫૩
સેવાધર્મની ભાવના	મણિલાલ નયુભાઈ દોશી	૮૯
એકયોગી	ચં. ન. પંડ્યા	૧૫૪
રોડ સદિ	મોહનલાલ પાર્વતીચંકર દવે	૨૯
રોડીને બે બોલ		૩૫
રોડધામ મુતાં	ન્દાનાલાલ દ. કવિ.	૧૨૨
દમારો બેખ	નર્મદાચંકર બાળાચંકર	૧૨૪
દવં તું બોલ શું કરવું ?		૧૩૪
દનારી પિંગળ	દલાપી	૭
દરિયા દર્શન	ન્દા. દ. કવિ	૧૭૧
હૃદયના પ્રેમ	છગનલાલ	૧૧૪
હે મગર મિત્રના નહિ	દાજી અનવર મીયાં	૧૭૯

શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૬	૧	ગોષ્ઠ	ખૌંઠ
૨૮	૧૬મી લીટી	પગી	ખધું તે દ્રવ્યમાંથી છે, નકી તેની જ છાંહી છે.
૩૨	૪	વાધખળે	વિધિખળે
૩૭	૧	પહણો	પહણો
૩૮	૧૬	હારે કેમ કેમ	હારે કહો કેમ
"	૬	વિદ્યા કે કીર્તિ	વિદ્યા, કીર્તિ
૬૫	૧૮	જીવન કૃત્યો	જીવનાં કૃત્યો
૬૯	૨	મરણમાં	મરણમાં
"	૧૩	રમી	રચી
૮૦	૧૭	વડે	વહે
"	૧૨	એ પ્રિયતમા !	ઓ પ્રિયતમા !
૧૧૦	૧	દષ્ટિપાતો	દષ્ટિપાતો
૧૧૨	૧૪	કાવ્યનો	કાવ્યનો
૧૧૫	૨	ફૂટે	ફૂટે
૧૪૨	૧૭	ના સાલ્યા	ના સાલ્યા
"	(છેલ્લે)	(સુદશન)	(સુદર્શન)
૧૪૩	૨	રહી	રળી
૧૪૭	કાવ્યને છેડે		મુનિ છોટાલાલજી.
૧૫૪	૧	ભરો આ ભવસાગરે	ભારે આ ભવ સાગરે ભટ-
		ટકતાં ભકાં નખી	કતાં રાખી ન કાંઈ મણા;
		ધી ! રણમ	
૧૫૮	૧૫	હાઈં;	મ્હાઈં;
૧૭૨	૪	ઝટ	જડ

વિશુદ્ધ-પ્રેમ-પ્રવાહિની.

પ્રભુ પ્રાર્થના અષ્ટક.

સિખરિણી.

પ્રભો ! અંતર્યામી ! હવન હવના ! દીનશરણ !
 પિતા ! માતા ! બંધુ ! અનુપમ સખા ! હિતકરણ !
 પ્રભા, કીર્તિ, કાન્તિ, ધન, વિભવ સર્વસ્વ જનના !
 નમું છું, વંદું છું વિમળ સુખે સ્વામી જગતનાં ! ૧
 સહુ અદ્ભુતોમાં તુજ 'સ્વરૂપ' અદ્ભુત નિરખું,
 મહા જ્યોતિ જેતું નયન શશિ ને સૂર્ય સરખું,
 દિશાની શુદ્ધિ, પૃથિવી, ઉડું આકાશ ભરતો,
 પ્રભો ! તે સૌથીએ પર પરમ તું ફર ઉડતો. ૨
 પ્રભો ! તું આદિ છે, 'શુચિપુરુષ' પુરાણ તું જ છે,
 તું સદિ ધારે છે, સજન પ્રલયે નાથ તું જ છે;
 અમારા ધર્મેના અહરનિશ યોષાણ તું જ છે,
 અપાપી પાપીનું રશિવસદન કલ્યાણ તું જ છે. ૩
 પિતા છે એકાકી જડ સકળને ચેતન તલો,
 શરૂ છે, મ્હોટો છે, જન કુળ તલો પૂજ્ય તું ઘલો;

૧ શુચિપુરુષ-પવિત્ર પુરુષ. ૨ શિવસદન, સુખ-સુખિતનું પર.

ત્રણે લોકે દેવા ! નથી તુજ સમો, અન્ય ન થશે,
 વિભુરાયા ! તુથી અધિક પછી તો કોણ જ હશે ? ૪
 વસે બ્રહ્માંડોમાં, અમ ઉર વિષે વાસ વસતો,
 તું આઘેમાં આઘે પણ સમીપમાં નિત્ય હસતો;
 નમું આત્મા ઢાળી, નમન લગતી દેહ નમણે,
 નમું કોટી વારે, વળી પ્રભુ ! નમસ્કાર જ હજો. ૫
 અસત્યો માંહીથી, પ્રભુ ! પરમ સત્યે તું લઈ જા,
 ઉંડા અંધારેથી પ્રભુ ! પરમ તેજે તું લઈ જા;
 મહા મૃત્યુમાંથી અમૃત સમીપે નાથ ! લઈ જા,
 તું હીણા હું છું તો તુજ દરશના દાન દઈ જા. ૬
 પિતા ! પેલો આઘે જગત વિંટતો સાગર રહે,
 અને વેગે પાણી સકલ નદના તે ગમ વહે;
 વહો એવી નિત્યે અમ જીવનની સર્વ ઝરણી,
 દયાના પુણ્યોના તુજ પ્રભુ ! મહા સાગર ભણી ૭
 થતું ને કાયાથી ઘડીક ઘડી વાણીથી ઉચરું,
 કૃતિ ઈન્દ્રિયોની મુજ મન વિષે ભાવ જ સ્મરું;
 સ્વભાવે બુદ્ધિથી શુભ અશુભ ને કાંઈક કરું,
 ક્ષમા દઈ જોને તુજ ચરણમાં નાથજી ! ધરું. ૮

[કેટલાંક શબ્દો—આગ ૨ જો.] ન્દાનાલાલ દલપતરામ કવિ
 એમ. એ.

અમો મસ્તાન.

જાણી ગઈ

- જીવરનો ધાર નૂદો તો, બધો સંસાર નૂદો છે. ૧
 બધા અંધારથી જો ધાર, બેરકાર નૂદો છે. ૨
 અરે! શું બલુચો લિજન, પવિત્રીમાં પડી રહેતાં;
 મિયાની ખાલીની મસ્તી, તવો કેઈ ખંદાર નૂદો છે. ૩
 ગાંધુ ના રાજ રાયાને, ગાંધુ ના આખી કુનિયાને;
 પરનતુ બાન આ પર ખારીનો, અખત્યાર નૂદો છે. ૪
 હજારો બાપ મંદિરો, મહી નિત્યે બલે યાત્રે;
 અમો મસ્તાનના ઉસ્તાદનો, દરબાર નૂદો છે. ૫
 નથી તુજ બાપ માર્યો મેં, અરે મૂર્ખા કહાં નિદે;
 સમજ રે! બેસમજ કે, પ્રેમીનો આચાર નૂદો છે. ૬
 બધા પરકાર તુફાને, ઘઈ અંધળા ચુકે નિયાન;
 અમારા ચિત્તનો ચાર, અચળ પરકાર નૂદો છે. ૭
 લિધા જે પંથ તે હું કેમ, ત્યાગું છો બર્યો દુઃખે;
 મિયાનો માહરી ગરદન, ઉપર આભાર નૂદો છે. ૮
 ઘડીબર બેસ બતલાવું, શિખાવું પ્રેમનો નાદ;
 અમો જાદુગરોનો યાર, જો રંગાગાર નૂદો છે. ૯
 શીખે જો પ્રેમ પૂરો તો જ, અચળ અલોદ પામે તું;
 નથી ત્યાં પ્રેમ છે જ્યાં લોદ, જો વ્યવહાર નૂદો છે. ૧૦

ઘોડે દીપ્તિ મળે ઉદારી મરી, મુજ પંથ પર જારી;
 ભરે! એ દીપ્તિમાનો માર, એ કંઈ જહાર જૂદો છે. ૧૦
 કાં મું મિતિમાનો હું? અનુપમ મારી ખ્યારી એ;
 ક્યો નક્કરનો મારે જણે, શણગાર જૂદો છે. ૧૧
 કલિને માહરા પથે, બધાએ દુઃખને દેખે;
 મને તો મુજસાગર લહરિનો, કંઈ જહાર જૂદો છે. ૧૨
 મરી ને પ્રેમમાં પૂરે, મયો તે મુક્ત સર્વથી;
 મહા મસ્તક નાનીના, મગજમાં તાર જૂદો છે. ૧૩
 તાર મારી પ્રિયા વિન્દા, ન દેખે કંઈ જગત આખે;
 તિલ્લના મધેશરી પ્રેમને, તો જાર જૂદો છે. ૧૪
 મુદ્-આદેશ છે આખને, અવળ પથે પળા જઈએ;
 દુનિયાથી મરી આ બાલ, બેઠરકાર જૂદો છે. ૧૫

[સંગ-સુધા.]

બાલાશંકર કુલસામરામ.

બાલાશંકરે ઉપદેશ.

નર નારાયણ ને ગણે.

સજાએ બહાલ્યા! વચને લીનમાં,
 દેવદુષ્ટ છે નરમ વધનું પાત્ર એ!
 મહેરો એ અધિકાર દમારી માનવી,
 અધિકારી એ નરમ અતર અત્ર એ. સાંભળજે.
 એક વિદ્ય પત્રિકાએ અત્રે અત્રે,
 વિદ્ય પત્રિકાએ અત્રે અત્રે.

નિકાન્હાનો મ્હોટી જે જીવો તણી,
 વહેતું તેમાં એક અખંડિત બ્હેન જો । સાંભળજો. ૨
 હસનારાઓ સાથે હસવાનું ઘટે,
 રડનારાની સાથે રડવું તેમ જો;
 એક બીબનાં આંસુડાંઓ લૂછતાં,
 હિંચાં ચડ્યો ત્રી પુરુષો સહુ એમ જો. સાંભળજો. ૩
 ભૂતદંયા છે ધર્મ બધાના મૂળમાં,
 સધળાએ સંતોનો એ ઉપદેશ જો;
 દિવ્ય દયાસાગર યાચતાં આપજો,
 દીન જનોને અમને એનો લેશ જો । સાંભળજો. ૪
 [શબ્દ-માધુર્ય.] મલિશાંકર રત્નચ ભટ્ટ. (કાન્ત)

અમર આશા.

મજા.

કંઈ લાખો નિરાશામાં, અમર આશા છુપાઈ છે ।
 ખડા ખંજર સનમનામાં, રહમ હિંડી લપાઈ છે । કંઈ.
 ભુદાઈ છાંદગીભરની, કરી રો રો બધી ઠાઠી,
 રહી ગઈ વસ્ત્રની આશા, અગર ગરદન કપાઈ છે. કંઈ.
 ધડી ના વસ્ત્રની આવી, સનમ રે પણ છેતરી આવી,
 હબરો રાત વાતોમાં, શુભાવી એ કમાઈ છે. કંઈ.

૧ વસ્ત્ર-મેળાપ. ૨ સનમ-દાસી.

જામમ દુનિયાં જાનાનામાં, મુસીબત ખોદનાં ખંજર,
 કનકમાંને કિંકમણેશી, ઉપર ફ્યામત ખુદાઈ છે. કંઈ.
 કામમાંથી નમ્ય પેપરવાના, મરે શીરી ઉપર ફરહાદ,
 જામમ રામની ખસાખીમાં, મજેદારી હુંટાઈ છે. કંઈ.
 કાંઈ કંઈ ફના યાતુ, ફનામાં શાક સમાઈ છે,
 મહેમે લવવાનો મંત્ર, દિવખરની હુદાઈ છે. કંઈ.
 વહુવનું નદમ રો રોપી, તુરત પી લે ખુશીથી તું,
 જામમના હાથની છેકટી, હાથોકાતની રક્ષાઈ છે. કંઈ.
 કાંઈ દિવનક તડખામાં, જામમની રાહ રોશન છે,
 કાંઈ તે લૂટતાં ચંદર, જામી માથુક સાંઈ છે. કંઈ.
 જામમમાં જાવોને હોયો, જુલોપર આકરી ચઈ તું,
 જુલોપર ખાસથી ખવવા, જામનશુભને નવાઈ છે. કંઈ.
 હજારો કોઈવેળા મુરશિદ, ગયા માથુકમાં ફલી,
 ન ફર્યા તે મુવલ જેવી કલાનો સખ્ત ગાઈ છે. કંઈ.
 જામમનાં જામમનાં મજીસાલ નજુબાઈ.

ધર્મ પ્રત્યે ઉક્તિ.

પ્રત્યેક દિવસ માટે.

કિર! કરે શ્રદ્ધિ લે સર સ્વામી! નહિ રૂઝે ઉપરાસ હું નાહરિ;

૧. જામમનાં જામમનાં મજીસાલ નજુબાઈ. ૨. જામમનાં જામમનાં મજીસાલ નજુબાઈ. ૩. જામમનાં જામમનાં મજીસાલ નજુબાઈ. ૪. જામમનાં જામમનાં મજીસાલ નજુબાઈ.

1. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。
 2. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。
 3. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。
 4. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。
 5. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。
 6. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。
 7. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。
 8. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。
 9. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。
 10. 凡在本行存款，利息按日计算，按月结息。

2016

Figure 1

[illegible]

[illegible]

[ପ୍ରକାଶନ ସମ୍ପର୍କରେ]

Health

मृत्युशाय्या परधी.

12. Answered

જોડો ! જુલાલા જુલાયા ! રૂન કરતાં એઈ ત્વમને,
 વિરાતું આ દેશું ! પણ નયનથી ના જળા વહે,
 પુષાવો ઓ શાને હૃદયપરના કારી દુઃખડા ?
 થયાં દિહાં કેવાં મધુર કુમળાં આરે સુખડા ? । ૧
 પણાં વર્ષોં મીઠાં પ્રિય સ્વજન સાથે વહી ગયાં,
 રમ્યા ખેલ્યા સાથે બહુ બહુ સુખો શાં અનુભવ્યાં !
 વળી દુઃખોની એ શું અવશ્ય ઉઠેલી પ્રલયથી,
 કદી કોટે બાકી રૂન કરતાં શાંતિ મળતી. ૨

કઠી ગોઠી મીઠી મદુલ હૃદયેથી વહી રહી,
 કંઈ ભૂંડી વાતો હૃદય મહીં ખતેથી છુપવી;
 અને શલ્યો ઉંડાં હૃદય પરનાં જે વિષભર્યા,
 સહાં સ્નેહે સર્વ સ્વજન પ્રિય ના દુઃખિત કર્યા.
 રૂડા સર્વે દોડા સુખ સમયના એ વહી ગયા,
 બહુ વર્ષો વીત્યાં પણ ક્ષણ સમાં સર્વ દિસતાં;
 અહો ! જ્યારે સ્નેહી સુખ વિભવના ભાગી બનતા,
 દિનો મીઠા ત્યારે ત્વરિત ગતિએ શા વહી જતા.
 નહીં બહુચુંતું કે સમય મધુરો એ સરી જશે,
 સહુ સ્વપ્નાં સારાં ક્ષણ રહી વિનાશે પડી જશે;
 અરે ! બહાલા ! મ્હારી જીવન રજની પૂરણ થઈ,
 ગઈ મીઠી નિદ્રા ! રૂચિર રચનાઓ ગઈ ઉડી !
 તપે છે તાપે આ વિકલ થયલી કાય સઘળી,
 દમે દુઃખો ભૂંડા ! નવ સહી શકું આ વિપતડી,
 ભમે માથું મ્હાડું ! તનુ મન ઘણું જર્જર થયું,
 ન સૂઝે કંઈ ! ને વિષ વિષ રંગે ફેલાઈ ગયું.
 થઈ પૂરી યાત્રા જીવન ભય મ્હારો દૂર જશે !
 પ્રભુ પાસે જતાં દુરિત જગનાં સર્વ સમશે;
 કર્યા કામો પૂરાં મુજ હૃદય સંતુષ્ટ કરશે,
 અધરાં તે મ્હારા પ્રણયો^૧ જન સંપૂર્ણ કરશે.
 ઘણાં બહાલાં લાગો ! મધુર કુમળાં આ કુસુમડાં !

ત્હમેને છોડું ત્યાં હૃદય દુઃખથી શાં, પ્રભવલતાં ।
 પરંતુ કર્મેમાં અતિક્રુટિલ જે, રેખા ચિતરી,
 નહીં ભુંસાશે તે । જર્ઘ્ન પ્રભુ પાસે પ્રિય સખી । ૮
 અરે ! બહાલાં ! બહાલાં ! રૂદન કરશે ના પ્રિય ત્હમે ।
 ત્હમારામાં મ્હારું હૃદય કુમળું હા । બહુ બ્રમે;
 પ્રભુનું માર્ગ તે પ્રણય પરીને સ્વીકૃત કરે,
 ન આણે અશ્રદ્ધા ! ફરજ મધુરી નહીં વિસરે । ૯
 ધણાં કર્તવ્યોના શિરપર, રદ્યા બાર ત્હમને ।
 નહિ ભૂલે તેને સદ્ગુણ કરજે તે તત્તુ મને ।
 જનો ટેકિલા શું ઋણ જગતનું ના ચુકવશે ?
 રહેશે શું રોતા ? જઠ હૃદયના કાયર થશે ? ૧૦
 શિશુ મીઠા મ્હારા । રથીર કુમળા પુષ્પ સરખા ।
 પ્રભુ રાખે સર્વે અવિચલ ત્હમારાં સુખ સદા ।
 સુખી થાજે બહાલાં રમત રમજે નિત્ય નવલી ।
 બલી જાજે તેને । પુખ્ત વયની તેય રમવી । ૧૧
 બલી પુત્રી મ્હારી । અતિ મધુર જે ખેલ કરતી,
 મીઠા જોલો જોલી હૃદય સહુનાં જે રીઝવતી;
 મુદી ભાતાં તેને ચરચરચર થાયે હૃદયમાં,
 થશે શું તેનું હા ? અશરણ થશે બાળક બધાં । ૧૨
 ત્હમારા પયોમાં મૃદુલ કુસુમો વેરછ રહેા ।
 અહો ! બાહુડાંબો ! સુખબર સદા જીવન વહેા ।
 સદા સત્કાર્યોમાં સરલ હૃદયે તત્પર રહેા ।

અને મીઠા વાયુ તમ પર સદા શીતલ વડો ! ૧૩
 અહો ! બહાલાં મહારાં ! કુટિલ-પથમાં ના વિચરશે !
 તહમારી માતાના મૃદુલ ઉરમાં હૃદય ભરશે !
 નહિ લોપો આજ્ઞા ! સ્વનન સહુ સંતુષ્ટ કરશે !
 અને મીઠા ભાવો જગતપર સર્વત્ર ધરશે ! ૧૪
 અરે ! એ લોખાં તો નિજ જનકનેએ વિસરશે !
 સખી ! મીઠા શબ્દો તુજ હૃદયથી કેમ ખસશે ?
 છતાં ભૂલી જાવું ! તજવું ઉરનું નિર્ભયપણું !
 પ્રભુની એ આજ્ઞા ! લઈશ સખી ! તું સાંત્વન રૂઠું. ૧૫
 સગાં સ્નેહી મહારાં મુજ મરણનો શોક કરશે,
 સ્મરી કાર્યો સારાં મધુર વચનોએ ઉચરશે;
 અને બહાલાનું જે જડ હૃદય તેણે પિગળશે,
 નકી ! અશ્રુકેરાં સલિલ નયને કૈંક સરશે ! ૧૬
 અરે ! એ ટીપાંથી હૃદય પરના તાપ ટળશે,
 અને દેવી કોઈ વિમળ મધુરી શાંતિ મળશે;
 બલે મીઠી સુધાં મરણ પછી મહારી નવ હોશે,
 મ્હને અશ્રુખિંદુ દ્વય તણું મીઠું દાન મળશે. ૧૭
 બલે આ સંસારે પ્રભુચ વચનો ના નિકળતાં !
 ઉરોના ભાવો જે ઉર મહીં બલે સર્વ શમતા !
 બલે મીઠાં હાસ્યો વદન કદીએ ના મલકતાં !
 મ્હને બહાલાં પેલાં નયન જલખિંદુ ટપકતાં. ૧૮

પરંતુ એ મ્હારી । વિભગ ઉરવાળી ચંદુચરી ।
 રમે શતી બ્હાલી । જિગર બગચે આ તરફી ।
 નહિ સંખાયે એ હૃદય ચીરતું ઘોર રડતું,
 નહિ જોવાયે આ અચરણ ચિમ્પનું રવડતું । ૧૯
 મીઠી યાને બ્હાલી । પ્રણય પરીને કાર્ય ઠરજે ।
 અને બાલુદાંનાં હૃદય મઠી તું ચાંતિ બરજે ।
 સુખી જોજે લેને । શિરપર પુજો દાયં ખરજે ।
 પ્રભુ આશા યાતાં મરણ પડે તું વિચરજે । ૨૦
 મળીશું ત્યાં સર્વે જગત પરનાં બંધન જોયે,
 અને દુઃખો બંધે સુખસરિતશી ચાંત સરજે;
 નહિ ત્યાં બેઠો ને નહિ જગતની સ્વાર્થપરતા,
 નહિ ખોટી ખીટો નહિ વિરહના ઘોર દુઃખડાં । ૨૧

અનુક્રમ ૭૬.

નિકા મીઠી પૂરી યાયે રાત્રીને અંત આવશે;
 મૃત્યુ ટુને ટુને સર્વે બ્હાલાંને સાથ લાવશે. ૨૨
 પ્રભુના પાઠ સેવીને પ્રભુનો પાઠ માનશું;
 પ્રભુ આરાધશું પ્રેમે પ્રભુને સ્નેહ જાણશું. ૨૩
 સુધા મીઠી પીશું સાથે સુખે સર્વત્ર મ્હાલશું;
 સ્નેહ સૈંદર્ય ને સત્યો સેવતાં સુખ સાપશું. ૨૪

[વસંત. પુ. ૯ અંક ૯.]

મોહનલાલ પાર્વતીરા'કર દવે.

એમ. એ. એલ. એચ. બી.

માફ કરજે.

શિખરિણી.

ઝુંટાળ્યું વિશ્વેશે રસભર દર્ધ પાત્ર મુજને,
 દળ્યું ઓળેથી એ અમૃત ઘૂંટડા સહેજ બરતે;
 નજીવું એ વિશ્વે જરીય નવ છાંજ્યું ગરીબને,
 સખા! પ્રેમી! બહાલા! પ્રિયતમ! મને માફ કરજે. ૧

નથી મારે માટે, પ્રણય સરિતે સ્નાન કરવા,
 નથી મારે માટે ઉર ઉર મળી ઐક્ય બનવા,
 નથી મારે માટે જીવન રસ નિર્મ્યો જગદીશે,
 સખા! પ્રેમી! બહાલા! પ્રિય! પ્રિય! મને માફ કરજે. ૨

શુભેચ્છા લહારી હું સમજું મુજ માટે ઉછળતી,
 દયાની છાજો એ હૃદય મુજ માટે ઉપડતી;
 તુફાનો પ્રીતિનાં જિગર તુજ ડાળે પ્રબળતે,
 સખા! પ્રેમી! મહારા! પ્રિય! પ્રિય! મને માફ કરજે. ૩

અબાણ્યું હુંથી ના ઝખમ તુજને કારી પડશે,
 નિરાશામાં લહારું જીવન સઘળું વ્યર્થ વહશે;
 થશે ખાઈ આખું જગ નિરસ ને શૂન્ય તુજને,
 સખા! બહાલા! પ્રેમી! પ્રિય! પ્રિય! મને માફ કરજે. ૪

નકી શખ્તો મહારા જિગર કુમળું તુજ ચીરશે,
 અરે! શખ્તો ખુની મરણવશ અન્તે જ કરશે;

પ્રીતિનું પંખીડું પ્રણયહિન દેશે પ્રજાગરે;
 અભાગીને માટે પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૫
 અભાગી હું ક્યાંથી ? હૃદય ધરવાને મળી ગઈ,
 સરિતા પ્રીતિની રણ મહી વહી ક્યાં ઉલટથી ?
 મુકાબેલે હૈયે જાળ સહુ શમી ધૂળ ઉડશે,
 સખા ! પ્રેમી ! બહાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૬
 પ્રતિદાયે ત્હારી વિમળ પ્રીતડી રૂપદ દીસતી,
 ઉડી શબ્દે નેત્રે અવયવ દરેકે ટપકતી;
 હું માટે હોમ્યું તેં મુખ સહુ સખે ! લુચ્છ ગળીને,
 અરે ! બહાલા ! મહારા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૭
 અરે ! નિર્માયું ક્યાં ! કમનસીબ મહારા નસીબમાં,
 ઉડી આશા ત્હારી વિક્રળ કરીને ઘાવ કરવા;
 અરે ! પાપી મહારા કર કતલ એકાન્ત કરશે,
 સખા ! બહાલા ! મહારા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૮
 દીધા છે વિવેગે રૂદન કરવા નિત્ય મુજને,
 પ્રભુની ઇચ્છાને ઊર વશ થવા યત્ન કરશે;
 વિધિએ નિર્મ્યું ના હસવું હિનભાગી હૃદયને,
 સખા ! પ્રેમી ! બહાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૯
 મને દોરી લાવા પ્રણય પથમાં યત્ન ત્યજજો,
 નહિ મહારા કે દી પતિત પગલાં ત્યાં જ પડશે;
 પ્રભુએ નિર્મલા વિકટ પથમાંહે ગતિ થશે,
 અને તેથી બહાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો.

દશા વિશ્વે મ્હારી વિપરીત બની છે પ્રણયને,
હટો ઉલ્લંઘી એ હૃદય ડગલું ના જ ભરશે;
વિધિના નિર્મેલા નિયમવશ આપું જગત છે,
ન તૂટે હુંથી એ પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૧૧

મનુષ્યો વિશ્વે શું કરી જરી શકે આત્મખળથી ?
વિધિ ચાવી આપે જનતણી થતી તેમજ ગતિ;
કુદે નાચે બેસે પરવશ બધાં છે જ પુતળાં,
રડી યાયું બહાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૧૨

ભવે આ રહેજો તું સુખકર પડે જેમ તુજને,
સુખેથી રહેવું એ પરમ પ્રભુ સેવા વિદિત છે;
કંટુ થાશે આપું જગત કડવું ઝેર બનશે,
વિના ઇચ્છા મ્હારી, પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૧૩

ત્યજું ત્હારે માટે સકળ ઉપલોગો જગતના,
ઉચ્છેડું હાથે હું ઉદ્ધિજન કાળાં અસિમ હા;
પરન્તુ તેથી શું તુજ શુભ સખે લેશ બનશે ?
અરે ! પ્યારા ! પ્રેમી ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૧૪

પ્રભુ દષ્ટિ સ્હામે પુનિત શુભ ધામે પ્રણયના,
વિના શંકા ખેલે શિશુ સમ જહીં પ્રેમી વિરલા;
તહીં આલિંગીને હૃદ સખી ઉરે બાથ ભરજો,
પ્રપંચી વિશ્વે આ પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૧૫

અહો ! આવી આગ હૃદય તુજ શું તુચ્છ ગણશે ?
સખે ! શ્રદ્ધા મ્હારી અવર ભવમાંહી અચળ છે;

વિના એ આશાના જગત દર્શનમાં આશ્રય ખીજે,
 મહી એ આશાને પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો. ૧૯
 [વસન્ત વર્ષ ૯ અંક-૧.] 'નિરાશા'

મન ક્યાં છે ?

મન

ક્યાં છે મન ? ક્યાં છે મન ? કહે તું સુસાગ્રીર ખલના,
 દુનિયા મહી ક્યાં છે મન ? માની લઉં શામાં મન ?
 છે ક્યાંય ખાલુ પ્રુથાલીની આ ખરકને કોઈ ખુલે ?
 દેખાડી દે ! ને હોય તો, ખોદી લઉં ત્યાંથી મન !
 આલમ શુભે ખેડેરી ન ગાલુ જ્ઞાનનું દરિયાતણું,
 ને દુઃખ પોતાનું રટે તો માની લઉં શામાં મન ?
 શવે હસે અસ્થિર જૂન શોષે ન 'શું ક્યાં સત્ય છે ?'
 દુઃખભાર લઈ મુંગી ફરે ધરતી, લઉં શામાં મન ?
 ત્યાં આસમાને આલતાં જૂદાં જૂદાં કંઈ ચકચકે,
 સમજે ન કે તેથી નિસાસા સો બરે ! શામાં મન ?
 દરિયામહી-ધરતીમહી-ત્યાં આસમાન મહી ઉડે,
 કહે તખ્ત પ્રુથાલી તણું, શું કામની પલુ તે મન ?
 છે ત્યાં ગયા જૂન તો હજારો માણવા જ અખૂટ મન,
 સાથે લઈ પાછાં ફર્યા દીડાં નહિ, તો ક્યાં મન ?
 વર્ષા ખિચારી ગર્જિણી સ્થેવી પ્રસૂતિ વેદના,

પછડાય ચીસો પાડતી ને ગર્ભ જળ રૂપે પડે;
 થીન્નય શિયાળા મહીં સીઝાય ઉનાળા મહીં;
 દુનિયા બધી એમ જ પીડતી દેખું છું;—તો ક્યાં મળ ?
 ખુબસુરતી આલમ તણી હસતી ખીલે જે કારમી;
 દેખું હું, પણ કરમાય ક્ષણમાં ! માનું તો શામાં મળ ?
 શુભવા કહે અવલોકવા કે, વાંચવા કોઈ કહે;
 હું મહાવરો રાખું ઘણો તેમાં ન આવે પણ મળ !
 આલમ તણી મેં ચોપડીનાં ફેરવ્યાં પાનાં ઘણાં !
 માલિકના ડહાપણ થકી સમજી થયો પણ ના મળ !
 હું ગાન દુનિયાનું શુણ અવલોકું સારી ખલકને !
 જાણી લઉં છું લેઠ સઘળો લેણ તેમાં ના મળ !
 જીગર વિના તનહા ફરે તેથી ન આવે રે ! મળ,
 આ ઇશક વિણ રૈતું ન માને દીલડું ક્યાંઈ મળ !
 ઉડી ગયેલા નૂરથી ઝાંખો ફરે જન મંડળે,
 ધારી ફકીરી હું પુકારું, “ નૂર ! આ મુજ નૂર ક્યાં ? ”
 શણે ન કે ! રડવું જીવે ના મુજ હાલત આલમે !
 દેખું જ તેને રડતી હું તો દુનિયામાં ક્યાં મળ ?
 દુનિયા મહીં બાઈ ! નથી—ક્યાંઈ નથી—કાંઈ મળ !
 ગમગીનીનો ભંડાર આ છે, માનું તો શામાં મળ ?
 જીંદગી છે જ્યાંસુધી રહેવું બધું રે ! ત્યાંસુધી,
 આ જીંદગી પૂરી થશે તો આવશે ઉચી મળ !
 સ્મરવા ગયેલાં સ્નેહીને, રડવા ગયેલાં સ્નેહીને;

જામાશ હવિત મુજ એ છે । હાલ તો કહો તે મળત ।
 કહો તે મળા દે દંભ કે મૂર્ખાઈ હહાપણ જે ગમે,
 અવસાન મુખી હૃદય મુજ તેમાં જ માગી લે મળત ।
 અવસાન બાદ ઉડી જતા અકળીત અગમ્ય જ સ્થાનમાં,
 ત્યાં ખેટકમાં નથી ક્યાંઈ એવી કરીશ ત્યાં સાચી મળત ।
 [કાંબ્ય મધુર્ય.] લલિત.

મૃત્યુનિદા.

પ્રિયરિણી

મરી જાવું તે શું ? જગતપરના બંધ તજવા ।
 કંઈ ઉંચે ઉડી અનુપમ મુખો નિત્ય લાજવા ।
 મીઠી એ નિદ્રામાં મનુજ ઉરનાં દુઃખ સમતાં ।
 કંઈ રૂઠાં સ્વપ્નો અતિ મધુર સ્નેહો નિરખવા । ૧
 હશે શું મૃત્યુ તે ? બહુ બહુ વિચારું હૃદયમાં,
 ન સૂઝે કાંઈ ને શુંચવઈ રહું એ વમણમાં,
 ધડીમાં ધારું કે “મરણ પછી સૌ શાન્ત જનતાં”
 વળી પાછો ધારું “કંઈ નવલ સ્વપ્નો નિરખતાં.” ૨
 “અરે ! એ નિદ્રામાં મધુર મધુરાં સ્વપ્ન સમતાં,
 હશે” એવા ખ્યાલો મુજ હૃદયને ખૂણ ગમતા;
 હશે જો એવું તો મુખી જન મહી કો મુજ સમું,
 ન સદ્માગી બીજુ સતત મુજ સ્વપ્ને પ્રિય રમું. ૩

[વસન્ત પુ. ૯ અંક ૨.]

મોહનલાલ પાર્શ્વતીશંકર દવે.

ક્રીસ્મત.

ગણ.

- કહીં તું જાય છે દોરી દગાળાજી કરી ક્રીસ્મત !
 ભરોસે તેં લઈ શાને ? આ હુરરાજી કરી ક્રીસ્મત ! ૧
 થવા નિજરૂપ દુનિયામાં ઉતરવાનું કંઈ ક્રીસ્મત !
 કરી તુજ રૂપ રંજાડી લપેટી ઘા કરે ક્રીસ્મત ! ૨
 ચલાવી પુષ્પમાળા પર નીચે સર્પો ભર્યા ક્રીસ્મત !
 સનમ દીદારમાં નાંખી પલક જુદાઈની ક્રીસ્મત ! ૩
 લગાડી કાર્ય-કારણની જરાજર સાંકળો ક્રીસ્મત !
 ભરાવ્યા ત્યાં શી રીતે તેં ઉલટના આંકડા ક્રીસ્મત ! ૪
 પિછાની બે અને બેને કહીને ચાર હે ક્રીસ્મત !
 લખાવ્યા હાથથી શાને ? તેં બેને એક આ ક્રીસ્મત ! ૫
 ગણી માંડું વળી માંડું ભર્યું દિલ પ્રેમથી ક્રીસ્મત !
 તથાપિ ત્યાં ભર્યું શાને ? શી રીતે ? ઝેર તેં ક્રીસ્મત ! ૬
 ધરી આશા તણે પાયો ચણાવી તે ઉપર ક્રીસ્મત !
 કહીં ? ક્યારે ? લીધો તાણીએ પાયો તેં અરે ક્રીસ્મત ! ૭
 મૂકાવીને મીઠે જોળે ભરોસે શીશ હે ક્રીસ્મત !
 કપાવી શી રીતે ગરદન વહેના ખૂન પણ ક્રીસ્મત ! ૮
 ઉઠાવી અસ્તિથી દિલને લગાડ્યું નાસ્તિમાં ક્રીસ્મત !
 દરદ દિલ રોવું ત્યાં એ તે વગોવાવું કંઈ ક્રીસ્મત ! ૯
 વહે આંખો ગળી ધારે ધ્રુવે દિલ દાગને ક્રીસ્મત !

ખુલાખી મીઠાઈમાં જાતી જાનકાં કાંઈ કોઈમન ! ૧૦
 પ્રાણી કે રાજાશીને કાલજો ત્યાજ તો કોઈમન !
 નદાપિ ત્યો મજાડી મી ! ઉપાધિ જિવડી કોઈમન ! ૧૧
 મુખે અંદાજ હાથાદી લાડી મનગી પૂર કોઈમન !
 કવિના આ આધવાનું કષ્ટ મોં દેન તે કોઈમન ! ૧૨
 કહોં કહોં આ દમાળાજી કરે દા ના તું મું કોઈમન !
 મને માલિયાના કાને પટ જલકાર ત્યાં કોઈમન ! ૧૩
 રમાજી આ દમાળાજી વિષે બહુ મું ખુશી કોઈમન !
 મળ્યો માલીક મેચાચોઃ કરી તે ચાલે ને કોઈમન ! ૧૪
 [માખ માપું] મનિસાસ નણુભાઈ દિવેરી

મ. જ.

વિદ્વ મૂગ.

દરિબીડ

સંગીત સુખક મુખદ ત્હાઈ આમ નવ અટકાવ તું,
 રસમાં મને મરવા દઈ રસિકત્વ પૂર્ણ જનાવ તું,
 આ મોક્ષથી મોંપું અને સાકર થકી વધનું ગળ્યું,
 તુજ બાણના સંતાપથી પંચત્વ આ સમયે મળ્યું. ૧
 શર લક્ષ બીજા ફેંકવા તણવારથી કર થા જસે,
 પણ ગીતના અવરોધથી નવ વ્યથિત કર મુજને અરે !
 રસાની ધુની તુદયે વહે રસમાં અધિક થું મઆ હું,

રસરૂપ જગત જણાય આ રસને વળી વરસાવ તું. ૨
 આને લલે મૃત્યુ ગણી આણે દયા દિલ માનવી,
 પણ વૃષ્ટિ પ્રેમામૃત તણી મ્હારે હૃદયથી માનવી,
 પ્રેમાખિંધ આ ગરજ રહ્યો રસમેઘ પણ વરસી રહ્યો,
 મીઠી નયન અવલોકતાં આજે કૃતારથ હું થયો. ૩
 વસુધા વિષે બહુધા ફર્યો ગિરિશૃંગ ઉપર આથક્યો,
 પણ હર્ષ વર્ષણનો પુરંદર આજ તું મુજને મળ્યો,
 મારી વ્યથા અવલોકીને દિલ નવ દયા લાવીશ તું,
 અવસાન સમયે ગીતનો ન નિષેધ મન માનીશ તું. ૪
 મુજ માંસને માટે અધીરો એક પણ ન બનીશ તું,
 સારંગી રંગભરી ઘડી કરથી ન દૂર કરીશ તું,
 દઈ તાલ સાયક તાપથી કર ગાન એ પણ ઈષ્ટ છે,
 આ પ્રેમ પારાવારમાં નહાતાં મરણ પણ મીષ્ટ છે. ૫

[કાવ્ય માધુર્ય.]

દામોદર ખુશાલદાસ બોટાદકર.

આશા પંખીડું.

રાગ-સીતાઈના મહીનાનો.

આશા પંખીડું મ્હેં તો પૂર્યું કનકમય પાંજરે,
 રમ્ય રંગ ધરતું અનેક જોવો મેઘ સાંજરે;
 ઝીણી ચંચુ સુવર્ણની મેળ સમી શી ઝોપતી !
 ઇંદ્રધનુ રંગ ધારી એક કલગી શિર શોભતી. ૧

ધોળી ઘરફશી ઠાંકની મધ્ય સુનેરી કાંદલો,
 આમ્રમાની પાંખની માંઘી પચરંગી ચાંદલો,
 પીછે કરમણ રંગ સોહાય ને ચરણ સુવર્ણના,
 હીરા સરિખાં બે ઝીણાં નેન ચમકે ચમકે ઘણાં. ૨
 ઝુંવાળું શું એનું શરીર લઈું દિવ્ય કાન્તિએ !
 પણ બદલી ઘડી ઘડી રંગે મુને નાંખે બ્રાન્તિએ;
 વળી અમૃતશું મીઠું ગાન કરે દિવ્ય પંખીડું,
 ત્યારે નાચતું મૂલી ગાન હંધડું મુજ મૂરખું. ૩
 પણ એક દિવસ એ તો હાય ! ઉડીને ચાલિયું !
 તોડી કનકનું પીંજર ત્યાંય રહ્યું નવ અલિયું;
 તોએ ગાન કરતું બધ ! પાછળ દોડયો જાઉં હું,
 પણ એ તો નવ પકડાય ! અધિક લલચાઉં હું. ૪
 ઉડી પેકું એ એક દિવ્ય હતું વન તે મહાં,
 હું પણ રવ અનુસારે ધાર્ધ પેઠા ત્યાં તો સહી;
 દીકું બેકું શુભાખને છોડ ગયો હું જાલવા,
 ઉડી બેકું બીજે ઝાડ ગાઘ લાગ્યું મ્હાલવા. ૫
 વૃક્ષે, વૃક્ષે, છોડે, છોડ, મુને બટકાવિઓ,
 આબ્યું તોએ એ નવ હાથ અધિક અકળાવિઓ;
 અન્તે બેકું ઉંચી ડાળ પછી લાગ્યું બોલવા:
 “ અરે ! મૂખં મનુજના બાળ કાકાં શાં મારવાં ? ૬
 “ નવ આર્તું કદી ત્હારે હાથ મૂરખ એ માનવી !
 “ હું તો ધારૂં નવનવા રંગ ધારૂં મૂર્તિ નવનવી;

“ પૂરું પાંજરે સુજને તેહ ધારીશ નહિ મન વિષે,
 “ એ તો ઘડીયું મ્હારે પ્રભાવ ત્હને ઉલટું દિસે.
 “ પણ મન નવ થઈશ ઉદાસ કહું શુભ વાત તું,
 “ મુઠે નાંખ નજર મુઠે દર વ્યોમ ત્યાં કુળી જતું;
 “ પેલી રૂધીરબરેલી કપાળે ઘડેલી કમાન જે,
 “ અંતરીક્ષ ઉભા જેના સ્થંભ રચ્યા મ્હોટા હાડકે.
 “ દિસે સુજને ભયંકર તેહ તથાપિ એ રમ્ય છે,
 “ ખીલ ખાલુ કનકનો ઘાટ ઘડેલો ભવ્ય છે;
 “ આણી કોરે રાક્ષસ એક બેઠો છે બિહામણો,
 “ મૃત્યુ એવું એનું નામ તુંને અજખામણો.
 “ પણ તું જઈશ એને દાર પછી પેલી પાર તું,
 “ જઈ ભેઠ પામીશ આનંદ ત્યહાં તે વાર તું;
 “ ત્યારે ત્યાંહી જો ! ભેટીશ તુંને હું આનંદથી,
 “ ત્યાં લગી થઈ ધીર તું થીર રહેજો મન શાંતિથી.”
 એમ બોલી ઉડી ગયું એહ પંખીડું ના રહ્યું,
 ઉડતાં જલકંઠી એની દેહ ગાતું ગાતું એ ગયું;
 જઈ લય પામ્યું ચંદ્રની માંહી વસી ગાતું ત્યાં રહ્યું,
 શાન્ત અન્નવાળી રાતે કો વેગ શુભ એનું ગાન હતું.

[અવ્ય માધુર્ય.]

નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દિવેટિયા.

પ્રેમ અને સત્કાર.

૧૩૨.

લખ્યું તે પત્રમાં આરા । નથી સત્કાર મેં કીધો;
 ખબર વિવેકની મુજને, નથી તો તું દામા કરજે. ૧
 અહો! સત્કારનેહને અંગે, સુદૃઢ એ જોડવું છાજે ?
 થહે જો પ્રેમ આદરને, નહિ એ પ્રેમ પ્રેમીનો. ૨
 અખંડિત પ્રેમને ખંપુ ! જરૂર શું હોય, આદરની ?
 'પધારો' 'આવજો' 'જેસો' તૃથા એ વાદ શા સાર ? ૩
 દૃઢય સત્કાર જ્યાં થાતો, ઉભય ઉરમાં વિના માંગ્યો;
 નયન સત્કાર નય ઇચ્છે, વદન સત્કાર શાને તો ? ૪
 વિનય રસના તણો એવો, બતાવે પ્રેમમાં ખામી;
 પ્રપંચી કાજ રહેવા દો, ન ઇચ્છે પ્રેમનાં પાત્રો. ૫
 હશે દિલ પ્રેમનાં બરિયાં, રહે જૂદાં છતાં સંગે;
 વિનય સત્કારને એમાં નથી અવકાશ મળવાનો. ૬
 'પધારો' એમ કહેવાથી પધારે તે પધાર્યા ના;
 નિમંત્રણ પ્રેમીને શાનાં ? અનાદર પ્રેમીને શાનો ? ૭
 મળ્યાં છે ચિત્ત વિણ્યત્ને, શરીર તો જોડવાં છે ક્યાં ?
 કરે કર આપવો શાને ? મને મન જ્યાં મળેલાં છે. ૮
 સુદૃઢનું આગમન થાતાં, ઉઠે સત્કાર કરવાને;
 અરે ! એ તો જનો જૂઠા, ખરેખર બાહ્ય પ્રેમી તે. ૯
 બલે એ ધીંગલાં દેવાં, હજી અતિ ઇદ શિષ્ટોને;
 સ્પૃહા સત્પ્રેમના લોગી જનો તે તેની ક્યમ રાખે ? ૧૦

૬૨૫.

ગજન:

અજબ છે રંગ દુનિયાનો, ફરીરી હાલ એ માનો;
 નથી ગાંઠે બદામો જ્યાં, બતાવે ખૂળીઓ ત્યાં ત્યાં.
 દિસે દુનિયા ઠગારી આ, ભૂલીને જીવ તું ના બત;
 જે બેદરકાર ધન માટે, થયો તે જીવગી સાટે.
 રહેવું વિશ્વમાં સારા, ન કર પૈસા કદી ન્યારા;
 સગાં છે સર્વ પૈસાનાં, સનેહી દોસ્ત પૈસાના.
 નથી પૈસો યદિ ગાંઠે, તને ના ભાઈ કે ગાંઠે;
 કહે એ તો દિવાનો છે, સગો પણ એહ શાનો છે ?
 નથી કંઈ પ્રેમ નારીનો, વિના પૈસે શું ચારીનો;
 જગતમાં પ્રેમ પૈસો છે, જગતની નેમ પૈસો છે.
 સદા ઉદ્યોગ કર જારી, દિયે પરમેશ જો ચારી;
 મળે જો દ્રવ્યની લહેર, થશે સૌની અતિ મહેર.
 થશે સૌ આશ પૂરી તો, રહેશે નહિ અધૂરી તો;
 રહેવું વિશ્વમાં પ્રીતે, નથી જો ગાંઠ કે વિત્તે.
 દરિદ્રી નામ જો ધરવું, અધિક છે શ્રેષ્ઠ તો મરવું;
 પૂરી સંસારની શોભા, ગ્રહસ્થીના બધા મોભા.
 નથી જો દ્રવ્યની ઇચ્છા, લઈ લે યોગીની દીક્ષા;
 ફિકર વિષુ માંગવી ભિક્ષા, જીવનની એ જ છે શિક્ષા.
અજ્ઞાત.

જીવો જગમાં ભલા દાતા.

પ્રવચન:

વખાણે વિશ્વ ભક્તોને, વળી શૂરવીર સખ્સોને;
 ખરે ધન્ય એહની માતા, જીવો જગમાં ભલા દાતા. ૧
 ભૂખ્યાને ભોજનો આપે, અનાથોનાં દુઃખો કાપે;
 અઠાધુના ચતા ખાતા, જીવો જગમાં ભલા દાતા. ૨
 વિકટ વ્યાધિ વધુ વ્યાધિ, બિચારા દેવના આપી;
 દુઃખી દીનને દીએ શાતા, જીવો જગમાં ભલા દાતા. ૩
 સદા પરહિત છે ચિત્તે, પરમાર્થી કાર્યમાં પ્રીતે;
 અહોનિશ અમ્ર જે ધાતા, જીવો જગમાં ભલા દાતા. ૪
 રૂડી જે જ્ઞાનચાળાઓ, ગણે જે મોક્ષમાળાઓ;
 અને જન જ્ઞાનના દાતા, જીવો જગમાં ભલા દાતા. ૫
 નમી ઉપકારકોને શિષ્ય, દિયે દીન યોગી ગુલામીય;
 સુખી રહો વિશ્વ વિખ્યાતા, જીવો જગમાં ભલા દાતા. ૬
 [જૈન સમાચાર પત્ર] બાવા મકનરુ મોક્ષ

સ્નેહમુદ્રિત.

ગિજવિભુ

જનને બૂંટા ન્યારે કપટમય ભાવા પરિહરે,
 અને ન્યારે દેયે પ્રણય રસ વેગે વહી રહે;

સહુ પ્રેમો જ્યારે અચળ મૃદુ ને શુદ્ધ નિવડે,
 ખરે ત્યારે તારા ગગન પર શા પ્રોજેક્શન હશે ? ૧
 બૂંડાં વાક્યો જ્યારે, પ્રણયી જનનાં ચુમ્બન ખને,
 ભરી દ્રષ્ટિ કોધે, વિમળ શુભ સ્નેહથી ચળકે;
 અહા ! ત્યારે તો આ ભૂમિ નકી અલૌકિક બનશે,
 અને લોકો “એવી-અમર નથી કે” એમ ગણશે. ૨
 દુઃખી બન્ધુઓનાં દુઃખ મનુજ ના સાંખી શકશે,
 અહું હું ના એને, વચન કદુ એવાં ન વદશે;
 તૃષ્ણા પીડ્યા ભૂખ્યા ગરીબ જનને સ્હાય મળશે,
 અને પોતાના સૌ શિરપર રહ્યા ભાર ટળશે. ૩
 જનો કોધી જ્યારે ક્ષણ ક્ષણ મહીં ના ધુરકશે,
 સદા આ સંસારે પ્રણય સરિતે શાન્ત સરશે;
 વિરક્તાત્મા તેયે નિજ હૃદય દૌર્બલ્ય ત્યજશે,
 અને કર્તવ્યોથી પરમ પ્રભુને નિત્ય ભજશે. ૪
 પ્રભુની સૃષ્ટિને અભળ થઈને ના અવગણે,
 સ્મરીને કર્તવ્યો જન સુખ પ્રતિ હિત્સુક બને;
 ખિલેલાં પુષ્પોની મધુર ખુશબો ત્યાં પ્રસરશે,
 અને શીખો વાયુ સુખદ સુરભિ નિત્ય વહશે. ૫
 જનો આનંદી થઈ હસિત વદને જ્યાં વિહરશે,
 અને દુઃખો ભૂલી સરલ હૃદયે કાર્ય કરશે;
 પ્રીતિ નીતિને ત્યાં વિનય થકી પ્રેમે પ્રણમશે,
 અને જ્ઞાન્દ્યોના અખિલ જગતે મંડપ થશે. ૬

વિવાહોના જેવો સકળ સ્થળ આનંદ મળે,
 દેહાં સ્વપ્નો ભેઈ લગ વદન શાં ત્યાં જ ચાલે;
 પતિ-પત્નીને જ્યાં અધમ મણીને ના પચવશે,
 નિરાધાર બાળા બળળ નવ નિઃશ્વાસ મૂકશે. ૭
 થયું ને થવાનું થયું નહિ થયું ના કદિ થશે,
 કમરી તેને સાધુ નિજ હૃદય ના દુઃખિત કરે;
 મનુષ્યો વેરી થઈ નહિ તુચ્છ યુદ્ધો મચવશે,
 કટાંગે શસ્ત્રો ને અસિ રહી દિવાલે લટકશે. ૮
 અહા ! ત્યારે નક્કી પ્રતિદિન પ્રકાશે જગકશે,
 અને મેનોમાં ત્યાં નવીન કંઈ દીપ્તિ ચળકશે;
 મનુષ્ય એ સંગીત અવણ કરવા ધ્યાન ધરશે,
 મનુનું જીવ્યું તે સુખમય અને દિવ્ય બનશે. ૯
 [સાળાપત્ર જ્યુબિલી અંક] મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવે

કદૃ પ્રેમ.

વસન્તનિવસ.

અધુ હવે નયનનાં નયને જળે હો !
 નિઃશ્વાસ આ હૃદયનો હૃદયે રહો હો !
 આગ્રા બધી દિલ તણી દિલ ત્યાગને હો !
 આનન્દ આ નદ તળે જળમાં પડો હો ! ૧

આસક્ત આ હૃદય ફૂર વિરક્ત તે હા !
 હૈયું કઠોર પ્રિયનું કુમળું અરે આ !
 આ પુષ્પ એ ! ખરકનો કકડો ખરે છે !
 આ યોગ એ વિાધખળે નિરમ્બે અરેરે ! ૨
 શૂળીપરે પણ પ્રિયા પળ ના વિસાડે,
 મારી ગણી તન મને સમ પ્રાણુ જાણું;
 તે તો ના કિન્તુ સમજી મમ શાંત ચિંતા,
 આયુ વહું પહી જશે કંટુ પ્રેમ પીતાં ! ૩
 પીયૂષ આ છલકતું છલકયું ઢળ્યું ત્યાં,
 આ સ્નેહ શીત લહરી લપટી પડી ત્યાં;
 ત્યાં તો હળાહળ રહું મુજ આશ સ્થાને,
 જ્યાં સ્વચ્છ પ્રીતિ મુજ મૃત્યુ સુધી વિરામે ! ૪
 [કલાપીનો કેકારવ.]

કલાપી.

બહાલાને આમંત્રણ.

રાગ—આધવજતા સંદેશાનો.

આવો આવો બહાલા ! સાથે ઉડીએ,
 ભોગવવાને કૈંક દિવ્ય વિલાસ જો;
 ઉંચા ઉંચા તેજોમય આકાશ છે,
 ઉંચા ઉંચા આત્માના અભિલાષ જો.

આવો. ૧

એકલપાયું ઉડવું મુજને ના ગમે,
 ચાહે આત્મા સ્નેહીના સહચાર ભે;
 ઉણું ઉણું મુખ ચંદુ મુજને લાગતાં,
 સ્નેહી જનના સાથે લોગવનાર ભે. આવો. ૨
 મહારા છો ને રહેશો મહારા સર્વદા,
 બાંધ્યા પ્રભુએ સ્નેહભર્યા સંબંધ ભે;
 વિધિ નિર્ભ્યા સંબંધો કરવા સાર્ય કાં,
 સુચરીએ ના સાથે બોમ અનંત ભે. આવો. ૩

[સ્નેહીશ.]

અન્દશકર નર્મદાશકર પંડ્યા.

બી. એ. એલ. એલ. બી.

આહીશ.

દર્શિત.

"છે સ્નેહ માયા, મોહબંધન, સ્નેહ આત્મવિનાશ છે,
 "છે સ્નેહ મોટો મોહબાધક સ્નેહ વિષમય પાશ છે;
 "માટે કદિ મ્હારો નહિ, ભે હોય હેતુ મુક્તિનો!"
 હિંદિમ બલવી બોધ દે રસહીન કંઈ કંઈ રાત્રીઓ. ૧
 સંસારના કંઈ અનુભવી શિખ આપતા બની ડાઘલા,
 ઈશ્વરદાશે હોય બાંધે સર્વ દુનિયાદારીના;
 "છે સ્નેહની વાતો બધીયે સ્વાર્થોએની વચના,
 "હે વિષયની મૃગચ્છિન્ન કે હિંમત હિન્માદના." ૨

માને ભલે તે તેમને જે હીક લાગ્યું દિલથી,
 ચાહ્યા વિના મુજને કદિ પણ ચેન તો પડતું નથી;
 શાને દળાવું ઉમળકા જે ઉછળતા શુભિ સ્નેહના,
 ચાહીશ હું, ચાહીશ હું, ચાહીશ હું તો સર્વથા. ૩
 [સ્નેહાંકર] ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા.

બે ઝરણાં.

આધવજના સન્દેશાનો રાગ.

ઝીણું ઝીણું જીવન ઝરણું એકલું,
 સરતું કરતું સ્વચ્છંદે વિહાર જો;
 નાનકડી નિજ સૃષ્ટિમાં એ મહાલતું,
 નહોતી એને અન્ય કંઈ દરકાર જો. ઝીણું.
 એવા એના સુખમય દિન ચાલ્યા ગયા,
 એકલવાયું જીવન લાગ્યું ન્યૂન જો;
 બેલડી બનવા ઉર એનું તલસ્યા કરે,
 તલસે કરવા અધુરાં જીવન પૂર્ણ જો. ઝીણું.
 સમભાવી કે જીવન ઝરણું ત્યાં મળ્યું,
 અભિલષતું એ સહચારીના સ્નેહ જો;
 ભેળાયાં જળ એ જીવન ઝરણાં તણાં,
 જૂદાં પ્રીતી એક બન્યાં બે બહેણ જો. ઝીણું.
 [સ્નેહાંકર] ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા.

મોહાદું મન.

કસાવને જોવા થોડાનાં-મિં રાજ.

જેની રીતિ પ્રીતિની આદરતો, મોહાદું મન રાખીને આવરતો;
 મુખી સહુ જનને તમે કરતો, જેની રીતિ. ૧
 દેખી જન દેખ ભલે ધરતા, ક્લેશી પ્રાણી ક્લેશમાં છે મરતા;
 તમે દેખ ક્લેશ નહિ કરતા, જેની રીતિ. ૨
 નથી ઠાંઈ લેઈ જવું સાથે, જવાનું છે સહુને ખાલી હાથે;
 તો પછી કંઠાસ ચામાટે ? જેની રીતિ. ૩
 સ્નેહી સાથે પડીનું રહેવાનું, તેમાં સાને લડવાં ને વડવાનું;
 બહાઈનું દ્યોને કરી છાણું, જેની રીતિ. ૪
 મોહાદું મન રાખી જો ગમ ખાશે, મુખી સહુને કરીને મુખી થાશે;
 મંત્ર છે મુખનો બે સાથે, જેની રીતિ. ૫
 [સ્નેહાકર.] ચંદ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા.

સ્નેહીને બે બોલ.

રામ-આપવચના સંદર્ભને.

મહારી તુમારી પક્ષી સમી છે પ્રીતડી,
 મળીઆ જગની હાળે અચાનક આજ જો;
 સફળ કરે આ સહજ સમાગમ આપણે,
 દાખવતો કંઈ હૈયા કરી દાઝ જો. મહારી. ૧

ભક્તિ.

આધવજી સન્દેશો કહેલે શ્યામને-એ રાગ.

ભક્તિ ના ભાવે તે જીવ અભાગીઆ,
લંપટને નવ ગમતું આતમજ્ઞાન જો;
ઝેરતણા અંકુર રે જેમાં જાગીયા,
વિષધરને જેમ ન સધું અમૃતપાન જો. ભક્તિ. ૧

જળધરનું જળ બહાલું સૌ તરૂં જાતિને,
અધમ જવાસો એ નીરે સુકાય જો;
ઉલુક અભાગી રૂડી માને રાતને,
અર્કતણે અજવાળે આંખ મિંચાય જો. ભક્તિ. ૨

ચંદ્ર તણો ઉઘોત ગમે નહિ ચોરને,
અધમ અવિદ્યા અન્ધારે ઉમંગ જો;
ધણીશું હેત ન હોય હુરાયા ઢારને,
શઠને ન ગમે સારા જનનો સંગ જો. ભક્તિ. ૩

ગર્ધવને તો વૃષ્ટિ કાળે ના ગમે,
મૂઠ અનીતિ ઉનાળે મલકાય જો;
કુલટા કંથ તજીને પરસંગે રમે,
વ્યસનીને વટહ્યાની બ્રાન્તિ ન થાય જો. ભક્તિ. ૪

નીતિ ના ભાવે રે નર નાદાનને,
વેશ્યાને તો ન ગમે સતીની વાત જો;
સાઈ ને નરતું રે સરખું શ્વાનને,

તાપવંતને તુરે હોય ઉતાપ નો. ભક્તિ. ૫
 વાનીના લાડુથી રીઝે વંતરા,
 પામર પ્રીતિ કરી પૂજે પાખંડ નો;
 હંસ હોય તે મુક્તાકુળ આવે ખરા,
 ભજે વિવેકી જાણી જાણ અખંડ નો. ભક્તિ. ૬
 દેર ચડેલો સર્વેને કરતો લહે,
 ઠોડું સાચું કહું પર નહિ કાન નો;
 કમળાવાળો સર્વેને પીણું દહે,
 પીધેલાને કાંઈ ન રહે જાન નો. ભક્તિ. ૭
 પુણ્ય તણાં ફળ મકટે જે પ્રાણી તણાં,
 મનુષ્ય સાથે ઉપજે તેને પ્રીત નો;
 જન છોટમ કહે તેનાં તપ જાણો પણાં,
 રૂડી જેની ભક્તિ ઠેરી રીત નો. ભક્તિ. ૮

[નંન દિતેશ્વર મહાસિંહ જન.]

મહાત્મા છોટમ.

અનાતિથ્ય.

દરિયીન.

આબ્યા તમારે આંગણે આવો ભલે દહેતા નથી,
 કરીએ સલામ પ્રણામ પણ હું લક્ષમાં લેતા નથી;
 કહો રોહ કુશળ હોમ છે તમ બાગ બચ્ચાં કેમ છે
 આ રહના પર રેમ છે ઉતાર અરે રેતા નથી.

નવ બેસવા આરાન ધરે, નવ પાન સોપારી ધરે,
અવલોકતા અવળા કરે, સ્હામું જરા જોતા નથી;
જળપાત્ર નિજ હાથે ભરી ખેલ્યાં તમે સ્હામે ધરી,
વિવેકની દૃષ્ટિ કરી પાતા અગર પીતા નથી. ૨

જળપાન વણકહેવે કર્યું, અંતર અમારું હા । ખજ્યું,
ના ધ્યાનમાં આપે ધર્યું નરમાશમાં નહાતા નથી;
કે વાત જો કરીએ અમે પણ સાંભળો ના તે હુમે,
ના બોલવું તમને ગમે કીરતારથી ખીતા નથી. ૩

હુઃખવાત તમ પાસે કહે ના રહેમ તમ હૃદયે રહે,
અમ આંખથી આંસુ વહે એ આંસુડાં દહોતા નથી;
ધનહીણ શું હલકા અમે ? ધનવાન તે ઉંચા તમે ?
તમને સદા ચહીએ અમે, અમને તમે રહાતા નથી. ૪

અંધા બનો અભિમાનમાં ના વાત લ્યો કાંઈ ધ્યાનમાં,
છેવટ જવું શમશાનમાં પણ ગર્વને તજતા નથી;
છે રંક રાજા હારમાં કીરતારના દરબારમાં,
કેા ઉંચ નીચો ધાર માં બુદ્ધ અમે ગાતા નથી. ૫

[મુન્દરી સુબોધ પુ. ૧૧ અંક ૧.] શંકરલાલ મગનલાલ પંડ્યા

ગમતું નથી.

હરિગીત.

લોગી જનોના સંગથી રતિરંગથી રોગી બની;
શિરપર સહીને સર્વદા અવધિ પરાધિનતા તણી;
ઇચ્છી કુશળતા કુટુંબ જ્યારે હસહ હુઃખ દમતું નથી,

એવી રીતે તો જગતમાં મરવું મને ગમતું નથી. ૧
 વપુ વિમળનાં સહુ અવયવો નિઃશક્તિના અનુસંધધી,
 કર્તવ્ય નિજ કરતાં ઝરે! અટકે બહુ દુઃખઅંધધી;
 આયુષ્યની પ્રતિકૂળતા લખિ કોઈ કમકમતું નથી,
 એવી રીતે તો જગતમાં મરવું મને ગમતું નથી. ૨
 પ્રતિદિવસ નિશિ પર્યંકના સેવન તણા સંતાપથી,
 ઓઝાકુળ તન આધ્યાત્મિકાદિ ત્રિવિધ તિશણુ તાપથી;
 નિર્માત્ર્ય મન શ્રી રંગ કેરા રંગમાં રમતું નથી,
 એવી રીતે તો જગતમાં મરવું મને ગમતું નથી. ૩
 ગળ બુદ્ધિથી થગ થગ પ્રતિ નવ અચળ કીર્તિ કેળવી,
 નિજ દેશ ભારત ભક્તની પદવી પવિત્ર ન મેળવી;
 શિર સ્નેહથી નટવર તણે પદપંકજે રમતું નથી,
 એવી રીતે તો જગતમાં મરવું મને ગમતું નથી. ૪
 ચિંતા તણે ચક્રડોળ અંચળ ચિત્ત નિત્ય ચડાવીને,
 આરામ હરતા અમિત લક્ષ અવાજથી અકળાવીને;
 જ્યારે અમલ ઉર ભજન ભવ્ય મુલુવનમાં ભમતું નથી,
 એવી રીતે તો જગતમાં મરવું મને ગમતું નથી. ૫
 નિર્દોષ શિશુ નિજ અંક ધરી પર્યંક પાસે સુન્દરી,
 ઉભી રહી કરતી વિલાપ વિશાળ હગ વારી ભરી;
 સર્વાંગ સ્નેહ અખંડતું સંકટ એ શમતું નથી,
 એવી રીતે તો જગતમાં મરવું મને ગમતું નથી. ૬
 [ગુજગતીનો દિવાળીનો ખાસ અંક]

જીવન વૃથા ગયું.

હરિગીત

જન્મી અહીં સંસારમાં રે શું તમે લ્હાવો લીધો
 નિજ સ્વાર્થ પ્રાપ્તિમાં જ જન્મારા તણો ને વ્યય કીધો
 શું જીવનનું સાક્ષ્ય સઘળું સ્વાર્થમાં આવી રહ્યું
 ના ના બણે મુજ હૃદય આ સ્વાર્થી જીવન એળે ગયું
 સામર્થ્ય હો, સૌન્દર્ય હો, સમૃદ્ધિ કે સામાન્ય હો
 બુદ્ધિ, વિદ્યા, કે કીર્તિ હો, કે ઈષ્ટસિદ્ધિ સર્વ હો
 ના ના નહિ કંઈ કામનું પ્રેમે ન ને દિવ્ય જ ખન્યું
 પ્રેમ એક જ સત્ત્વ સહુનું પ્રેમ બતાં સહુ ગયું
 ને સ્નેહિને લેધ મુખી, તમ હૃદય મુખમય ના થયું
 ને દેખી દુઃખી અન્યને, તમ હૃદય દુઃખે ના દ્રવ્યું
 કદિ શબ્દથી-કદિ કર્મથી મુખ ના દીધું-દુઃખ ના હર્યું
 શા કામનું જીવ્યું તમારું ? જીવી જગમાં શું કર્યું
 કદિ પ્રેમથી બોલ્યા નહિ, કદિ પ્રેમથી ચાલ્યા નહિ
 કદિ પ્રેમમાં ડાલ્યા નહિ, કદિ પ્રેમમાં મ્હાલ્યા નહિ
 ધિક્કાર છે તો જીવનને, એથી વધારે શું કર્યું
 ચાહ્યું કદિ નહિ કોઈને, જીવ્યું વૃથા તો તો ગયું
 પ્રેમ સાચી દેવસેવા પ્રેમ એ ભક્તિ ખન્યું
 નહિ પ્રેમ સમ પૂજા બીજી પ્રેમે જ રાચે શ્રી હ

પરમ ધર્મ જ. પ્રેમ છે એ તત્ત્વ જો ના અનુભવ્યું,
જન્મ્યું, જીવ્યું કે જોગ્યું, સર્વે ખરે ધૂળમાં ગયું. ૫
[શુન્દરાલી મઝ્હીસ્તાન] ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા.

વિરામાવસ્થા.

ગજલ.

પ્રભુનું નામ પ્યાઈ છે, તમે ક્યો. તો તમાઈ છે;
અને ત્યાં આપણું એ છે, પ્રભુનું નામ જે લે છે. ૧
પ્રભુનું નામ જોવાયે, પડી ત્યાં આપણું થાયે,
અમાઈ ને તમાઈ એ, જૂદા ચંદો તુર્ય જાયે. ૨
પ્રભુમાં ચિત્ત જો જાયે, મુખેથી એક્ય તો થાયે,
ગુણો એના બધા ગાયે, જીવન તેનું સફળ થાયે. ૩
પ્રભુનાં ગીતડાં ગાયે, બવાળિય તે તરી જાયે,
તમારા ને અમારામાં, તણાતાં તે બચી જાયે. ૪
પ્રભુના ગુણ જે ગાયે, પ્રભુમાં ને બગી જાયે,
અહા! એ દિવ્ય જ્યોતિમાં, લપુ જ્યોતિ યમી જાયે. ૫

[શુન્દરાલી મઝ્હીસ્તાન]

નડીલ.

એ કેણું છે ?

સોદશી ગજલ

આમુઝ મારા હવે એ મૂરતિ કે' કેણું છે ?
ચાલે જગર પાણી સડ, ચેકનાડું કેણું છે ?

જગત ઘાણગરીનાં તું; બધાં છલબલ જવા દેજે. ૧૩

પ્રભુના નામનાં પુષ્પો, પરાંવી કાવ્યમાળા તું;

પ્રભુની ખ્યારી શ્રીવામાં, પહેરાવી પ્રીતિ દેજે. ૧૪

કવિ રાજ થયો શી છે પછી પીડા તને કાંઈ?

નિજાનંદે હમેશા બાલ મસ્તીમાં મગા લેજે. ૧૫

[કાવ્ય આધુર્ય.] બાળાશંકર ઉલ્લાસરામ.

મૃત્યુવશ મૃગ.

ચોરડો.

“ મૃત્યુવશ છું આજ, જીવ અરે ! જાતો નથી,

“ દુષ્ટે પડતાં કાજ, આગળ પાછળનાં બધાં.” ૧

શિખરિણી

“ અહો આ ઉઘાને અવર મુજ સમ નહૈં નિરખતો,

“ ખરે આ મધ્યાન્હે નિડર થઈ કીડા કરી રહ્યો;

“ હતાં માન્યાં મહારાં તરણુ જળ ને આ મૃગલીઓ,

“ અને તેનો લોગી અવર અવનિમાં નવ હતો. ૨

“ સ્વછંદે આનંદે અધિક રસકંદે રમી રહ્યો,

“ વળી નારી વૃન્દે નવિન સુખ કંદે ગળી ગયો;

“ કુદંતો ખેલંતો મદમત ભરી ગેલ કરતો,

“ લીલા અંકૂરોના રસભરિત કૈં ગ્રાસ ભરતો. ૩

“ અહીં આ વાડીમાં અવર મૃગ આવી નવ શકે,

“શિશુ ન્હાનાં મ્હોટાં નવ કરો ચક્રે આ વન વિશે;
 “ધણાં માર્યાં મ્હારા કૃપણ નિજ સ્વાર્થી ઉર વિશે,
 “મૃગોને સંહાર્યા અવનિ તળ દાળ્યા બહુ બહુ. ૪
 “નહિ રૂહેવા દીધા મુજ વિભવમાં લુટ કરતા,
 “પ્રિયાના ટોળામાં ઘણીક તરૂણી દાખલ કરી;
 “પાછી પ્રીતિ ભીતિ જાળરહસવીથી વંશ કરો,
 “કહું કે ચાહું હું જાગર કંઈ ચાહે નવ નવું. ૫
 “ન ચાહે એ મુને પણ નહિ વિખૂટી જરી કંઈ,
 “રમાડી રીઝાવી વળી કંઈ વિસારી મૃગલીઓ;
 “નસાડી ખીજાવી વળી કરી પૂરી સુરી મરવા,
 “નિશકે ઉમંગે મનમથ તણી સેવ કરતો. ૬
 “નહિ ભીતિ નીતિ નવીન જ રીતિ એ પ્રણયની,
 “અહો! આવી રીતે વન ઉપવનમાં પરવર્યો;
 “અને મૃત્યુ જેવી ગલત નહિ વાતો મહિ પડ્યો,
 “હતો એ મસ્તીમાં યુવતી યુથમાં આંહિજ અહો! ૭
 “શિકારીને હાથે અરર! શરધાથી અહિ પડ્યો,
 “અહો! આ શું? આ શું? રૂધિર સ્રવણેથી વહી જતું!
 “અહો! આ શું? આ શું? જીવન જાગમય થું સરકતું!
 “ગઈ ગાળી ચાલી જણ પણ પડ્યા બહુ વિષમ તો; ૮
 “ઠરાં હોળી લીધા અવર દણ પહેલા મલપતો,
 “અહો! આ શું? આ શું? યવન નૃપ મારા જણી ધસ્યું;
 “અહો! આ શું? આ શું? મૃગલીયુથ પાછું ક્યમ વળ્યું?

સોરઠો.

“હતી હાથમાં વાત, જાવા દીધી તે તકો;
 “પડ્યો શિકારી હાથ, હાથ! હવે કંઈ નવ જાને.”

શિખરિણી.

“મને થોડા દીંથી અધિક તરકો કે મુંઝવતા,
 “અને એની સાથે નવ નવ વિચારો ઉપડતા;
 “કહે છે કે પ્રેમી અવર દુઃખ દેખી નવ શકે,
 “પરાર્ધ પીડામાં નિજ શરીર તે અર્પણ કરે.
 “નહિ આશા રાખે ખીજ નિજ ઇચ્છા પૂર્ણ કરતાં,
 “નહિ યાચે ઇચ્છે વિષમ દુઃખ છોને પજવતાં;
 “લુંટાવે પોતાનું ન લુંટી શકે સ્વાતંત્ર્ય વળી એ—
 “જનોનાં હૈયામાં મળુ પણ કદીએ નવ કરે.
 “કહે છે કે પ્રેમી શુરવીર તણી શુદ્ધ પ્રતિમા,
 “હજારો ખડ્ગોમાં અડગ ટકી રે’ ન્યાય થડમાં;
 “દબાવી દે જીરુસા, અવરપર ના ક્રોધ કરતો,
 “સુધારી લે ભૂલો પરપર નહિ રોષ ધરતો.

દોહરો.

“દાઝ્યા વિણ લાગે નહિ, મળુ વિણ વ્યથા ન થાય;
 “જો પ્રભુ આપે પ્રેમ-બળ, થયું અન્યથા થાય.

લલિતઘંટની રાહ.

“અહહ! પાપ મેં બહુ પ્રભુ કર્યાં, અરર! જ્ઞાન આ શું સમજાનું!
 “હવે અરે! મને સાંભરે બધું, નવ હતું અરે! સુખ ત્યાં જરી.

“મધી મધી મુઝો પ્રેમ પોપવા, અરર ! શું મળે મૂઝાળોં વિશે ?
 “અરખ્યું મેં હશે તો જરી જરી, અરર ! મેં લીધું સૌનું સામટું.
 “જન દુદય વિશે ઇચ્છ તો વસે, અરર ! મેં દુષ્યા કેં મસે મસે !
 “મણની વેદના ઠારમી ખરે, મણ કર્યા તયે જાણ્યું ના હતું ! !
 “ગોળીના સમું દુઃખ થતું હશે, શુંગ મારતાં જાણ્યું ના હતું ! !
 “અર્ધે આ તુટે મણ ચિરાય છે, દુદય ચીરતાં જાણ્યું ના હતું ! !
 “નધી નધી ભર્યા આ શરીરમાં, શુદ્ધ સત્વનાં કાંઈએ અણ !
 “લક્ષ માહરો જે અરે ! કરે, શ્લેષ્ઠ જુદિથી શ્લેષ્ઠ અવતરે !
 “નિજ જનો અને દ્રષ્ટિએ પડે, કર પ્રસારીને માણી માણું હું ;
 “અરર ! જો પ્રભુ ! જે પળો મળે, રૂધિર આ થકી ધોઈ જનપદો !
 “પણ પ્રભુ હવે એટલું ચહું, ચર્મ માહરું પ્રેમી પાથરે,
 “અવર સૌ વૃથા ચિત ન અન્યમાં, ખરું વૃથા થશે પુનરજન્મમાં.”
 દોહરો.

હરણી તરણી નાથ છે, કરણી તરણી સાર;
 ધરણી ધરણી ક્યાં રહી, સરણી તું કિરતાર.

[શબ્દ માધુર્ય]

રૂપશંકર ઉદયશંકર ઝોઝા (સંચિત)

મહાત્મા મૂળદાસ.

સાંસ્કૃતિકવિદ્યાલય.

તારાના સુમખાવતી રજનિનો અન્ધાર દેખાય છે,
 શાન્તિ છે સહુ સ્થાનમાં પણ અહીં કુવા કને કોણ છે ?

ઝોહો ! કોણ હશે અહીં વનમહીં નિશ્વાસ આ મૂકતું,
જેના શબ્દથી વૃક્ષથી ઘુવડ આ ધૂધ કરી ઉડતું ? ૧

અનુપદ્યુપ.

સી છે તે દુઃખિયારી કો, જીવલું ગમતું નથી;
આવી છે આ કુવામાંહી, પડીને દેહ પાડવા. ૨

વસન્તતિલકા.

ખોલી ન કાંઈ પણ ઉભી નવાણ પાસે,
કુવા મહીં નગર એ સુખથી કરે છે;
ઐન્દર્ય કે મરણના સુખમાં હશે શું ?
હા ! કાંઈ એ તડકશે મરતાં નહિ શું ? ૩

અનુપદ્યુપ.

દઢ સંકલ્પથી ના શું, હેંચું હામ ધરી શકે ?
અન્ધારામાં ખીનાઈ તે, કુવામાં સુખથી પડે. ૪

વસન્તતિલકા.

હાં હાં ! થયો પણ ધ્વનિ કંઈ પાસ તેની,
ને હસ્ત કો પુરુષના કરથી ઝલાયો;
એ બાઈ ખોલી : “ નવ કેં તુજને નહું હું,
માલેક છું મુજ શરીરની ભાઈ જા તું.” ૫

અનુપદ્યુપ.

કુવાથી દૂર ખેંચીને, બાઈને પુરુષે કહ્યું;
“ સાંભળી લે જરા બાઈ, ફાવે તે કર તું પછી !

સાદૂલવિકીરિત છંદ.

“ માલેકી તુજ ઝિન્દગી તણી અરે ! તું એકની હોય ના,

“ભાણી કે કહો એને નહિ દશે સ્થાને મનુ મું જતા ?

“ મનુ કોઈ નહિ જરે ! જમન આ અપાનુ જે તેનું નથી.

“ ને જોનું જળને જરૂર જમનું પાનનું કેઈ નહિ.” ૭

અનુક્ર. ૫

“ નથી તે બાઈ પિછાની, બાવા એ મૂળદાસને,

આંખમાં બસ આંખમાં, ને ઘોંટી પીમે ઉભી મંઈ.” ૮

અંક ૧.

“ અવિત આ યયું છે મને કહુ, મરજની ન કાં બોલપિ તડ ?

“ ન મુજ વિચને વિચની નહુ, રિલ ન મુઝુમીઆ નિવારણું ?” ૯

અનુક્ર. ૬

કહે બાવો “ જરે ! કાંઈ, વાત તો કુઃખની દશે ?

“ જડે ના માર્ગે કાંઈ તો, કોઈને પૂછવું ઘટે.” ૧૦

મતાન્ય.

“ શું બોલું હું ? નથી કંઈ રહ્યો સાર એ વાત માંદી,

“ હું અવું તો મુજ પ્રિય મરે એ જ છે વાત મ્હારી !

“ શાને શકો ? વખત વહતો ડેરશે ના જતાઈ !

“ શું બોલું રે ? કહીય કદિ ના પાપ બ્હાવા તણું હું.” ૧૧

અનુક્ર. ૭

“ પાપીને પાપ દીધાયી, પાપમા વધુ નાખ હું,

“ કહે સાચું જરે ! બાઈ, મરવા તો નહિ હઉં.” ૧૨

સાદુરસીકરણ

“ હું તો છું વિધવા અને કુળ વળી છે નીચ મ્હાં પિતા !

“ રે ! રે ! એકવણિક નેઈ મુજને કંઈ મોહમાહી પડ્યો,

“ સાચે કેંઈ દિનો ગયા જગત કેં તે જાણતું ના હતું,
 “ કિન્તુ પાપ તણો બારાઈ ફૂટતો બાપુ ! ઘરો આખરે. ૧૩

અનુક્રમ.

“ ગર્ભવતી થતાં હું તે, પાડાશી સમજી ગયા;
 “ ન્યાયને બારણે તેથી, મહારે તો ચડવું પડ્યું. ૧૪

વસન્તતિલકા.

“ કાલે થશે જરૂર રે ! ઇનસાફ તેનો,
 “ ને નામ એ વણિકનું ક્યમ દેઉં હું તો ?
 “ એ જોલતાં જરૂર એ નવ જીવ રાખે,
 “ એનું થતાં મરણ હું, ક્યમ જોઉં આંખે ? ૧૫

અનુક્રમ.

“ ગર્ભનું બાળ અને હું, તેથી, બાપુ ! મરી જશું;
 “ જીવવાને કહેશે ના ! શું છે ના મરવું બહું ? ” ૧૬

શાર્દૂલવિકીરિત.

વિચારી મૂળદાસ આમ વદતો ધીમે દયાથી ગળી:
 “ ના ના બાઈ મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુલ્લો અહીં;
 “ જે હીવો નવ જોલવાય કદિ તે કૂંકે ન બૂઝાવવો,
 “ લેજો તું મુજ નામ ને થઈશ હું સુખે પિતા બાળનો. ” ૧૭

અનુક્રમ.

“ અરેરે ! કેમ એ થાશે ? તહમારું નામ શેં લઉં ?
 “ કેમ હું ફૂડનો ડાઘો, તહમારી કીર્તિને દઉં ? ” ૧૮

શાર્દૂલવિકીરિત.

“ કીર્તિને સુખ માનનાર સુખથી કીર્તિ ભલે મેળવો,

“ કીર્તિમાં સુજને ન કાંઈ સુખ છે, ના લોભ કીર્તિ તણા;
 “ પોણું છે જગને નદી જગતની પોણી જ કીર્તિ દિસે;
 “ પોણું આ જગ શું યતાં જગતની કીર્તિ સહેજે મળે. ૧૬
 “ એ પોણાણુ ત્યજી જનાર કદિએ કીર્તિ ન પામી શકે,
 “ લોકોની અપકીર્તિમાં હૃદયની સાચી જ કીર્તિ વસે;
 “ એવું કીર્તિ તણું મહત્ત્વ કદિએ લોકો ન જોઈ શકે,
 “ દેખે નેત્ર ભણે પરન્તુ ગ્રહણે ના સૂર્ય ઝાંખો પડે. ૨૦
 અનુષ્ટુપ.

“ તુચ્છ એ કીર્તિને માટે, ના ના ખૂન થવા દઉં;
 “ સહેજે સુખથી ડાળો, નામ આ મૂળદાસનું.” ૨૧
 વસન્તવિજય.

તે બાઈના હૃદયનાં પડ ઉઘડ્યાં સૌ,
 આભારની છલકમાં દિલ બાન ભૂદયું;
 જોઈ શકી ઝલક સૂર્યની ડાઘ માંહી,
 કેં પામતા મહત્ત્વ એ દિલની પ્રસાદી. ૨૨

અનુષ્ટુપ.

થયાં એ બેય જૂદાં, ને ઈન્સાફે થઈ ગયો;
 મહાત્મા જૂઠ્ઠા બોલ્યા ને સ્ત્રી સાથે વનમાં રહ્યો. ૨૩
 મદાકાન્તા.

હાહાકાર થઈ રહ્યો દિવસ તે આખો બધે ગામમાં,
 ઘેરે ઘેર થતી હતી મશકરી ને વાત બાવા તણી;
 તેને જ પૂજતા હતા જન ત્રહુ ધિક્કાર તે આપતા,
 બિશ્વ એ નવ માગતાં મળતી ને જૂએ દિનો કેં જતા. ૨૪

અનુષ્ટુપ.

ભાઈ ને જોઈને જેવાં એ, બાવો ને બાઈ એક દી;
મઠમાં એ જ ણિનાની, વાત કેં કરતાં હતાં. ૨૫
કોઈ તે સુણતુંતું, ને હર્ષશ્રિય વિષે પડયું;
ને એ બોલી ગયું ધીમે, “સત્યનો બેલી છે પ્રભુ.” ૨૬

માલિની.

ચણુભણ પછી ચાલી વાત કેં ગામ માંહી,
જનહૃદય પડ્યાં સૌ કાંઈ શંકા મહીં ને;
જનપદ ફરી લાગ્યા આવવા તે જગાએ,
ભજન પણ ગવાતાં રાત્રિએ ત્યાં ફરીને. ૨૭

અનુષ્ટુપ.

અન્ધારે સત્ય ડૂબ્યું તે, આવતું તરી આખરે,
પરન્તુ કાંઈએ તેની, ચિન્તા ના મૂળદાસને! ૨૮

[કલાપીનો કેશરવ.]

કલાપી.

(બલ્લભંગળા.

મંદાકાન્તા.

છુપી ઉંઘે ધન પડ મહીં તારલા વ્યોમ અકે,
નિદ્રા મીઠી ગિરિ નદી અને વિશ્વ આપુંય લે છે;
ને રૂપેરી શ્રમિત દિસતી વિજળી એક સ્થાને,
સૂતી સૂતી હસતી મધુરું સ્વપ્નમાંહી દિસે છે. ૧

આવી રાતે ખનિ કરી મદા સ્થામ જોતી યમુના,
 તેના જોણા જળ ઉપરની જોણટ કોણ મેં આ ?
 દરી નીચે જળ સમીપ તે માનવી આવી ઉગું,
 ને ગોપે છે કંઈ પણ કશું હાથ તેને ન આબુ. ૨
 એવામાં ત્યાં શળ જળ પડે દોઈ આવે તજાણું,
 હોડી તેને સમજી જલદી જોરથી ગાલી લીધું;
 ને આ ચાલ્યો પુરુષ તરતો ઉપરે તેની બેસી,
 હવે બોલ્યો: "પ્રિય નદી યશે આજ તો આશ પૂરી." ૩
 ત્યાં તો અજો ધવળ બડકા વિજળીએ કર્યા શા,
 તેથી સર્વે તર નદી અને પ્હાડ તેજે છવાયાં;
 ગાજી ઉડ્યું અમઠી વન આ મેઘની ગર્જનાથી,
 નિદ્રામાંથી મયૂર ટહુક્યા હર્ષથી જાગી ઉઠી. ૪
 છે ઉઠીને મયૂર ટહુકે પ્હાડ ગાજે બલેને,
 તેમાંથી તે મગજ નરનું કોઈથી એ ન જાગે !
 હાલે તેની શળપર હતી તોય જોઈ શકે ના,
 છોને આપું જગત સજગી વિજળીથી બળે આ ! ૫
 તેની પત્ની દ્વંદ્વ વિભૂતિ રનેહની જે સરિતા,
 તેની પાસે જગર ધસડી જાય છે લેઈ હાવાં;
 આલેખાયું દ્વંદ્વપટમાં ચિત્ર જોહાલી તણું છે,
 અંગેમાંથી જીવન સઘળું ત્યાં જ આવી રહ્યું છે. ૬
 દોરાતો આ પ્રિય જન કને આમ આશા ધરીને,
 પ્હોંચી ઉભો શળ ઉપરથી ઉતરીને કિનારે,

પાસે મૂકી મૃત શરીરને મસ્ત પ્રેમી વહે છે:
 “દીવા મ્હારી પ્રિય સખી તણા ઓરડાના દિસે તે.” ૭
 અન્ધારામાં ત્વરિત પગલે ડાલતો ચાલતો આ,
 આવી ખેડોંચી પ્રિય ગૃહ કને જોઈ ઉચે ઉભો ત્યાં;
 ગોખેથી ત્યાં લટકી જૂલતું કાંઈ દોરી સમું છે,
 જાલી તેને ઉપર ચડીને ગોખમાંથી ઉભો તે. ૮
 દીડી તેને હૃદય ધડકે જેમ ચીરાઈ જતું,
 દીડી તેને અવયવ બધાં પિગળી જાય છે શું;
 દીસે તેને ચકર ફરતો કંપતો ઓરડો એ,
 કામી પ્રેમી અનિમિષ રહી ખ્યારીને નિરખે છે. ૯
 “જોઈ લેજે ફરી ફરી સુખે પ્રેમનું સ્થાન પ્રેમે,
 “આવી મીઠી સુખની વખતે હોય કાલે પ્રભાતે;
 “આવી પ્રીતિ તુજ ન વખતે હોય કાલે પ્રભાતે,
 “આ આશાનું મધુર સુખ તો આજ ઉડી જ જાશે. ૧૦
 “જોઈ લેજે ફરી ફરી બલે દૂરથી જોઈ લેજે,
 “ઈચ્છે તેવું સુખ અનુભવી આજની રાત લેજે;
 “તારે માટે દિવસ ઉગતાં કાંઈ જુદું જ ભાગ્ય,
 “તારો નિર્ભરો કર્ણ પ્રભુએ કાંઈ જુદો જ માર્ગ. ૧૧
 “જેને તારી યુવતિ રમણી શાન્ત નિદ્રસ્થ આ છે,
 “ને વેલીશું શરીર સુખમાં શાન્ત શૈયા પર છે;
 “નિદ્રા મીઠી કર સુખકાર્યા ફેરવે છે કપાળે,
 “શું મૃત્યુથી કળજ થઈ ને અંગ સર્વે ઢળ્યાં છે! ૧૨

“નિદ્રાનું આ સુખ ત્યજ હજી ઉઠીને સુન્દરી તું,
 “ચાંપી લેને હૃદય હૃદયે મિત્રનું સુન્દરી તું;
 “એ હૈયાનો રસ તુજ પર ખૂબ વર્ષા રહ્યો છે,
 “રાત્રિના એ પ્રહર સુખમાં પૂર્ણ માણી હવે લે! ૧૩
 “આ રાત્રિમાં તુજ પ્રિય કને મીઠકાં ગીત ગાવા,
 “તારી તેની જરૂર કરવી આજ તો તમ આશા;
 “તારે કાંઈ મધુર સુખમાં આજ છે ઝલવાનું,
 “કાલે તો કે નવીન સુખના સિન્ધુમાં ડૂબવાનું.” ૧૪
 પેલો કામી પુરુષ હજી ત્યાં ગોખમાંહી ઉભો છે,
 તેનાં કામી પ્રણયી નયનો પ્રેમીને નિરખે છે;
 ત્યાં દીવામાં ચકચકી મરું એક લોણું પતંગ,
 જોવા લાગ્યો સ્થિર નયનને ફેરવી ત્યાં યુવાન! ૧૫
 બોલો ઉઠ્યો: “અહહહ પ્રભુ! કનેહની આ દશા શી?
 “બોલો કર્તા! તુજ કરણીમાં આવી તે ફરતા શી?
 “પ્રેમી લોહિતા પ્રણયી હૃદયે લોહ્યની પાસ આવે,
 “તે લોહિતાનું જિગર કુમળું લોહ્ય તે કેમ બાળે? ૧૬
 “કાંઈ મીઠું સુખ નહીં હશે પ્રેમીને બાગવામાં,
 “ન દે તેથી વધુ સુખ હશે પ્રેમીને દાઝવામાં;
 “બાળી દે તો પ્રિય મળી મને!” એટલું બોલી દોડી,
 સૂતેકોના હૃદયસહ તે પ્રજ્વળી છાતી ચાંપી! ૧૭
 જાગી બોલો ચમકી લલના “જીવના જીવ મારા!
 “શુ અત્યારે તુજ સખી કને આમ આવ્યો જ બૂલો?”

પીયુ સાથે શયન કરતી સાંભળી સુંદરી તે-
 ગોલી-“મહારા પ્રિયતમ ! ગર્ધરાત્રિ ચાલી અરેરે !” ૨૬
 આહા ! અન્તે જનહૃદયને ગોલવાનું અરેરે !
 કંપી રહેતાં જિગર સુખમાં ઉખળુ નિઃશ્વાસ આવે;
 આંસુડાં જ્યાં નયન પરથી હર્ષનાં ના સુકાયાં,
 ત્યાં તો નેત્રો દુઃખમય બને આંસુની ધારવાળાં ! ૩૦
 ચોંટી મ્લાની પિયુ હૃદયને સાંભળી તે “ અરેરે ! ”
 ને અંગોમાં દુઃખમય અરે ! મ્લાનીની સુસ્તી આવે;
 ફેંકી દૃષ્ટિ અતિ દુઃખલરી ખ્યારીના નેત્ર સામે,
 જે દૃષ્ટિમાં દુઃખમય અમી બહાલ વર્ષા રહ્યું છે. ૩૧
 બન્ને ઉઠી શિથિલ પગલે ગોખમાં આવી ઉભાં,
 ભારે હૈયે કુદરત તણું શાંત સૌન્દર્ય જોતાં;
 ઉગે છે ત્યાં જળહળ થતો પૂર્વમાં લાલ ગોળો,
 નાચી રહે છે કિરણ સલિલે રેડતા રંગ રાતો. ૩૨
 “ કેવું બહાલા ખૂણસુરત છે વિશ્વનું રૂપ ભવ્ય ?
 “ નાચે કેવો સુખમય તહીં ઢલ સાથે મયૂર ?
 “ અશ્રુ ઝીલે પ્રિયતમ કને હેતથી તે મયૂરી,
 “ ને તે દે છે મયૂર પ્રણયી પ્રેમની ચીસ પાડી. ૩૩
 “ ચુંબી અશ્રુ તુજ પ્રિય સખે ! ગાલથી લુછી નાંખું,
 “ બપું ના ના મુજ સહ રહે, એટલું નાથ યાચું ; ”
 બોલી એ ત્યાં નજર યમુના તીર પાસે પડે છે,
 ને ત્યાં પેલું શખ નિરખતાં નાથને એ પૂછે છે: ૩૪

“જોને બહાણા ! મૃતશરીર કે દેમ ત્યાં છે પડેલું ?
 “રે રે ! શું ના જગતપર છે કોઈએ મિત્ર તેનું ?
 “દેવા તેને જગપર નથી કોઈ ના દાહ દેવા !
 “બહાણા ! તેનું મુખમય હશે મૃત્યુ કેવું થયું હા !” ૩૫
 જોઈ તેને પ્રભુથી વહતો શાંત ગમ્મશીર વાણીઃ—
 “હું આબ્યો છું ઉતરી યસુના શાંતિએ સ્હાડી માની,
 “બહાણી ! તેએ થપ જરૂર છે, મિત્ર તેનો બનું હું,
 “આલો તેને નદીતટ જઈ અગ્નિનો દાહ દેશું.” ૩૬
 આભારે કે પ્રભુથી ઉભરે શિષ્ય નીચું નમાવે,
 ને ખ્યારાના હૃદયસહ એ સુંદરી ગાલ ચાંપે,
 ત્યાં તો “બહાણા ! મરપ લટકે ગોખની બારીએ છે,”
 બાલી એવું ફરી પડી નીચે સુંદરી ગાભરી એ. ૩૭
 જોઈ તેને પ્રિયતમ કહે ઉરથી ઉર ચાંપી,
 “આબ્યો હું તો ઉપર ચડી એ સાપને દોરી માની !”
 મુશ્કે આલું ચકિત થઈને મૂક વિચારતી કું—
 ચિતાવાળા સજળ નયને સ્વામીને જોઈ રહેતી. ૩૮
 ત્યાં હોલાયે છત ઉપરથી બુલતો એક દીવો,
 હાંડીમાંથી સરકી નિકળ્યો ધુમ્મનો શ્યામ ગોટો,
 તે જોઈને દહ થઈ જરા ઉચ્ચરે આમ શ્યામા,
 “મારા બહાણા ! સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઇશનો યા ! ૩૯
 “કાની છે આ જગત સઘળું અંત આ જીવવાને,
 “જે છે તે ના ટકો કદિ રહે સર્વદા કાળ ક્યાં એ;

“ શોધી લેને પ્રિય પ્રિય સખે ! સર્વદા જે રહે છે,
 “ આશા તૃપ્તિ વિભવ સુખની તુચ્છ સૌ છોડી દેને ! ૪૦
 “ હું તારી ને મુજ પણ સખે ! પ્રેમી આ દિલ તારું,
 “ તે જાણીને હૃદય મમ તો આજ ચીરાઈ જતું;
 “ તારું તે ના તુજ રહી શકે તૂટશે સર્વ મારું,
 “ માટે છોડી ‘તુજ’ ‘મુજ’ હવે દાસ થા ધૃશનો તું. ૪૧
 “ આ દીવો જે તુજ ગૃહ બધું તેજથી પૂરી દેતો,
 “ દીપ્તિહીણ તિમિરમય છે ધૂમ્રનો અંત તેનો;
 “ લોખા તારા હૃદયસહ આ પ્રેમનું જે શરીર,
 “ તે તો વાયુ વતી ઉડી જતી આખરે અંત ખાક ! ૪૨
 “ શું છે હુંમાં ? સુખરૂપ તને દેહ આ ના થવાની,
 “ બહાલા ! તેને મરણ પછી તો કાષ્ઠમાં બાળવાની;
 “ ટેકો જ્યારે તુજ હૃદયને કોઈ ક્યાંએ ન રહેશે,
 “ રોતાં ત્યારે જીવિત સઘળું પૂર્ણ તે કેમ થાશે ! ૪૩
 “ તૈયારી તું પ્રિયતમ કરી મૃત્યુની લે અગાડી,
 “ ને મારો તું કર ગ્રહી મને સાથ લેને ઉપાડી;
 “ તોડી ભીંતો તિમિરગઢની દિવ્ય સ્થાને ઉડી જા,
 “ ને તે માટે સુર ! હૃદયથી દાસ તું ધૃશનો થા ! ૪૪
 “ તેં શિખાવ્યો રસ ઉર ભરી પ્રેમ સંસારનો જે,
 “ દોરી જા તું મુજ ઉર હવે દૂર સંસારથી તો,
 “ શું શિખાવું શિખવ મુજને પ્રેમ વૈરાગ્યમાં તું,
 “ જાગી ચેતી ઉડ ઉડ હવ ઉઘવા સર્વદા તું ! ” ૪૫

ઉંડું ઉંડું હૃદય ઉતરી સાંભળી આ રહું છું,
 ને પ્રેમીના મગજ ઉપરે ઉષ્ણ લોહી ફરું છું;
 નિદ્રામાંથી દિવસ ઉગતાં ઉડતો જેમ હોય,
 રાત્રી તેનું મુખ ત્યમ દિસે શાન્ત ગંભીર ભવ્ય ! ૪૬
 હાથે દેડી પ્રિય મુખ ભણી પ્રેમ ઔદાર્ય ભીની,
 બાદ્યો વાણી ગદ ગદ ચર્મ મેઘની ગર્જનાશી:-

“દેહ્યાણી ! સખી ! શુર ! પ્રિયે ! પ્રેમની દિવ્ય જ્યોતિ !

“તારે પથે વિહરીશ હવે ભાગ જનભાગ તોડો ! ૪૭

“સંસારીને શિખરીશ હવે સ્નેહ, વૈરાગ્ય, ભક્તિ,

“ને અતે હું મરીશ મુખમાં ઇશનું નામ બોલી;

“આલો આલો નદી તટપરે જુ પડી બાંધજુ ને-

“બહાલા મહારા પરમ પ્રભુનાં ગીત ગાશું જ પ્રેમે ! ૪૮

“મૃગારી આ હૃદય તુજ ક્યાં ? શાન્ત વૈરાગ્ય તે ક્યાં ?

“સંસારી આ તુજ હૃદયમાં ગાનનું ઉગવું ક્યાં ?

“મું વિચાઈ ? મુજ હૃદય તો બાવડું આ બને છે,

“મું વિચાઈ ? મુજ હૃદયમાં આંસુડા ઉભરે છે ? ૪૯

અનંત

“જન્મ ને જીવન ફૂલો, છે આકસ્મિક આ અરે !

“પાતા દેહે જન્મ સર્વે દા દેવો હરિદાસ છે. ૫૦

“કરું છું ને કર્યું છે મે જૂઠું એ અભિમાન હા !

“કરી ને મું ચક્રે પ્રાણી આ અનંત અગાધમાં ?” ૫૧

દ્રુતવિશિષ્ટ.

પણ પિયુ કરમાં લટકી પડી,
 “નહિ પિયુ” લવતી રહી સુંદરી !
 પિયુ રહ્યા મુખ એ નિરખી અને-
 જળ તણી ઝરી પાંપણને ભરે !

પર
 કલાપી.

[કલાપીનો કેકારવ.]

ન્યાં સ્નેહ ત્યાં સર્વસ્વ છે.

હરિગીત.

લેતો હતો આરામ હું પાસે પ્રિયા ઝેરી હતી,
 કેં ઊર્મિઓ ઉરની મીઠી ધીમે ધીમે કહેતી હતી;
 મુજ ઉરના એ ઉભરા આનંદથી ઝીલતી હતી,
 લહાવા અનેરા જીવનના દેતી હતી-લેતી હતી. ૧
 સદ્ભાગ્ય શું ? આથી વધુ આ વિશ્વમાં ખીજું હશે ?
 સાકલ્ય શું આ જીવંતીનું સ્નેહ સુખમાં ના વસે ?
 આજે અહો ! આનંદમય મન ધન્યતા શી અનુભવે ?
 સદ્ભાગ્ય છે, સાકલ્ય છે, ન્યાં સ્નેહ ત્યાં સર્વસ્વ છે. ૨

[સાંજ વર્તમાન તા. ૧૨-૯-૧૦] ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા.

પ્રેમની અનિવાર્યતા.

ગજા.

મળી પ્રિય પત્રિકા તારો, થયો સંતુષ્ટ વાંચીને;
 વળી ખેદિત પણ કીધો, રસિક ! તુજ સાહસિક તરે. ૧
 જગતમાં પ્રેમને લીધે, અતિથય દુઃખ દેખીને,
 હૃદયથી પ્રેમને તજવા, તને ઈચ્છા થઈ પ્યારા ! ૨
 "વિરહિતમાં જ છે શાંતિ" તેને સિદ્ધાન્ત એ સૂઝ્યો;
 મગજની ભેઈ નિર્ભયતા, દયા, દુઃખ થાય મુજ મનને. ૩
 રહેા છે ધર્મ જે મનમાં, થવું અનુરક્ત પ્રિય દેખી;
 નિવારી તું શકે તેને, મને વિશ્વાસ ક્યમ આવે ? ૪
 નથી આધીન એ તારે, સ્વયંબૂ પ્રેમ અંતરનો;
 તજ્યાથી તે તબશે ના, નહિ શેક્યા થકી રહેશે. ૫
 વિના હેતુ પ્રકટિયો જે, જશે શું કાંઈ કારણથી ?
 લીધો શું મૂલ્ય આપીને ? થયો છે શું જવા માટે ? ૬
 જગતના ભૂત પ્રાણીમાં, થયો છે જન્મની સાથે;
 વિના મૃત્યુ જવાનો એ ? ભૂલે શું સુર થઈ જાત ? ૭
 નહિ અનુરક્ત જે દિલમાં, વહે છે કો પશુ તેને;
 પશુ પણ પ્રેમના યોગી, મનુજ તો દેમ નવ હોએ ? ૮
 થશે તું બે કદિ યોગી, પ્રભુનો લાક્ષ્ણ વનવાસી;
 કૃતિ કર્તા તણી ભેતાં, તને શું પ્રેમ નહિ થાયે ? ૯
 વશ્યો જ કાષ્ઠમાં વસી, જશે તે કાષ્ઠના દોહ;

મહાત્મો પદ્યો.

અર્ચક

પથારી પાપની ત્યાગી, મનુષ્ય ! આજ જાગું છું;
 જમણા મોહની ભાંગી, મરણમાં સ્થાન માગું છું. ૧
 પ્રવૃત્તિ માતનો પ્રેર્યો, જગતના ઘેનમાં લેર્યો;
 મૃતો છું તો ધણા દિવસો, હવે એ ઉઘ ત્યાગું છું. ૨
 વિપયનાં ગીતકાં ગાતો, બન્યો છું મક્ત મદમાતો;
 પડી છે દેવની લાતો, હવે તો હારી જાગું છું. ૩
 વિસારી કર્મની ધારા, વફાવી કર્મની ધારા;
 હામા એ પાપની ખ્યારા ! પડીને પાપ માગું છું. ૪
 હણ્યો બૂરા વિચારોએ, મદાયો પદ્ વિકારોએ;
 જગતના વજ તારોએ, જડાયો આજ જાગું છું. ૫
 બન્યો પાપી નકારો છું, થયો તમને અકારો છું;
 બરીને આંખમાં આંસુ, પિતાણ ! પાપ લાગું છું. ૬
 બરી કંઈ ગૂઢ મત્રિને, સ્ત્રી કર્તવ્ય તત્રિને;
 દુહયના પ્રેમ યત્રિને, સ્વીકારો એજ માગું છું. ૭
 બલો બરો મમે તેવો, ચિશુને આશરો દેવો;
 બની પૂરો તમારો છું, હવે ધર્માનુરાગુ છું. ૮

હું છું એ કંઈ જાણું નહીં । જગતને કંઈ જાણું છે ।
 જગત જાણું જાણું છે । જગતને ન હું જાણું છે । ૧૩
 હું જાણું છું ? હું કંઈ જાણું છું જાણું છું જાણું જાણું છું ?
 જાણું જાણું જાણું જાણું । જાણું જાણું જાણું જાણું । ૧૪
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું ।
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું । ૧૫
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું ।
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું । ૧૬
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું ।
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું । ૧૭
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું ।
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું । ૧૮
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું ।
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું । ૧૯
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું ।
 જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું જાણું । ૨૦
 [કાવ્ય નામ] દેવચંદ્ર સમણ.

પ્રભુ ભક્તિ.

૧૪૧.

પ્રભુ ભજ પ્રીતથી પ્રાણી, સમય સોના સમો જાણી;
 સમય આજ્યો રજે ચૂકે, ન અન્તે કાળ તો મકે ! ૧

અરે ! જે જાણું તે જાણે, કૃના આં ખેલ સૌ થાગે;
 ન ગાંધલ યાર તું રહેજે, સદીને સાર તું લેજે. ૨
 નથી ચોખા હુમેશાની, જીવાની છે ન રહેવાની;
 જીવાની એ દિવાની છે, ખુવારીની નિયાની છે. ૩
 ગયા તહારી પહેલાં જે, જણાતા તે નથી આજે;
 વિચારી તું દિલે જોને, ખુવારી તારી તું જોને ! ૪
 ગયા જોગી ગયા લોગી, ગયા સાજા અને રાગી;
 ગયા રાજા અને રંકા, ગયા સિધ્ધા અને વંકા. ૫
 કળી છે કૂલની ખીલી, ખીલી છે જ્યાં લગે લીલી;
 પડી સૌ પાંખડી ઢીલી, થશે કરમાઈને વીલી ! ૬
 મુ. છા.

ફિલ્લને રખા.

મંત્ર.

ફાટે કે ન ફાટે તું, ચીરા કે ન ચીરા તું;
 અરે દિલ ! તે કયો ખેલાલ, મારે કે ન મારે તું. ૧
 બલે પડકી રહે છાતું, બલે બળી કોયલો થા તું;
 ખરીજ તું મને તો શું ? કરીજ તું મને તો શું ? ૨
 રખે કાંટો તને લાગે, કમળ જાણી તને રાખ્યું;
 પરંતુ તું જ કાંટો છે, ઉડી જ તું ગળી જ તું. ૩
 દુનિયા છે તને ખારી, હવે છે તું મને ખાઈ;

તમારી શુદ્ધતાનું ત્યાં, પિછાણ્યું જાય જાણ ક્યાંથી ? ૩
 ગયા'તા પ્રેમમાં જાંધી, પ્રથમથી સૌ તમે અમને;
 જાગર તેની પડી હમણાં, હવે સંભારીએ તમને. ૪
 તમારા માનતા હો તો, તમે જેંચાઈ અહીં આવો;
 અગર ત્યાં આવવા માટે, અમોને માર્ગ દર્શાવો. ૫
 કરો ઝટ એક જેમાંથી, જરૂર નહિતર મરી જઈશું;
 પછી આ વેશમાં લેણા, કહો ક્યારે બધા થઈશું ? ૬
 વદે છે શ્યામ સુત દુર્લભ, સુણી આ સ્નેહ સંદેશો;
 અહીંયા આવશે અથવા, અમોને જેંચી ત્યાં લેશે. ૭
 [મુંબઈ સમાચાર.] વેદ કવિ દુર્લભ શ્યામભ કુવં.

મને કર્મ કાળાં.

મંદાકાન્તા.

ધીમે ધીમે વદન હસતો મુખ જાળા નિહાળે,
 વાંકી ડાકી નમતી નમતી સ્વામીનું જેહ કાળે;
 તાકી રાખી વદન ચપળા દૃષ્ટિના પ્રા'ર નાંખે,
 જેંચી લેતી કમળ નયની સ્વામી જે દૃષ્ટિ નાંખે.
 છૂપી છૂપી લપતી લપતી સ્વામીને જે વિલોકે,
 તેવો પેશું શશી જ ગગને †ગિરિયુંઠ વિવેકે;

*

*

*

*

*

કાં કાં થાએ ચરમ તુજને ચંદ્ર જો ઉજાસે ?
 કાં કાં કાંડે મુખડું ચરમે શું કર્યાં કર્મ કાળાં ?
 રેખીતો તો ધવળ વદને ધીર ગંભીર લાગે,
 શા માટે તું ચરમ પરીને ચેત્કમાં દૂર ભાગે ?

★ ★ ★ ★ ★

હા હા ! જોઈએ અતિશય દિગતા કાલ તો ઉજાસે,
 રૂપાળા ને ધવળ વદને રૂપમાં કુપ નાખે,
 મુખે માંહે નજર કરતું લોકમાં જો જ દિસે,
 પારે નાહિ ચરમ કદિએ છુટ છેડે ફરે છે,
 મારાં મારાં કરમ કરતાં ઉજાસાં દિલ તેનાં,
 શું લેખાનું સરસ રૂપ જો કાંઈ કાળાં જ લેનાં ?

[ગાજરાતીનો દીવાળીનો અંક.]

પ્રવાસી.

હનનમન્દેશ.

દરિગાન

આવ્યા અહીં શા કામથી ? શા પ્રેમથી ? શા અર્થથી ?
 આવ્યા અહીં શા સારથી ? શી નેમથી ? શા કર્મથી ?
 આવ્યા જ હા ! વિદારવા દુઃખો કદુ દીન રંઠનાં;
 આવ્યા નદી ઠલેવથી કરવા જનોની સેવના ! ૧
 સત્કીર્તિ જાંખી સુગધવિષ્ણુ સુમનો સહુ પ્રસરાવતાં,
 માધુર્યવિષ્ણુ જમરો કદિ મધુ સ્વાદ જો ના ચાખતા;

નહિ અન્ય ધાનુ કાષ્ટ કે પાપાણુ કાપે લોકને.
 લુગો છીળી લોખંડની પોતાતણું પોતે હણે !
 વિષ જે ચડયું વચ્છતાગ કે સોમત્ત તણું ના ઉતરે,
 શુણ છે દવા ઝેરી મહીં પોતાતણું પોતે હણે !
 ગરમી તણું જે દઈ તે ઉપચાર શીતળથી વધે,
 પણ ઉષ્ણ ઉપચારો લુગો પોતાતણું પોતે હણે !
 ચીરી જનેતા પેટ વીચ્છુ-ખાળ લેતા જન્મને,
 પાળ્યા તણે બદલો દીધો પોતાતણું પોતે હણે !
 કંઈ ના પડી પરના જનોને પર તણી દરકાર છે,
 ધનમદ મહીં અંધા બન્યા પોતાતણું પોતે હણે !
 વધુંડ.

તેથી શું થયું ?

બેરવી ગણત.

મહોટાઈ મહોટી મેળવી મહોટા ગણાયા વિશ્વમાં,
 મહોટું ન રાજ્યું મન પછી મહોટાઈ રાજ્યે શું થયું ?
 નિજ ઘરનું ઠેકાણું નહિ દેખાવ દે અહસ્થાઈ ને,
 ફક્કડ થઈ અક્કડ ફરે એ રોફ રાજ્યે શું થયું ?
 ઉપરનો આડંબર કરી વાણી વડે સાકર ધરી,
 લોખા ફસાવી કૈંકને ઉજળા ફર્યેથી શું થયું ?
 ભભકાભર્યા વસ્ત્રો સજ્યાં નિજ આખરૂ ધૂળ મેળવી,

માણી મન મિત્રો સહિત એ હંબ રાખ્યે શું થયું ?
 લઈ લાડીને સાથે ફર્યા ગાડી મહી જૂઠા કાઠથી,
 માડી બિચારી વલવલે એ કાઠ રાખ્યે શું થયું ?
 કોલર લગાવી કોટમાં નાકે ધર્યા ચરમાં વળી,
 ફેશનની ફીરડીયારી મહી મરગુલ રહેથી શું થયું ?
 નાલું કમાયા નેહથી પેસા ઘણાએ મેળવ્યા,
 દમડી ન દીધી દીનને તો જર જમાવ્યે શું થયું ?
 ગંગા અગર જમુના જળે નહાયા ધરી મન હર્ષથી,
 મન મેલે એ પાણી નહિ તો સ્નાન કીધે શું થયું ?
 ગાંભે તમાકુ ભાંગ કે ફાડે પીને વ્યસની બન્યા,
 એક રામ રસ ચાખ્યો નહિ તો વ્યસન કીધે શું થયું ?
 શ્રવિત પિતાની લાગણી કિંચિત નહિ મનમાં ધરી,
 મુઆ પછીથી શ્રાદ્ધ કે તર્પણ કર્યેથી શું થયું ?
 પંડિત બની નિજ પુત્ર કે પરપુત્રને ન પઢાવતા,
 નિજ ભૂલનું નહિ મૂળ તો પંડિત થયેથી શું થયું ?
 ગરજમુધી સાથે રહે સરતા અલગ થાતા પછો,
 નિમકહરાત્રી મનુષ્ય એવા હોય નહિ તો શું થયું ?

આર્યાસનાદક.

બુજારી.

કળુ જેહવાસી કળુ વનવાસી, કળુ પૂર્ણ આશી કળુ બેદ નિરાશી,
 સભે કમકે જોગસે સો સહેના, રજેજ્યો પ્રભુ ત્યોં પ્રુશીમે રહેના. ૧

કળુ મિષ્ટ પાઈ કળુ શુષ્ક પાઈ, કળુ દ્રવ્ય પાઈ કળુ સૌ ગુમાઈ;
 દિલે હર્ષ ઔર શોક કાહુ ન લેના, રખે જ્યોં. ૨
 કળુ પાવ ખ્યાદે ચલી પંથ જાના, કળુ વાહન સુવિમાન સમાના;
 કળુ દાન દેના કળુ દાન લેના, રખે જ્યોં. ૩
 કળુ શ્રેષ્ઠ ભૂપાળ સન્માન દેવે, કળુ કોપીકે સૌ ગ્રહ લૂંટી લેવે;
 તઉં રાખીયે ચિત્તમે સુખ ચેના, રખે જ્યોં. ૪
 કળુ બૈ સંજોગી કળુ બૈ વિજોગી, કળુ હો નિરોગી કળુ હોઈ રોગી;
 મુખે જોલીયે ના બની ૧લીડૂ બેના, રખે જ્યોં. ૫
 કળુ વ્યાહ ઉચ્છાહ કોધ્યાસ આવે, કળુ શોક સિન્ધુ વિધાતા બનાવે;
 નહિ રાયકે હારીયે નીર નેનાં, રખે જ્યોં. ૬
 કળુ આપ રાજ બની રાજ કીજે, કળુ નીચટી ચાકરી ચાહી લીજે;
 ભલી ખૂરી હું ચોં કહુ ના કહેના, રખે જ્યોં. ૭
 કળુ હસ્તિની પુષ્પકી માલ હારે, કળુ શસ્ત્રસેં આઈ શત્રુ સંહારે;
 ધરી ધીર ઘોરાઈ ઘોખા રખેના, રખે જ્યોં પ્રભુ ત્યોં ખુશીમેં રહેના. ૮

એક આશ્વાસન.

વસન્તતિથિઃ.

જેના વિચાર મહીં વર્ષ ઘણાં ગુમાવ્યાં,
 જેને સ્મરી સતત સંકટ સૌ શમાવ્યાં.
 જેણે શરીર-મનને જમણે ચડાવ્યા,

ક્યાં તે કુંજા-દુર્ગની રમણીય સમા ? ૧
 ક્યાં ને સિમિતો મુદ્ગલ જાણ શી અરેલો ?
 ક્યાં કુમળા નવન સ્નેહ કુમા વહે જલ ?
 પ્રેમાર્દ્ર નામ જવને મળી રમ્ય ધામ્ય
 જ્યાંથી અહોનિશ સરે મુખ વાહતે ક્યાં ? ૨
 નિર્દોષ સાત્ત્વિક મુખેદિન શેષપોતા,
 ને જોખ્યતા, અરલતા, મુષિતા ક્યાં ક્યાં ?
 ક્યાં તે વિનીત ઠણી કુમળ પૂજ્ય જુદી ?
 ક્યાં તે અનુચિત મુલકલની સમૃદ્ધિ ? ૩
 આ વિશ્વમાં નવ હતી ન હશે કદાપિ,
 સામગ્રી મુખવળી તો મુખ કાર્યશરી,
 ને જ્યાં રમે રમણ સાથ સદા મુખેથી,
 દેવાંગના પીયૂષ પાણી મીઠા મુખેથી. ૪
 એવાં અલંકારિક રૂપં ભવનો હશે ક્યાં ?
 એવાં મુધાસભયાં ઝરણો હશે ક્યાં ?
 એ દિવ્ય ધામ તલું દર્શન ક્યાં કરાશે ?
 ક્યારે મીઠા ઘરણું જળ તે પીવાશે ? ૫
 રે ! વ્યર્થ એ સકળ કાવ્યની કલ્પનાઓ,
 ક્યાંએ નથી પ્રણય શુદ્ધ દિવાંગનાઓ;
 નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ અહીં કે તહીં ક્યાર્ય છે ના,
 ક્યાંએ નથી ઝરણું નિર્મળ નેહ કરા; ૬

છે એક ને પ્રભુય ભાવથકી ભરેલો,
 નેણે સદા સુખ દુઃખે કર આ ગહેલો,
 તેને સ્મરી કરીશ કામ સદાય સારાં,
 છોડીશ બ્રાંતિ મળશે સુખ શાંતિ ન્યારાં. ૭

અનુક્રમ.

પ્રભુ એ સ્નેહની મૂર્તિ, પ્રભુ એ સુખધામ છે;
 પ્રભુમાં ચિત્તની શાંતિ, પ્રભુમાં જ વિરામ છે. ૮

[વસન્ત પુસ્તક ૧૮]

ગોહનનાલ પાર્વતીશંકર દવે.

સાંધના.

મંદાકાન્તા.

શાન્તિવાળા ગહન નિધિને તીરતું શાંતિ રાખી,
 દષ્ટિ સાંધી અનુભવ થવા ધ્યાનથી ધારી ધારી;
 ભેતાં રહેવું અનુભવ થવા દિવ્ય વૃત્તિ રૂપાળી,
 રંગો દેખી નવીન નવલા, ચિત્તમાં રાખ્ય ખાળી. ૧
 વિચારોમાં ઉદ્ભવ થતા યોગ્ય ભાવો મળના,
 ઉઘા ઉઘા અતિશય ઉઘા, રાખજે તું ખળના;
 ધીમે ધીમે નજર પથમાં ભવ્યતા ભાળી લેજે,
 તેમાં તે જ ફરક દિસતો તે અધુના ન કહેજે. ૨
 કિન્તુ તહાર અનુભવ ખધા એકડા કે થવા દે,

ને ત્હેમાંથી પરમ રસના પાત્રને શોધી લેજે;
 વૃત્તિ સાથે વિચરણ થવા નિયમો મેળવી લે,
 આ નિધિને ગહન તળીયે તત્ત્વ એવાં સર્વાં છે. ઠ
 લેદે લેદી સમૂહ કરીને બાત તું પાંડ ગૂદી,
 ત્હોએ બાકી કંઈ પણ રહે સત્ય વાર્તા અધૂરી;
 તે સત્યાર્થે મથન કરીને તત્ત્વના તત્ત્વ આહી,
 સારે પન્થે ગમન કરજે સાર બીજો ન આંહી. ૪
 [સુદર્શન પુ. ૧૩ અંક ૨.] મહાકવિ નાગર.

તે દિનો આઠ્યા ગયા.

ગોદિલી નગર.

બાળભાવે માતના વાતસલ્યમાંહી ઉછર્યા;
 લાડિલા સહુ કોડ પૂર્યા રાત દિન નવા નવા;
 તોતલી વાણી થકી માતાજીને રીઝાવતા,
 સામે ધતો આનંદ ક્યાં! હા! તે દિનો આઠ્યા ગયા. ૧
 ગેલ કરતું ઉર ખેલે સ્થિર ના ધડીએ રહે,
 ચાંચલ્ય ઉરના શરીર પણ તુફનો કે' કે' કરે;
 તે સમે કંઈ વાંક ચાતાં માતને ખુશી રાખવા,
 યત્નો કરી હસતા હસાવા તે દિનો આઠ્યા ગયા. ૨
 જરીક ઠદિએ કો વખાણે ત્યાં દુઃખ ફૂલી જતું,

ઉત્સાહથી અભ્યાસમાં લાગી જવાને સૂઝતું;
 અંતરે આશા થતી કે-કિસ્મતે સુખ એન છે,
 આશા ઉઠી ઉત્સાહ સાથે તે દિનો ચાલ્યા ગયા.
 કંઈ કંઈ રચીને સૃષ્ટિઓ તેમાં ખડું વિહર્યા કર્યું,
 પર્વા તણ સંસારની, મન મસ્તિમાં મૂકાલ્યા કર્યું;
 આનંદ ઉર્મિ આવતાં, પણ તેય ના નિત્યે રહ્યા;
 ફરીને જગતના દાસ થાતાં તે દિનો ચાલ્યા ગયા !
 માન્યું અસુક પ્રવૃત્તિમાં નિવૃત્તિથી આનંદ છે,
 “ ને એકથી બે ઈષ્ટ જગમાં ” એમ વિક્ષાનો કહે;
 તેથી પ્રવાહે ઝૂકવાનું ઈષ્ટ ધારીને ઝૂક્યા,
 આનંદ માન્યો કેંકદિન પણ તે દિનો ચાલ્યા ગયા !
 શોધ્યા ઘણા સંબંધીઓને સાધનો શાંતિ ઘણાં,
 કંઈ કંઈ ઉપાધિમાં ગુંથાઈ દુઃખ સુખને ના ગણ્યાં;
 ૧શ્વાન ૨અસ્થી ન્યાયને વશ થઈ રહ્યો બાણ્યા છતાં,
 ને દુઃખમાં એ સુખ માન્યું તે દિનો ચાલ્યા ગયા !
 એ રીતે સુખ સ્થિર ના તો દુઃખ પણ સ્થિર ક્યાં હશે ?
 જે આજ તે ના કાલ રહેશે ભાવી પણ ચાલ્યું જશે !
 ક્યાં કાળની ગણના કયહાં ? સુખ દુઃખની મર્યાદ ક્યાં !
 સૌ આજ કાલે ના કંઈ ! આયુષ્ય એમ વીતી જતાં.

[સુદર્શન પુ. ૪. અં. ૬.]

નૂતનશ્ર્વ

પ્રીતિ સિવાય માત્ર સહિષ્કૃષ્ટ છે.

સિખરિણી.

હતી બાળા ન્હાની નવલ રમતો રોજ રમતી,
 મીઠી વાણી ત્હારી મુજ હૃદયને ઝોર ગમતી;
 હયાં જેવી કુંળી સરલ હૃદયે શી મલકતી ?
 છબી રૂઢી ત્હારી મુજ નયન આગે જગકતી ! ૧
 ગયા તે દાંડા ને વંગર બયનાં વર્તન ગયાં,
 ગઈ મીઠી મોઝો હૃદયપરનાં આર્જવ ગયાં;
 ગયું તે પ્રેમીહું શિશુ પણ મધુરું મુખગમ્યું,
 ગયા બહાવા રહ્યા મૃદુ હર ગયું શું નવ ગયું ? ૨
 હતી ન્હાની બાળા મહામરી હવે માનિની યઈ,
 કંઈ જૂદા ભાવો હૃદયપર રહેતા તરવરી;
 શરીરે થે ધારી મધુર કંઈ જૂદી નવલતા,
 સખી ! બહાલી મ્હારી ! મુમુખ ! રસિલીએ પ્રિયતમા ! ૩
 જશે એ એ ચાલી સમય નવ રહેશે સ્થિર કદી,
 જીવાની આ ત્હારી ક્ષણિક ગણુને ગ્રાહણ સમી;
 ગઈ મીઠી બાધ્યા ક્ષણ રહી વળી યૌવન જશે,
 નહિ રૂઢી લીલા મૃદુલ તનની નિત્ય નજશે. ૪
 જશે સૌન્દર્યો ને શરીર સઘળું જર્જર થશે,
 જશે મીઠા વ્હાવા મધુર મૃદુ આકર્ષણ જશે;
 ગુલાબોની રૂઢી મુખકર મુગધી ટળી જશે,

અને ઉંડા તાપે રજ મધુર એની ખરી જશે. ૫
જશે ત્યારે કાંતિ તન મન તણુ જોર ઘટશે,
અને સ્વપ્ના જેવા ક્ષણિક સુખનો શોર મટશે;
ખરે ! તે વેળા ત્યાં પ્રણય મધુરો એક ઠરશે,
અને ધોળા કેશો ઉપર પ્રીતિ પાંખો પ્રસરશે. ૬

[વસન્ત પુસ્તક ૯ અંક ૧૧] મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવે.

પ્રેમનું પાત્ર.

વિષમ હરિગીત.

જો તું મને ચાહે કદાપિ જોઈ મુજ સૌન્દર્યને,
ચાહીશ ના, ચાહીશ ના, ચાહીશ નાહિ કદિ મને;
મુજ થકી વિજયી અને ચમકંત પેલો સૂર્ય છે,
અક્ષય, અમર, આશ્ચર્યકર છે ચાહજો તું તેહને. ૧
જો તું મને ચાહે કદાપિ જોઈ મુજ તારણને,
ચાહીશ ના, ચાહીશ ના, ચાહીશ નાહિ કદિ મને;
કીર્તિમય અવિનાશી દિસતી ખુબી અવનવી લાવતી,
ચાહજો તું વસન્તને તારણ્ય જે ચિર ધારતી. ૨
જો તું મને ચાહે કદાપિ જોઈ મુજ ધનકોષને,
ચાહીશ ના, ચાહીશ ના, ચાહીશ નાહિ કદિ મને;
મુજથી અધિકો રત્નથી જરૂર અદ્ભુત ઉદ્ધિ જે,
ચાહજો તું તેહને તુજ પ્રેમને તે યોગ્ય છે. ૩

આહો નિરંતર શુદ્ધ કેવળ પ્રેમથી જો તું મને,
 ઓ મધુરી ! આહને તો તું સદા નિર્ભયપણે;
 હંધિ, સૂર્ય, વસન્ત, એ સર્વે થકી અધિકું બને,
 મુજ હૃદય ભક્તિભર્યું સમર્પ્ય પ્રેમથી હું તે તને. ૪

[વસન્ત પુસ્તક ૧૨ અંક ૬] નાલિનીકાન્ત નરસિંહરાવ દીવેટીયા.

સેવાધર્મની ભાવના.

મંદામના.

આહો મિત્રો ! પરહિત તણાં કામ આને કરીશું,
 દુઃખી જે જે નજર પડતા દુઃખ તેનાં હરીશું;
 શાંતિ દેવા જિગર બળથી સ્વાર્થનો ભોગ આપી,
 રૂઝાવીશું હૃદય 'મધુને દુઃખના હેતુ ટાળી. ૧

આંધુતાં જે નયન ભરતાં છુછીશું નિજ હસ્તે,
 સિંચીશું ત્યાં પ્રણયબગની 'વારિધારા જ પ્રીતે;
 ચોકે દુષ્ટું વદન નિરખી શાંતિ તેને દઈશું,
 નિમિત્તે જે હૃદયવ થયો ચોક તે 'વેદ્યીશું. ૨

અસાનીના મતિમિર પટનો ભંગ કરવા નિમિત્તે,
 વિધાનાં જે પ્રબળ કિરણો ફેકીશું શુદ્ધ ચિત્તે;
 દેખી છવો બળદીન જગે ધીરીશું વીર્ય ખતે,

૧ મધુ-ધા.

૨ વાગિ-પાણી

૩ વેદ્યું-નમસ્કાર કરવું.

૪ તિમિર-અધમાર.

જેથી તેઓ ધીરજ ધરીને ચાલશે. યોગ્ય પથે.
 લોકોમાંહે નિરખી અશુચિ દ્રેષ તો ના ધરીશું,
 દયાંતોથી શિળવી શુચિતા મેલ છૂપો હરીશું;
 ત્યાં ત્યાં જેવી જરૂર પડતી સેવનાની અમારી,
 ત્યાં ત્યાં તેવી અમ હૃદય તો આપશે સેવ ભારી.
 સેવા-સેવા અવનિતળમાં ધર્મ બીજો ન જાયું,
 સેવા-સેવા રટણ કરીને કાર્યમાં તેજ આણું;
 સેવાનો છે વિકટ રસતો તહાય તેને ગ્રહીશું,
 પ્રાણીસેવા કરી મુગુરના માર્ગમાં વિચરીશું.
 [નિવ સિતેન્દુ પુસ્તક ૧૪.] મહિલાલ નયુભાઈ ઢાસીબી.

ત્યાગ.

સોહિત્રી-ગરબ.

હું જાઉં છું ! હું જાઉં છું ! ત્યાં આવશે કોઈ નહિ !
 સો સો દિવાલો આંધતાં ત્યાં ફાવશે કોઈ નહિ !
 ના આંધુથી, ના 'ભુમથી, ના 'વસ્ત્રથી, ના બંધથી,
 દિલ જે હિયું સેકાય ના ! એ વાત છેડો કેદની !
 સો ખુશ રહે જેમાં ખુશી ! હું ત્યાં ખુશી તે હું ટકું !
 “ શું એ હતું ? શું આ થયું ? ” એ પૂછશે કોઈ નહિ !
 કે છે ખુશી ? કે છે નહિ ? દિલ જાણતું જે છે તે છે !

૧. જુલમ-જુલમ. ૨. વસ્ત્ર-મેળાપ.

જ્યાં જ્યાં કરી દિલની ખુશી ત્યાં ત્યાં ખુશી દિલ છે નથી ।
 પેદા ક્યોંતો ઈશ્ક ત્યાં નાં કોઈને પૂછવું હતું ।
 એ ભૂંસવાં ને છે ખુશી તો પૂછવું એ કંઈ નથી ।
 છે ઈશ્ક જોયો ખૂબ તો જોવું હવે જે ના દીકું,
 કિસ્મત બતાવે જોલ તે આનંદથી જોવા સહી ।
 આ 'ચરમ' ૧ ખુરજે છે ચડયું ૩ આલમ બધી નિહાળવા,
 તે ચરમપર પાટો તમે વીંટી હવે શક્યો નહિ ।
 મારી કબર બાંધી અહીં ત્યાં કોઈને સુવાડજો,
 હું જ્યાં દટાઉં ત્યાં ફૂલોને વેર્યો કોઈ નહિ ।
 છે શું ફૂલો ? શું ઈશ્કને ? શું સૌ તમે જાનારને ?
 આ માછલું દરિયાતણું તે ઉર્મિઓ ગણતું નહિ ।
 મુજ ઉર્મિ એ તમ વારિધી । તમ વારિધી મુજ ઉર્મિ છે ।
 જે હિકમતે આ છે બન્યું તે જાણ્યો કોઈ નહિ ।
 શું પૂછવું ? શું જાલવું ? ખુશ છો અને રહેજો ખુશી ।
 વ્યર્થ આંસુ જોર્યો તો લૂછ્યો કોઈ નહિ ।
 [કલાપીના ક્રદારવ.]

કલાપી.

વદાય.

વચન-નિર્ણય.

હા આવીયો દિવસ આખર આજ એ તો,
 આ ચિત્ત કેરી ચિર શાંતિ હરી જ લેતો;

૧ ચરમ-આખ. ૨ ખુરજ-કોણ. ૩ આલમ-દુનિયા.

ચાલી હવે સખી ! તજી મુજને વિદેશે,
 શોકે ભર્યું હૃદય આ ક્યમ ભાર રહેશે ? ૧
 સંધ્યા સલ્લણી થઈ હુત સુષુત થાએ,
 નેને રમે તદ્દપિ રંગ રૂડા બધાએ;
 આનંદ દેતું મૃદુ ગાન વિરામ પામે,
 તોએ ભમી શ્રવણમાં ધ્વનિ રમ્ય ભમે. ૨
 ખીલી હશે કુસુમ તે કરમાય ન્યાદે,
 તોએ સુગંધ મનમાં કરી વાસ મ્હાલે;
 હા ! તેમ આજ તુજ દર્શન લુપ્ત થાએ,
 તારા ગુણો સ્મરણમાં રમશે સદાએ. ૩
 થાને પ્રયાણ સુખરૂપ તને સખી આ !
 નિદ્રા મીઠીજ વસને મૃદુ લોચને ને !
 સ્વપ્નો અલૌકિક રસે ભરિયાં મધુરાં,
 એ નિદરે રમી રહો સુખ દેઈ પૂરાં. ૪
 મ્હારી ઉડી હૃદયને મથતી વ્યથાને,
 ગંભીર શોક સરિતા પૂરમાંહી ગાને;
 હા ! તેવી તુજ સુકમાર હૃદે કદી એ,
 મા રેલશે અસહ શોક તણી નદી એ. ૫
 દેઈ વદાય સખી ! આટલું ચાચતો હું,
 થાઉં વિલુપ્ત ભવ ચિત્રપટેથી ને હું;

હજે પટે જગર એ તુજ કાઈ કાજે,
એ અંધુલ મધુર નેન પડી તું ઢાજે. ૬

[સમ મધુર.] નરસિંહમય બોજાનાથ દીનિપ્રિયા.

ઉરનાં દારે ખુદસા કરે !

આપવડના સરગામે ચમ.

જોલો જોલો બહાલા ! દારે ઉરનાં,
જોલો જોલો અંતરની સહુ વાત બે;
પોતાનાની પાસે પકડો ના પટે,
તમ મુખ દુઃખે બહાલા ! મહારે ભાગતો. જોલો. ૧
ઉર 'સરિતે પૂર આબ્યાં ભારે ભાવનાં,
શોકે કાં એ કુદરતનો મવાહ બે;
વહેવા ઘો, વહેવા ઘો મૂટા પૂરને,
શોક્યાં ના એ આપણી શોકાય બે. જોલો. ૨
ભાવભર્યું હૈયું ખાલી થાવા ચહે,
તો મુજ બહાલા ! શાને આ સંકાય બે;
ભાર હૃદયનો ઉર ઉપડ્યે ઓછો થશે,
થાશે બહાલા ! ઉભય ઉરે સંતોષ બે. જોલો. ૩
[સમાધાયક.] ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા.

પ્રેમીને નિમંત્રણ.

પ્રેમની, પ્રેમની, પ્રેમની રે મુને. એ રાગ.
 આવજો ! આવજો ! આવજો રે !
 સહુ પ્રેમના પૂજારી પધારજો !
 મુઠ્ઠે મહોળતે નગરી ફનાની,
 આંખો મિંચી હા ! ચલાવજો રે. સહુ
 અગ્નિના શરકા ઈશ્કીનું આંગણું,
 હૈયું પતંગીયું બનાવજો રે. સહુ
 રોતી આંખડીનું ઉજમાળું ખારણું,
 બેશરમ બનીને ઉઘાડજો રે. સહુ.
 આગમાં કુદેલા પામેલા પ્રભુજીને,
 પાલવે તો આપ ઝંપલાવજો રે. સહુ
 દેવોએ કાલ મને કાનમાં કહેલ છે,
 સન્દેશ સ્નેહનો સ્વીકારજો રે. સહુ.
 સ્નેહનો નેહડો લાગે હૈયામાં તો,
 કદીય ન બીજું વિચારજો રે. સહુ.
 માનવ શરીરનું મંદિર મળ્યું અહા !
 આતમને તેણે ઉદ્ધારજો રે. સહુ.
 માટીથી મોઢી પટ્ટા લોહીના સંબંધી,
 તેનાથી ચંતી ચાલજો રે. સહુ.

તગની લગાવી તો ખાતો 'જલમિ,
 ઘોલીશું જાણ માનતો રે. સદુ. ૯
 રાહીમાં ગાંઠી બાંધી લે બાંધત,
 તેના પડમાં મરી જાવતો રે. સદુ. ૧૦
 મોહમાં મુનારી, તે ઊભી રેનારી,
 આવે તો તેડી લાવતો રે. સદુ. ૧૧
 ડિયાં ઊઠરાં દોલત છે રેવેળી,
 મૂંઝે નહિ તો મનાવતો રે. સદુ. ૧૨
 પ્રેમ જો જ પમ અને પમ જો જ પ્રેમ છે,
 હમ બહમ દિવાના પૂકારતો રે. સદુ. ૧૩
 દોલતજો મોહ જો તો માયા જ બાપલ,
 સંસારીને જો મુણાવતો રે. સદુ. ૧૪
 પ્રેમને મૂંઝીશું બસ ગોપીને ગાઈશું,
 આકષુ સંગાને સંભળાવતો રે. સદુ. ૧૫
 પ્રેમને ચહો છો ? જો સાચું જ હોય તો,
 ચોડું કહું પણ માનતો રે. સદુ. ૧૬
 સાગર બણે મુર ગુર પ્રતાપે,
 રંકતું કંક વેણ રાખતો રે.
 આપ જોડું રજે કંઈ લગાડતો રે,
 આવતો આવતો આવતો રે. સદુ. ૧૭
 સાગર.

માનવી માયના.

૧૫૯

૧. મનુષ્ય જે જાણે છે કેટલા, નહિ જેને કહી શકાય;
 કેટલા જેને જાણે છે, ન કેટલા એકની તોણે. ૧
 ૨. મનુષ્ય જેને જાણે, જ્યાંને જુગની કાંતી;
 ન જાણે જાણે જાણી, તેનું 'વ'ખ્યા પ્રભુ સારી. ૨
 ૩. મનુષ્ય જેને જાણે, જેને જાણી શકે 'અ'ધારી;
 જેને જાણે જાણે, મનુષ્ય જેને જાણે તમ હારી ? ૩
 ૪. મનુષ્ય જેને જાણે, જેને જાણે જાણે, જેને જાણે જાણે,
 જેને જાણે જાણે, જેને જાણે જાણે. ૪
 (જિન્ની કહેવત ૧૫૯) જિન્ની કહેવત મહેલ.

દેખો.

૧૬૦

૧. મનુષ્ય જેને જાણે, જેને જાણે જેને જાણે !
 જેને જાણે જેને જાણે, જેને જાણે જેને જાણે ? ૧
 ૨. મનુષ્ય જેને જાણે, જેને જાણે જેને જાણે,
 જેને જાણે જેને જાણે, જેને જાણે જેને જાણે ? ૨
 ૩. મનુષ્ય જેને જાણે, જેને જાણે જેને જાણે,
 જેને જાણે જેને જાણે, જેને જાણે જેને જાણે.

૧. ૧. મનુષ્ય જેને જાણે, જેને જાણે જેને જાણે.

અરે ! એ પેશ રેકમીથી, કહે તુજ હાથ શું આંચું ? ૩
 કદમ તુજ ગોસવા ગભરું, પડ્યો તો પેરમાં તારા;
 જકામાં ફેંકતાં તેને, અરે ! તુજ હાથ શું આંચું ? ૪
 હાલી જ્યાં વસ્ત્રની પખાલિય, મળ્યું ત્યાં ઝેરનું ખાલું;
 મગર તે જામને બરતાં, કહે તુજ હાથ શું આંચું ? ૫
 ખુકદરમાં હાતું તેવું, બન્યું તુજ હાથથી માલિક !
 પરંતુ એ દગો દેતાં, કહે તુજ હાથ શું આંચું ? ૬
 હાલો બસ મોતનો ખાલો, ખુશીથી જાત પી ફિદવી !
 રહેતાં ચૂપ તો એવું, કહે તુજ હાથ શું આંચું ? ૭
 જામે યશબ માથુકને, બરી દેઓ ! બલા સાકી;
 હસીને બાલતાં એવું, કહે તુજ હાથ શું આંચું ? ૮
 બરી દેતાં રહ્યો સાકી, ત્યારે તું યઇ ચુસ્સે;
 તેને લાલ તે દેતાં, કહે તુજ હાથ શું આંચું ? ૯
 ખુદા ખાસે દુવા વારી, રહીને માગતું દિલ !
 ખંજર લોકતાં તેને, કહે તુજ હાથ શું આંચું ? ૧૦
 " ફૂલોની ગેંદ છે " માથુક, હુરી હુપાવીને બાલી,
 અહો ! ખિલાફ એ કહેતાં, કહે તુજ હાથ શું આંચું ? ૧૧
 જગર અશરાફ આ મ્હારે, ખતા તુજ માફ દીધી છે;
 હવે તોબા તદા કરજે, ખુદા માફી તને જરૂરે ! ૧૨

૧ પેશ-મસ્તું ૨ કદમ-પગ ૩ ગોસવા-ચુબ્બવા. ૪ પેર-પગ

૫ ખાલિય-લગ્ન-આરા. ૬ જામ-ખાલો. ૭ ખુકદર-નસી
 ૮ સાકી-ખાલો બરી મંજામાં રૂબનાર.

હે આજ્ઞાદ તું દિલ્લખર ! અને ખંજર અને ખ્યાલું !
 મરે ! પણ ઈશક કરવાથી, હમારે હાથ શું આવ્યું ? ૧૩
 [કલાપીનો ક્રોધસ્વર.] કલાપી.

મધુકરની વિજ્ઞપ્તિ.

અનંત.

અરેરે પુષ્પ ! આ લમરો, મરે છે હો ! મરે છે હો !
 નમેરું થકશ શું બહાલા ? હું તારો છું તું મારું થા ! ૧
 તું બીડાતાં હું બીડાઉં, તું બીલે તો હું શુંબું છું ;
 ન લોગી પુષ્પ બીજાનો, હું તારો છું, તું મારું થા ! ૨
 અરે ! તું બુંગ બીજાને, બ્રમણ કરતા ફૂલે ફૂલે !
 ફદી મારી ન રીતિ એ, હું તારો છું, તું મારું થા ! ૩
 ઈશક દાખી નાંખી દે. બ્રમર જાતીથી ચાંપી લે ;
 તુ શાને મવેલા દુથી, હું તારો છું, તું મારું થા ! ૪
 હું તારો ને ન તું મારું, ન રીતિ એ રતિની છે ;
 ફદર તુ પ્રેમની કર તો, હું તારો છું, તું મારું થા ! ૫
 તું તું તું તું તું તું તું, મરે છે તું, અરે ખ્યાલ !
 તું મરે છે તું તું તું તું તું તું, તું મારું થા ! ૬
 તું તું તું તું તું તું તું, તું તું તું તું તું તું તું !
 તું તું તું તું તું તું તું, તું તું તું તું તું તું તું ! ૭

સુકોમળ તું ખરી બશે, જમર તારો ખરી બશે;
આખિશની ગતિ એ છે, હું તારો છું, તું મારું થા ! ૮
[કલાપીનો દેશરવ.]

કલાપી.

કુમુદિનીનો પ્રેમોપાસંભ.

ગચ્છ.

લગાડી મોહની આરા ! કઠિન હૈયું કઈ ચાને !
અહોહો ! નાથ કપટી રે ! બલીહારી તમારી છે. ૧
સ્મૃતિ છે એ જ મુખડાની, ન દેખી હું હુઃખી છું રે !
બ્રહ્મી ને બાંધ તો લલ્લ, તમારાની તમેને છે. ૨
બંધુ છું હું તમે માનો, જિગરમાં ધા મને ઉડા !
ઉમળકા આ હૃદયના હા ! કહો ક્યાં હાલવું શરી ? ૩
કરો ના જૂજ દર્દીની, ન મારો બાંધીને મ્હોડું;
બ્રહ્મી ને બાંધ તો લલ્લ, તમારાની તમેને છે. ૪
વનોમાં આગીયા ઉટે, પલક ચમકી રહે છાના;
સુપ્રેમી આગીયા જેવા, તમે તોગે પ્રજુ મારા ! ૫
ન તારો પ્રેમની દોરી, બહુ નાજ્યે જશે તૂટી;
બ્રહ્મી ને બાંધ તો લલ્લ, તમારાની તમેને છે. ૬
હું તો આ પુષ્પ છું કુમળું, ઝડ આ દર્દથી કીધું;
યજ્ઞે સ્વપ્ને કર્ણ વહાણ ! હવાઈ રેતવાળી હું ! ૭
હવા સાથે ગયા ઉડી. વિચારો હો ! વિચારો રે ?

ગ્રહી ને બાંધ તો લજ્જા, તમારાની તમોને છે ! ૮
 જીવન આ ચંદ્રથી ઓખું, શરીર પાણી પરે લટક્યું !
 દુઃખિયણ હું દુલાઓલી, જીવું તો શું ? મરું તો શું ? ૯
 અમીની આંખની ખ્યાસી, કુમુદ આ તો તમારી છે;
 ગ્રહી ને બાંધ તો લજ્જા, તમારાની તમોને છે ! ૧૦
 અરેરે ! યોગ થાશે મા ! થયો તો સ્નેહ જામો ના !
 મૃદુથી પ્રેમી બેપરવા યા બેદરકાર જડાશે મા ! ૧૧
 અન્નયબ સ્નેહના રસ્તા ! અન્નયબ ગાંઠ પ્રેમીની !
 ખુમારીને ખુવારી છે : અન્નયબ પ્રેમની મસ્તી ! ૧૨
 [કલાપીનો કેકારવ.] કલાપી.

મૃત્યુ.

વસંતતિલકા.

મેં બાપડું રમકડું કુમળું ઉછેર્યું,
 આ પ્રેમના હૃદયનો રસ પાઈ પોખ્યું;
 પારેવડા સમ હતું બહુ ભોળીયું એ,
 ને ગીતડું પ્રણયનું મુજ બાલડું તે. ૧
 મહારી પ્રિયા હૃદયનું ફૂલડું હતું એ,
 પ્રીતિ તણું મન હતું સુખીયું હતું એ;
 પોઢ્યું હતું મુજ કને દિન એક કાલું,
 સોએ રહી કળકળી ફૂલ તે ઉપાડ્યું ! ૨

- લોકો કહે ‘મરી ગયું’ સગલ્યો ન હું તો,
 ચાત્યા લઈ ‘કુસુમ’ પાછળ હું ચાલ્યો;
 જેને કહે જન ‘રમચાન’ તહીં ગયા સૌ,
 મ્હારી પ્રિયા પણ હતી જન સાથમાં ત્યાં. ૩
- ત્યાં કાદના દગપરે ફૂલ તે સુવાડયું!
 લોકો કહ્યું ‘યજ્ઞ’ ભણે ફૂલ મેં કહ્યું તું,
 મેં તો કહ્યું ‘અરર! લાઈ જરાક ચંભો’,
 આ લાકડું કઠિન, અગ્નિવતી ન બાળો! ૪
- રે સાંભળો! પણ તહીં ભડકો ઉઠ્યો શું?
 મૂર્છા તળે દુઃખ ભૂલી ધરણી ઢલ્યો હું;
 તે દૂર સૌ જન ગયા નિજ ઘેર ચાલ્યાં,
 આ એક જે મુજ હતી રહી પાસ તે ત્યાં; ૫
- હું તો ઉઠ્યો, સળગતું મુજ કાળમુંતું,
 હુંદયું ન લોચ નજરે મમ પુષ્પ આબ્યું;
 ત્યાં દૂર વૃદ્ધ અવધૂત હતો શુક્રામાં,
 તેણે શ્રુણી રૂદન આવી મને કહ્યું આ. ૬
- “ત્હારું ગયું કમળ મૃત્યુ તણે બિછાને,
 “ત્યાં સૌ જશે જગત તો બ્રહ્મ છાબડું છે;
 “આ પ્રેમ શો? રૂદન શું? દુઃખદાહ ચાને?
 “તું કોણ? તે સમજ બાપ! જરા ઉલો રહે! ૭
- “ત્હારું ચીરે હૃદય વ્યર્થ રહી રહીને,
 “ત્હારું ગયું ન વળશે કદિ પુષ્પ ભાઈ!

- “ સ્પર્ધા કરી જળધિ રબોમ લાણી કુદે છે,
 “ ને સૂર્ય આ લઈ ગ્રહો ફરતો ફરે છે. ૮
- “ આવા અનેક ઉદ્ધિ ઉછળ્યા કરે ને,
 “ બ્રહ્માંડમાં રવિ મળી આણુશા ઉડે કે,
 “ અસ્તિત્વ એ સહુ તણું નહિ હોય કો દી,
 “ કો દી હશે નલ બધું પરિશૂન્ય આ તો ! ૯
- “ તોયે હતા સહુ જ તત્ત્વ રૂપાંતરે આ,
 “ કો એ નવું નથી થયું નવ થાય કાંઈ;
 “ કો દી વળી પ્રલયનો સહુ ભોગ યાશે !
 “ ત્યારેય બીજ રૂપમાં સહુ આ સમાશે ! ૧૦
- “ ત્યારેય ન્યૂન રતિભાર નહિ થવાનું,
 “ ને કાંઈએ અધિક હાલ નથી થએલું;
 “ દ્વારાય કો ગતિ અનંતથી વિશ્વ આવું,
 “ ચીકો પડેલ પણ રાહ તણો દિસે ના. ૧૧
- “ તે માર્ગના પથિક તોય બધા દિસે છે,
 “ છે મૃત્યુ, જન્મ, જીવવું, સહુ ભાસ માત્ર,
 “ તો મૃત્યુથી રૂદન, જન્મથી હાસ્ય શાને ?
 “ વૈરાગ્ય મગ્ન રહી આયુ ન ગાળ શાને ? ” ૧૨
- તે દિનથી મન વિરાગ ધરી રહ્યો છું,
 ને તાહરું સ્મરણ મૃત્યુ કર્યા કરું છું;
 તું શાંતિનું ભુવન છે દુઃખ અંત તું છે,

પ્રેમે બળેલ, હિલનો મધુ કાળ તું છે ! ૧૩

તું હાસ્ય છે રૂદન કે હંદયાગ્રિ રૂપે,

ને અશ્રુના ઝરણમાં સ્થગ જ્ઞાનનું છે;

તારા મુખી ઝરણમાં સહુ ધોર ઉઘે,

તોયે તને મનુજ કો કહિએ ન બાલે ! ૧૪

અંધાર તું જગત જે કદિ એ ન જોયે,

અંતર વા નયન સૌ બહુ દિવ્ય તું છે;

ત્યાં સૌ રહે ખડખડી કર હાસ્ય ત્યાં તું,

તારૂં અધિપતિપણું સહુ કાળ ચાલે. ૧૫

રે ભાઈ મૃત્યુ ! ગત કાળ બધો જ તારો,

ભાવિ તણા તિમિરનો ઉજળો તું હીયો,

હું તું પ્રિયા મુજ સહોદરયાં રહેશું,

તે દિવ્ય કાળ મુખી સાચવ જાળ માફ. ૧૬

[કલાપીનો કેદારવ.]

કલાપી.

નહિ છોડીએ.

૧૭૩

અમેને પત્યરો મારો, ભલેને ભાંડવે ગાળો;

સપાટોના અપાટા હો, અમે તમને ન છોડીશું. ૧

અમારૂં સર્વ લુટાયે, કદિ ધર ખાર વેચાયે;

ભલે અપદીરતિ થાયે, અમે તમને ન છોડીશું ! ૨

અમારાં વાસણા વેચાય, છે પતરાવળાં તૈયાર;

રખડશું રાનમાં બેઝાર, અમે તમને ન છોડીશું ! ૩
 તરીને તીર ખેંચીશું, ચડી મુઠાં તણી ઉપર;
 ગાણીશું સર્પને રંજીતુ, અમે તમને ન છોડીશું ! ૪
 અમારી પૂતળી ઉઘી, અમે સૌ ઉલ્લુક દેખીશું;
 અમારો જાન જાયે પણ, અમે તમને ન છોડીશું ! ૫
 હુણાહુણ ઝેરના ખ્યાલા, વિષે અમૃત લઈ મારી;
 કરીશું પાન પ્રીતિથી, અમે તમને ન છોડીશું ! ૬
 તમે જેને કહો છો દુઃખ, અમે તેને ગણી આહ્લાદ;
 મથીશું પ્રાપ્ત કરવાને, અમે તમને ન છોડીશું ! ૭
 અમારા ને તમારામાં, જુદાઈ માનશું તોપણ;
 તમારું તે અમારું છે, અમે તમને ન છોડીશું ! ૮
 કદિ સ્વાર્થી ગણાવાથી, મળે કપટી તણી પદવી;
 કહો હેવાન કે નાદાન, અમે તમને ન છોડીશું. ૯
 અમે છે ઇશ્કના બંદા, સદા તેમાં મગ્યા રહેશું;
 તમે છો રંગુલ અમે બુદ્ધુલ, અમે તમને ન છોડીશું. ૧૦
 [પ્રજ્ઞાપુત્રો પ્રવેશનેશન અંક] બુદ્ધુલ.

કહે છે તે કરતા નથી.

મગ્ગ કવચી.

હવે જાણે તમને જુદા ? અમે કંઈ એ ન કરનારા !

૧ રંજીતુ-દોરી, ૨ મુલ-૧૬.

બહે જે માન ને , મ્હેડે, કરી ને ના કરડવાના ! ૧
 મગનમાં ગાજતા મેંધા ઉછાએ ચેતનું પદ્મી,
 બહુ યાને બની ગાંડા, કરિ તે નહિ વરસવાના ! ૨
 શુભાની ને બની ગાંડા, કરે મ્હેડે બહુ બાપા-
 કરી તે લાગે શીડીને, કરી ના કાર્ય શકવાના ! ૩
 બદલું તાવથી બેનું, ઉછાતું સલિપાતેથી !
 કહો એ કમ રંગા તેમાં ? જિહાને મૂર્ધ મરવાના ! ૪
 કરે તે ના કહે મ્હેડે, કરે તે ના બકે અમું-
 ન બહે કર્મના ભેદો, કહો તે કેમ તરવાના ? ૫
 નદીને તીર બેસીને, કરી બહુ પાશની વાતો,
 ન બાંધ્યો પૂલ એકે તે, કહો ક્યાંથી ઉતરવાના ? ૬
 ઉમ્મી ઉ સંગ પ્હાટાની, દીવાલો લાખ આટે ન્યાં,
 ન તોડ્યાં એક પણ પ્હાલો, કહો શું દુર્ગ સ્ફુટવાના ? ૭
 થશે ન્યાંદે દુદય નૈયાર, કરવા કાર્ય અંતરનું,
 કરી દેખાડશે પગમાં, નહિ મ્હેડે બળડવાના ! ૮
 દુદય સંકલ્પની યક્તિ, હમે વેદાન્તમાં શીખ્યા,
 ઉતારી યોગમાં આજે, હમારું કર્મ ધરવાના. ૯
 હલ્તરો આડ એ ટાંભે, હમારે માર્ગ છે આવે,
 લગાવી આગની કુકો, હલ્તરો વિદ્ય હરવાના. ૧૦
 ન કહેશે કંઈ નથી કરતા, ન કહેશે અંતરે કરતા,
 કરે તે ના કહે કદીએ, ભલે એ વખત મરવાના ! ૧૧

નકલ.

અપ્રતિ.

અદ્વાંડ આ તો ગૃહ તાતનું છે, આધાર સૌને સહુનો રહ્યો જ્યાં;
 લે છે સહુ કે સહુને દઈ કે, આભાર સૌનો સહુ ઉપર છે. ૧
 ના રાખતું કે ઋણનો હિસાબ, આભાર માની નવ કે રડે ત્યાં;
 આનન્દમાં સૌ લઈને રહે છે, આનન્દમાં સૌ લઈને રહે છે. ૨
 ગોળા ફરે એક જ તત્ત્વના સૌ, જે આઈ એ એક જ તત્ત્વનાથી;
 અર્પે, ગ્રહે છે સહુ એ જ તત્ત્વ, જે સર્વનું તે સહુને મળે છે. ૩
 આ વાદળીમાં વિજળી રમે છે, આ સિન્ધુમાં આ નદીઓ મળે છે;
 જૂદા થઈને સહુ એક થાય, જે જેનું તે ત્યાં જઈને સમાય. ૪
 રે ! માનવીનું પણ એ જ તત્ત્વ, હું તું મહીં એક જ રક્ત આલે;
 તો કાં ન અર્પું મુજ શીર્ષ તુંને ? અર્પું કદી તો ઋણ થાય શાનું ? ૫
 માગે ન લોહી મુજ કાં સુખે તું ? શાને ડરે છે કંઈ માંગતાં તું ?
 તારૂં ગણે ના ક્યમ સર્વ મારૂં ? મારૂં ગણે ના ક્યમ સર્વ તારૂં ? ૬
 આ વાત શાને જગમાં કરૂં છું ? સંસારમાં વૈર જ નિરખું છું !
 અદ્વાંડ આ એક જ બ્રાતૃભાવ, જન્મ્યો કહીંથી કદુ લેદલાવ ? ૭
 તે લેદનો આ ઋણ એક અંશ, આભાર તેમાં કરતો પ્રવેશ;
 વિદેષ, લેદો, ઋણ, ઉપકાર, એ કેમ ઉગ્યા વિણ બીજા ઝાડ ? ૮
 હુંથી બને જો કદિ કાંઈ તારૂં, તો માનજે ના ઋણમાં તને તું;
 માંગીશ હું એ કદિ જોઈશ તો, તું આપજે હું સુખથી લઈશ. ૯
 આભાર ભૂલે સહુ લોક આંહી, પીડા ન તેની કદિ થાય કાંઈ;
 આભારનાં અશ્રુનિહાળી કિન્તુ, ખેંચી અરે ! મેં બહુવાર આંસુ. ૧૦

[કલાપીનો કેકારવ.]

કલાપી.

સંતાપ-સંશોધન.

હસિનીત.

ગમભીર ઘેરાં ગીત કાં આ ગમગીનીનાં ગાય તું ?
 દુનિયાં દુખી છે દુઃખમાં ચાને દુખાવે તું વધુ ?
 ગાને નિરન્તર ગીત તું આનન્દ-ચેતન પ્રેરતાં,
 અથવા રહેજે મૂકે તું-મા ગીત ગાંજે શોકનાં. ૧
 શું હું ત્હને બન્ધુ ! કહું ? કર ક્યાસ તો કેં ચિન્તથી,
 આનન્દ એ પ્રભુ રશ્મિ તો શું શોક પલ્લુ તેવો નથી ?
 માનવ જીવનની સ્વામતા સંતાપ સંશોધિત કરે,
 દર્શન દીધાના દુઃખના પ્રભુતા શું તે પીછાનગે ? ૨
 જો ના શુભાવી નિન્દા ત્હેં ચિન્તા મહીં કદી તરફડી,
 જો ના 'ઉશીકું' ભીંજવું અનિવાર્ય આંસુ ધારથી,
 જો ના કંઈ ઉર શુદ્ધ ત્હેં સંતાપની ભવાણા મહીં,
 તો બબ્બતા આ જીવનની જાણી નહિ-જાણી નહિ. ૩
 [મુગ્ધતાતીનો દીવાગીનો ચન્દ્રશંકર નમંદાશંકર પંડ્યા.
 અંક ૧૯૧૯ ઈસ્વી.]

પ્રીત.

મેનરો.

હતી આંખમાં પ્રીત, ત્યાંમુખી અંતર હતું,

આવી વસી ત્યાં રીત, અંતરથી અંતર હવે. ૧
 હૃદય હતાં જે એક, તે આજે અળગાં થયાં,
 દીઠો શૂન્ય વિવેક, જય જય થયા ત્યાં દૂરથી. ૨
 ગોળ ખોળનો ભાવ, એક જ ન્યારે સાંભળ્યો;
 પલટાયો ઉરભાવ, ભાળી ન્યારે કૃતમતા. ૩
 ભેઈ ડોળ દમામ, તન, મન, ધન અર્પણ કર્યા;
 ખોયો હા ! આરામ, તસ્કરના મેમાન થઈ. ૪
 [ગુજરાતી તા. ૬-૮-૧૬.] હરિયાણી.

જો સ્નેહીને મન ના વસ્યું.

હરિગીત.

મુજ સ્નેહીતું સ્મિત પામવા કૈં કૈં પ્રયાસો મહેં કર્યા,
 મુજ સ્નેહીને સંતર્પવા કૈં કૈં પ્રસાદો મહેં ધર્યા;
 કૈં કૈં મુંગે મહેંએ સહું મુજ સ્નેહીને મુખ આપવા,
 આખું જીવન અર્પણ કર્યું મુજ સ્નેહીને સંતોષવા. ૧
 ના ત્હોય હું ક્ષાવી શક્યો સમભાવી સન્નન ! શું કહું ?
 સંતોષતાં મુજ સ્નેહીને ના આવડ્યું—ના આવડ્યું !
 ના ન્યૂનતા ભેઈ શકું પણ એટલું તો લાગતું,
 જો સ્નેહીને મન ના વસ્યું—ધૂળમાં ગયું કર્યું કારણ્યું ! ૨
 ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા.

શુભને સદા અવકાશ છે.

દરિગીત.

છોને સનાતન પ્રશ્ન કે દિગ્મૂલં તુજ દિલને કરે,
 છો વર્તમાનની ઘંથીઓ તુજ ઉરને ગુચ્છ્યા કરે;
 છો હાણીઓ વ્યવહારની જાળની સંજોગ્યા કરે,
 તું સેવજે બન્ધુ ! તથાપિ મીઠી સાત્વિક શાંતિને. ૧
 છોને પ્રલોભન પાશ કે મીઠી મનોહર પાથરે,
 છોને નિરંકુશ નિંદકો નિંદા સદેવ કર્યા કરે;
 છોને અચિંતિત અંતરાયો રોધતા તુજ પન્થને,
 તું ધારજે બન્ધુ ! તથાપિ નિત્ય નિશ્ચળ ધૈર્યને. ૨
 શાને થવા દે વ્યાસ તું ગ્રોહાગ્રથી ઉર વ્યોમને ?
 શાને નિરાશાગ્રસ્ત થે નિઃશ્વાસ તું મૂઝ્યા કરે ?
 જોને શુભાશયી ચિત્તને દેવી ઉભી દે આશ દે,
 અવકાશ છે, અવકાશ છે, શુભને સદા અવકાશ છે. ૩
 [સાંજ વર્તમાન-પતેલી અંક] ચંદ્રગાંધર નર્મદાશંકર પંડ્યા.

એક પત્ર.

દરિગીત

તનમય બની હું પ્રકૃતિમાં નાવ બેસું મૂકું છું;
 સહુ દ્રેષી જનની દષ્ટિ બાંધી મત્ત થઈને જાઉં છું;

નહિ કોઈ પાછળ આવજો નહિ દષ્ટિ યાતો નાંખજો,
 હું કોણ? ને હું ક્યાં જતો? એ અંતરે ના લાવજો. ૧
 આ માર્ગ છે ખડુ લયલયો લાખો જનો જે ત્યાં ગયા,
 તે દિવ્ય ઇચ્છા રાખતા આવે નથી પાછા ક્યારે;
 વિશ્રામ સ્થાનો તેહનાં જોવા મને આશા ઘણી,
 તો આજ મારી પ્રકૃતિ એ માર્ગમાં તન્મય બની. ૨
 નવ શોચજો! નહિ દીર્ઘ નિઃશ્વાસો હૃદયમાં પાડજો!
 જો પ્રેમનાં આંસુ ઝરે તો શૂન્ય લાવે ખાળજો!
 એ આંસુઓ લહોવા ન દેજો કોઈ ખીજા પ્રાણીને,
 રોવું ભલું એથી અરે! એ કર પ્રાણી લાણીને. ૩
 આ વિશ્વના સહુ દશ્ય લાવોમાં છુપાયું દુઃખ એ,
 આ પ્રેમમાં અવધિ કરે પણ ત્યાં ન સાચું સુખ છે;
 છે જે વધાર્થ જન્મમાં છે તે વધાર્થ મર્ણમાં,
 જો જીવન આ જોડાર્થ જાયે પરમ સુખના શરૂમાં. ૪
 મમ માર્ગને ઠાંઠે છવાયાં ઝાડ કેરાં ઝુંડ આ,
 તે મધ્યમાં કાળી કિનારી યુક્ત દિસે કુંડ આ;
 તે કુંડથી હું કંપું છું તે જોઈને મનમાં બળું,
 આજ પ્રયાસે મમ થઈ હું કેમ તે બાગુ વળું? ૫
 જો ઉછરતી વૃત્તિ જશે સપડાર્થ આવા પાશમાં,
 તે જગતનો આભાર સઘળો દાગશે વિશ્વાસમાં;
 ત્રિવિશુગ સમ ઉલાર્થ ઉછળી જે મળે આ નેત્રમાં,
 તે સર્વ જગતું પ્રબળ થાશે લુપ્ત મારા મંત્રમાં. ૬

એ શાન્ત જળની આદુતિ આપીય મારા કર્મને;
 વધનું જવું તે ભાગ્યમાં રૂચું પ્રતાપી. ધર્મને;
 નો સ્મરણ માફ ચલ કરતાં પણ દુઃખ આવી કરે,
 તો જઈ ઉભા રહેજો નદીને, તીર જ્યાં નીર ઉછેજે. ૭
 શદ્ધાંજળી અર્પી મને ત્યાં દિવ્ય વસ્તુ નાંખજો;
 પણ ઉત્તરેની આશ કોટી ભાગ્યથી નહિ રાખજો;
 હું મસ્ત છું મુજ ગાનમાં હું મસ્ત છું મુજ તાનમાં,
 મુખ દુઃખ સદુષ્ટે સ્વપ્ન ધારી જઈ વસું આ ભાનમાં. ૮
 ઓ સ્નેહીઓ ! ઓ દેવીઓ ! હું છેતરીને ભલું છું,
 પ્રીતિ તમારી છોડીને હું એકમાર્ગી થાઉં છું;
 એ અંધકાર ઠહો ભલે પણ કેમ એ રૂચે મને ?
 તે અંધકારે તો જીવે બાધું તમારા વિશ્વને.

[દિન દિતેન્દ્ર.] ભાગલ વંશનો છેલ્લો બાદશાહ વૃદ્ધ વયે.

પ્રભુની ઓળખાણ.

મંત્ર

પ્રભુનું નામ જો લે છે પ્રભુ તે શું ? શિખી લેજે;
 વૃથા નહિ કાળને જોજે, પ્રભુને ઓળખી લેજે. ૧
 પ્રભુનું રૂપ આવું છે, પ્રભુનું મુખ આવું છે;
 પરિમીત એકને કરતાં ભલે થઈ ફર તું રહેજે. ૨
 પ્રભુએ આ કર્યું છે ને, પ્રભુએ આ કર્યું છે ના;

હબારો હાથવાળાની, એવી હદ બાંધતાં કરને. ૩
 પ્રભુનો ના પ્રભુ તું થા ! પ્રભુના શર્ણમાં રહી જા;
 નકારે ના પ્રભુ તું ગા કરી બસ એટલું લેને. ૪
 પ્રભુ શું ? ને પ્રભુ શું ના ? કહી તું ના શકે કો દી;
 ગનીમત જે મળ્યું મानी સદા સંતોષમાં રહેને. ૫
 પ્રભુ છે કાઈસ્ટ ને મહામહા, પ્રભુ છે બુદ્ધ ને જરથુસ્ત,
 પ્રભુ છે પીર પયગમ્બર સદા એવું બ્રહ્મ લેને. ૬
 પ્રભુ છે રામ ને રહીમાન, પ્રભુ છે કૃષ્ણ-પરશુરામ;
 પ્રભુ છે જિન ને અરિહંત, સહુને એક કહી દેને । ૭
 જગતમાં નામ છે જે જે પ્રભુનાં છે બધાં તે તે !
 પ્રભુના નામની માળા, પૂરી એ રીતથી કરને. ૮
 પ્રભુ છે સર્વમાં સરખો, પ્રભુ છે સર્વને સરખો;
 પછી તું આ પ્રભુ આ ના, કદી એવું નહિ કહેને. ૯
 પ્રભુ છે શબ્દ ને શક્તિ, પ્રભુ છે કાર્યનો આત્મા;
 બનીને કાવ્યથી તન્મય, પ્રભુને ત્યાં કળી લેને. ૧૦
 પ્રભુ છે ભક્તની ભક્તિ, પ્રભુ છે જ્ઞાનની શક્તિ;
 પ્રભુ છે કર્મ કરનારો, વિચારી એ બધું લેને. ૧૧
 પ્રભુ છે યજ્ઞ રૂપે, ને પ્રભુ છે દ્રવ્ય આહૂતિ,
 બની આ જગતમાં એવો પ્રતીતિ તું કરી લેને. ૧૨
 પ્રભુ છે દીનનો બેલી, કરે છે વાર એ વહેલી;
 ભળીને એ ભલાઈમાં, પ્રભુને પારખી લેને. ૧૩
 પ્રભુ છે વિશ્વની હસ્તી, પ્રભુ છે પ્રેમની મસ્તી;

ઉઠાસીની ઉઠાસીમાં, પ્રભુને પારખી લેજે. ૧૪
 પ્રભુ છે લોખીચું ગુણગુણ, પ્રભુ છે ગુણહીનરી ગુણ;
 પ્રભુ છે ધરકની મેના, કરી 'યાહોમ' ત્યાં લેજે. ૧૫
 અંધમને તારનારો એ, ગરીબો પાળનારો એ;
 અપંગ ઉગારનારો એ, પ્રભુ ત્યાં લેઈ તું લેજે. ૧૬
 પહે ન્યાં આંખથી આંસુ, દ્રવે ન્યાં ઉર છલકાતું;
 પ્રભુના તખ્તની ત્યાં ત્યાં, નિશાની લેઈ તું લેજે. ૧૭
 મીઠાવે હસ્ત ન્યાં મિત્રો, મીઠાવે ઉર ન્યાં આશક,
 દુઃખના તાર ન્યાં કંપે, પ્રભુને ત્યાં નિહાળી લે. ૧૮
 પ્રભુ વિદ્યરને કળીયે, પ્રભુ સંજરીની બુંપડીએ;
 સ્થળો એવાં નિહાળીને, પ્રભુને મેળવી લેજે. ૧૯
 પ્રભુ યાદ્યા તણે છેડેલો, પ્રભુ પેલા તણે પહેલો;
 જની પેલો, થઈ વહેલો, મઘ તું લેઈ ત્યાં લેજે. ૨૦
 વિભુની આ વિમૂતિને, નષ્ટિ, એટલું કહેજે;
 પ્રભુના અંશમાં આખા, જગતને લેઈ તું લેજે. ૨૧
 ગુજરાતી મઝલીસ્તાન સંચેત.

આશા ન દોષ.

ધાર્યા

“દુનિયા તણા દુઃખ દાત્યા કે દે પ્રયાતો આદ્યા,
 રે! બેકદર દુનિયા છતા કરતી જરી દરકાર ના;

સદ્ગોષ્ઠ દીધો તુજ રસનાએ, કદિ ન વિસરનાર. વિસરં. ૧
 નેઃસ્વાર્થી પ્રીતિ તુજ દીઠી (૨), સ્વાર્થ નહિ તલભાર (તેમાં)
 સદ્ગુણ રૂપી સુંદરતા તારી, મુજ મન હરી લેનાર. વિસરં. ૨
 મુજ જીવનને દુઃખી બાણી (૨), ચિંતા તું કરનાર (મહારી)
 રક્ષી નિરંતર શાંતિ હૃદયે, ધીરજને ધરનાર. વિસરં. ૩
 પ્રપંચ બાળથી જગત ભરેલું (૨), કીધો હૃદયે પ્રહાર (તેણે)
 સાચા પ્રેમીના બેલી શ્રી પ્રભુજી, અંતે તારણહાર. વિસરં. ૪
 સ્નેહી ત્હારું સ્મરણ થાતાં (૨), બેઠી અશ્રુધાર (નયને)
 હવે ફરી તું ક્યારે મળશે ? જીવન મધુર કરનાર. વિસરં. ૫
 દિલાસારૂપી જળ સિંચીને (૨), શોકમાં હસાવનાર (મુજને)
 નિર્દોષ ત્હારાં પ્રીતિ સ્મરણો, સ્નેહને વધારનાર. વિસરં. ૬
 વિયોગ ત્હારો ક્યારે ટળશે (૨), ભૂલાય નહિ દણુવાર (અહાં તું)
 હે પ્રભો ! તુજ ચરણે નામું, કર સત્યનો જયકાર. વિસરં. ૭
 [સુંદરી સુગોષ્ઠ પુ. ૧૨ અંક ૧-૨.]

સૌ. મંગલા.

સ્નેહધામ મુનાં.

ચક્તી.

સ્નેહ ધામ મુનાં મુનાં રે.
 મુનાં મંદિર મુનાં માળિયાં મહારાં,
 મુના આ ચંદનીના ચોક રે. સ્નેહ. ૧
 પાના પ્રારબ્ધના દેરવું રે,

કાંઈ આવે નિયોગની વાત દે. સ્નેહ. ૨.
 લાખ ધારાશીમાં હું બગ્યો પ્રભુ !
 તોય આવ્યો નદિ પાર દે, સ્નેહ. ૩.
 કાળ બનાદિયી બૂદ્યો લામું પ્રભુ !
 વાદ સાચી નવ સુત્રી દે. સ્નેહ. ૪.
 ધોર અંધારા મારા હૃદયના પ્રભુ !
 નાકા ન તુમ દર્શનથી એ સ્નેહ. ૫.
 ક્યાદે ઉપડશે એ લોચનો મારાં,
 દિવ્ય જ્યોતિના અંબાર દે સ્નેહ. ૬.
 [ન્દાના ન્દાના રાસ] ન્દાનાસાલ હલપનરામ કવિ.

પ્રેમબ્યાધિ.

દર્દથી હૃદયેરાન છું હું, જખમ કારી દિલ મહિં;
 આવશે ના તું 'તખીબ ! મુજ જાન તો રહેશે નહિ.
 દીઠા હૃતો કહે બાઈ ! તેં, કે બાજ ઉડતો તર્ક આ ?
 પિચ્છ કાળાં, તેજ આંખો, દિલનો દુકડો મ્હોં મરિ
 યોભાવજે, યોભાવજે, એ માલ મારો, હું ધર
 ઇશ્કના લહુથી છું રંગીન, ઇશ્કની મય રગ મી
 [ગુજરાતી ગઝલોસ્તાન] હાથ મહમ્મદ અલ્તારખિયા શિ

હમારો ભેખ.

ગજડા.

નહિ કાળાં, નહિ લગવાં, નહિ ઝોળી, નહિ કંકની,
 નહિ માળા, નહિ તસ્વી, હમારો ભેખ ન્યારો છે. ૧
 હમારાં શાસ્ત્ર જૂદાં છે, હમારા મંત્ર છે જૂદાં;
 પ્રભુના પ્રેમની પોથી, હમારો વેદ ન્યારો છે. ૨
 બધી આલમ હસે અમને, ભલે નિન્દે, લઠે તોયે;
 હમારો જાન દેવામાં, હમારો યાગ ન્યારો છે. ૩
 દયા, શ્રદ્ધા, ક્ષમા, સેવા, હમારા મંત્ર એ આરે,
 ગજવીશું ખુણે ખુણે, અહાલેક એ હમારો છે. ૪
 રહ્યા અસ્થિ ન હુનિયામાં, બધું ચેતન ગયું ઉડી;
 તે અસ્થિને જગાવામાં, હમારો ઇલમ ન્યારો છે. ૫
 પ્રભુને રંગ રંગાઇ, ધર્યા છે કેસરી જામા,
 ઝુકાવ્યું શિર તો મરવું, હમારા જંગ જૂદા છે. ૬
 હમારા વેદ ને ઇજલ, હમારા મંદિરો મસ્જિદ;
 હમારા યાગ ને યજ્ઞો, હમારું સર્વ જૂદું છે. ૭
 હમારી ખાકની મુઠ્ઠી, ઉડાવીશું બધે યોગમ;
 હમારે રંગ રંગીશું, હમારો એ જ દાવો છે. ૮

[ગુજરાતી ગઝલીસ્તાન]

નર્મદાશંકર ખાળાશંકર.

પ્રીતિના સત્યાસત્ય પડદા.

નકલ.

જગતના સ્વાર્થ કે ધન લોભને આધીન એ પ્રીતિ,
 બને વેચાણુ બાબરે, ગણી છે દીન એ પ્રીતિ. ૧
 હઠે પાછી પડી આછી, નઝર ચડતાં જરા ભીતિ,
 દુઃખો પડતા ડગે-ભાગે, બની રસહીન એ પ્રીતિ. ૨
 બધાંને સ્વાર્થ બહાલો છે, બન્યો એ પ્યારનો પ્યારે;
 રહે છે હુદ્ર પ્રેમીથી, સદાયે ભિન્ન એ પ્રીતિ. ૩
 ન શોષે સ્વાર્થની બાજી, રહે દુઃખ દર્દમાં રાજી;
 સદા આનંદથી ગાજી, રહી ત્યાં લીન એ પ્રીતિ. ૪
 મરે ત્યારે મરે સાથે, તરે ત્યારે જડે હાથે;
 જીવે છે વારિની સાથે, સમજતાં મીન એ પ્રીતિ. ૫
 પતંગો દીપમાં બગતા, જીવન નિજ જ્યોતને ગણતા;
 મરીને પ્રેમીમાં મગતા, બની બચહીન એ પ્રીતિ. ૬

મહે પ્રહાંડને છતી, ગમનની ના, ગમે ગીતિ;
 ખરી એ પ્રેમની રીતિ, ધરી રહેતી પુનિત પ્રીતિ. ૧૦
 બની અદિ નવા જગની, નવી ખૂબી રંગે રંગની;
 નિરંતર લાગતી લગની, છવન છે તુચ્છ વિષ્ણુ પ્રીતિ. ૧૧
 [ઈ. શ્રે. કે. દેવદાસ.]

વસંત.

જિગરના ધા.

ગજલ

દુનિયા બધી ડહોળી હવે, ના ડહોળવું બાકી કંઈ;
 ખાધું, પીધું, ને લોગવ્યું, ના લોગ છે બાકી કંઈ! ૧
 દુનિયા મહી ખાવા પીવાનો, સ્વાદ લઈ લીધો બધો;
 એ સ્વાદની ખુશખો મીઠી, પણ સ્વાદમાં કાંઈ નહિ! ૨
 રંગ બેરંગી થઈને, રંગ સર્વે લોગવ્યા;
 એ લોગની ખુશખો મીઠી, પણ લોગમાં કાંઈ નહિ! ૩
 ને બાદશાહી મહેલને, બાંધેલ રહે ઝુંપડી;
 આનન્દ ત્યાં સરખો મળે, ને લેલ છે કાંઈ નહિ! ૪
 રહે કરેલી રાખડી, ને બાદશાહી લોજનો;
 સાનન્દ લીધા સ્વાદથી, એ સ્વાદમાં કાંઈ નહિ! ૫
 માતા પિતા સંબંધીઓને, સાથ સર્વે આ રહ્યા;
 સૌએ ખુશી, દુઃખે ખુશી, પણ દુઃખે ખુશી કાંઈ નહિ! ૬
 વળતું થતું તાજું અને, આવી જિગરમાં ઉછળે;

તાલુ, યતાં હું, છું ખુશી, પણ એ ખુશી કાંઈ નહિ ! ૭
 એએ જૂનું થાતું નવું, ને એ નવું થાતું જૂનું;
 લાગે સરીખું, એ બધું, ત્યાં લેદ છે કાંઈ નહિ ! ૮
 દુનિયા ગમે તે જે કરે, મ્હારે ગમ્યું તે હું કરું;
 મ્હારા ગમ્યાની વાત તે, કાંઈ તમે જાણો નહિ ! ૯
 બહુ એ બમ્બો બહુ એ ફર્યો, જોયું બહુ ને લોગવ્યું;
 એ લોગને જોવા મહી, લાગ્યું મુને કાંઈ નહિ ! ૧૦
 ધાયલ થયો હું ત્યાં અને, વાઝ્યા જિગરમાં ધા ધણા,
 કારી પડ્યા તે ધા મહીથી, લોહીની નદીઓ વહી ! ૧૧
 એ લોહીની નદીઓ મહી, ન્હાવું અને છે ફેલું;
 ન્હાવા અને ફરવા વિના, ખીજું નથી બાકી કાંઈ.
 (મિજરાતી મજલીસનાન.)

સ્નેહજ્યોતિ.

જૂદો છે.

મગદ

હતા સુખ જોલ જૂદા બાજ આ બ્યવહાર જૂદો છે;
 થયો યકરાત જૂદો ને યતાં આ તાર જૂદો છે. ૧
 દુદય સુજ હાથમાં લેવા, મીઠા જે જોલ જોલ્યા'તા;
 કહો છો આજ કે એ જોલ, કેસ સાદ જૂદો છે. ૨
 'હયે જોલી જવાણુ!' એમ, દહીને છો ફરી બેસો;
 કહો ! શું મિત્ત છે શુવાળ, તેનો ખાર જૂદો છે ? ૩

હમે તો માનશું કહીશો, તમે તે ના નહિ કહીએ,
છતાં એ ચાદ રાખો કે બધો સંસાર જૂદો છે. ૪
ન બાંધો આંખપર પાટા, કહી દો કે ખુશી મહારી,
હમારે ક્યાં તમારી રાયથી વિચાર જૂદો છે. ૫
[ગુજરાતી દીવાળીનો અંક સં. ૧૯૭૦.] દિવાનો.

ગમે તેવો તમારો છું.

ગજલ કબાલી.

લલો, ગૂંચો-અધૂરો-પાપમાં પૂરો તમારો છું,
લલે કામી-હરામી હું ગમે તેવો તમારો છું. ૧
વિષયની વાસના સેવું, કરું છું લાખનું દેવું;
ગરજનું આ કરજ કેવું, કરી થાતો અકારો છું? ૨
પડ્યો હું મોહને અંકે, ચડ્યો છું દંભને ડંકે;
પલોટ્યો પાપને પંકે, અધર્મોનો ઉતારો છું. ૩
સદાએ કાપતાં કાચું, ન જોયું વાળીને પાછું;
ઠગારા રંગમાં રાચું, વચનનો હું વિસારો છું. ૪
કરું બકવાદ ભાષણમાં, ધરું બહુ ઢોંગ આસનમાં;
નથી કંઈ રંગ વર્તનમાં, જળાંનો હું લવારો છું. ૫
પ્રતિજ્ઞાને વિસરવામાં, પરાયા માલ હરવામાં;
ભૂમીને ભાર કરવામાં, બન્યો મોટો ઠગારો છું. ૬
ન જાણું આ થયું શાને? પ્રભા-ઓજસ ગયાં શાને!

ધરીને દિવ્ય આત્માને, થયો ગુરા વિકારો છું. ૭
 ચહું હું પ્રેમનો પારો, નથી કંઈ ચાલતો ચારો;
 ભર્યા છે હૃદ આચારો, સુખે સારો લવારો છું. ૮
 ચલાવો તોપનો મારો, બતાવો રંકને આરો;
 બિરહ પાળી પ્રલોતારો, હું તો રાહુ સિતારો છું. ૯
 તમે છો કલ્પતરુ જેવા, અખંડાનંદધન દેવા.
 નિવાળે મોક્ષના મેવા, અકારો હું બિચારો છું. ૧૦
 [સમાધાયક પુ. ૧૯ અંક ૪.] વસંત.

મિત્રને.

૧૩૩

પગ્યા ફટા! સખે મ્હારા! મળીશું ક્યા હવે બહારા?
 પૂછું કાં હું મળીશું તો, હશે કિંઈ પ્રભુની જો. ૧
 થયો હુઃખી હું બેઠને, તુને આ વેળા હુઃખીને,
 અરણ્યે હું ભમ્યો છું રે, વિચારે મગ્ન હું ત્હારે. ૨
 હવે કા તું રવં છે રે, પ્રભુ ત્હારે સહાયે છે;
 લલાટે નં લખ્યું હારે, કદિ મિથ્યા ન તે ધારો. ૩
 સુખી એકાન્ત ના છે કો, હું ખો એકાન્ત ના છે કો,
 નીચે બાયે ઉપે બાયે દશ્ય તો ચક્રનેમીવ ૪
 પાં લં શાનિમુખા મિત્ર! થયે આનંદ સ્વર્ગીય.
 દુઃખ અશ્વિ મનેયા બહારે, પ્રવૃત્તિ ધાય કનંબે ૫

બધો સંસાર દુઃખી છે, કહે કે સુખ કેને છે ?
 પરંતુ દેહ દીધો તે, નહિ સંન્યાસ લેવાને. ૬
 નીતિથી ચાલવું વિશ્વે, ખરો સંન્યાસ તો એ છે;
 દિલાસો લે સખે ! મહારા, મને દુઃખી કરે છે કાં ? ૭
 નથી મેં કેા દિને જોઈ, અરે ! ત્હારી હૃદય રાત્રી;
 તથાપિ ખાખ થાયે છે, હૃદય જોઈ દુઃખી તુંને. ૮
 અમોહું રત્ન મૂઠયું છે, ઘણા યત્ને તું સંભાળ;
 ન દેતો તું કદિ એને, હશે કેા કુપરીક્ષકને. ૯
 કરે ના દુઃખી એને તું, કહું છું વિનવી તુંને;
 પિતા પુત્રી સુખી થાઓ, પ્રભો ! આશીષ એવી ઘો. ૧
 [ઉર્મિમાળા.] સત્યેંદ્રરાવ ભીમરાવ દીવેટીયા.

પ્રેમગાન.

સોરઠી ગઝલ.

આ પ્રેમ એવી વસ્તુ છે જે સ્વાર્થને નથી માનતી;
 લજ્જા તથા જનમાનને પણ તે કદા ન પિછાનતી.
 જો જો પતંગ બળી મરે દીપક પરે નિઃસ્વાર્થ તે;
 ને પ્રાણ અર્પે છે ચકોરો ચન્દ્રપર નહિ સ્વાર્થ તે.
 હે પ્રાણવદ્ધલ ! પ્રેમદા આ પ્રેમની છે લોગિની;
 તે ઇચ્છતી ના વૈભવોને પ્રેમની છે ચોગિની.
 મમ નેત્ર આ આતુર રહે છે તવ વદનના દર્શને;

તમારા તાનમાં રહેલી, મમતાના તારના બહારે. ૬

થયું શું ? ને થવાનું શું ? ન કંઈ એ અસંભવું હું;

અરણ્ય માંહી ગતિ માંગું, બધા હોનારને બહારે. ૭

[સિન્ડ્રેસ દેરાઈ]

વસંત.

—૭૭૭—

કુસુમ કલિને.

નોંધ

અધિ! ચે કલિકે! કંઈ કાળ પછી, તવ પુષ્પ બને રસવાન થતી,
તવ વક્ષપટે મકરંદ ડગે, પછી હાય! અરે! તું ચુંટાઈ જશે. ૧
કંઈ ભક્ત તને પ્રભુ પાયા વિષે, ધરીને સ્તવશે પછિ હીન થશે;
પ્રભુ સંગ રહી તું મહર્ષ ધરે, પ્રભુને નમતા તુજને નમશે. ૨
કંઈ પ્રેમી તને મધુરાં ફૂલડાં, નિજ પ્રેમ ગૃહે કર પ્રેમી હીયે;
કથરાય પછી તું દબાઈ જશે, મરજે નું ભલે પ્રિય પ્રેમગૃહે. ૩
હર્ષ હસ્ત વિષે કવિ બાળક કે, તુજને નિરખી કવિતા કરશે;
પછી ખિન્ન થશે તુજ કાળ થતાં, હૃદયે, નયને, મૃદુ અશ્રુ ભરે. ૪
કંઈ મિત્ર તને નિજ મિત્ર કરે, હર્ષ બાય અને સ્મર સ્નેહ કહે;
જનવીર ગ્રહે નિજ લોગ હર્ષ, શુભ ફૂલ અરે! તુજ આવી ગતિ. ૫
સહ શાસ્ત્ર વિષે સહ બાત વિષે, સહ દેશ વિષે, સહ કાર્ય વિષે,
તુજ સ્થાન બધે તુજ માન બધે, પણ એ કલિક! કરમાઈ જશે. ૬
અધિ રે! કલિકે! મરણ જ નહયું, મરજે પ્રભુના પદના જ વિષે;
અથવા મરજે કવિ બાળકે, મરજે તું ભલે કોઈ પ્રેમ ગૃહે. ૭

પથવા નવ તું પીલી પુષ્પ બને, અથવા છપ્પને કમ્મ પુષ્પ વિષે;
 ન આવ પ્રિયે હર માંગી બને, સુખમાં રમજે પછી પ્રેમી કને. ૮
 [ચાન્દ્રાવીનો દીવાનોના ખામ અંગે.] મંજુલ.

હવે તું ખોસ શું કરવું?

મંજુલ.

ભરીને તરખતર લાલી, શરાબે ઈશ્કની ખાલી;
 લઈ હાજર થઈ બહાલી, મજલ કાપી ઘણી લાંબી. ૧
 ચુમીને જામ એ ધરતાં, છપા ચરમે નિગર શુભતાં;
 નિગર નિગરે મૂકી પડતાં, નૂરે બેહિસ્ત કે ભરતાં. ૨
 મગર મુકલેમ્મી આ હોયે, પૂરે પૂરી ભરી પાથ;
 મિનતજી એ દગાબાથ, કરી કમળખત પતરાથ. ૩
 અનલ મહબુબ બેમાલુમ, કદમ તુજની કદર બૂલી,
 હિસાબે ઈશ્કની બહાલી! ગયો દાનાઈમાં હુળી! ૪
 દુનિયાનો દીવાનો હું, અરેરે! અહરનો જંતુ;
 અહા! અસરાફો ઇન્કારી! ફસાયો ફિલસુફીમાં હું! ૫
 ખસેડયું જામ ત્હારું ને વફુફી મેં કીધી અહિર;
 મગર બહુજમીનો દિલ ડર, પિછાન્યું આજ એ દિલબર! ૬
 શરાબે દિલમહીં શંકા, ખરાબી એ જ એ ખવારી!
 જશે ચકચૂર થાવાને, અધૂરી એ જ તૈયારી! ૭
 લૂટાતી ભર બજારે તું, રહ્યો બેતો ઉભો રોતો;

બખીલી આંસુમાં દીધી, ગણ્યો જૂઠો નફો તોટો । ૮
 હવે ગુફેશને અફસોસ । ન લાગીમ છાંદગાની આં;
 ગુમાની ને ગુનેહગારી, કણુલીને લિપો છું હાં । ૯
 ખુદાઈ દુશનનું ખ્યાલું, ન લાગીમ છે મને ધરવું;
 નથી જીવવું નથી મરવું, દુકમ તુજને અદા કરવું. ૧૦
 ચહું છું હું ચરાખીનું, હજી તુજ ખ્યાલું એ પીવું;
 મગર મુજ દ્યાકતી છે ના । હજી આંસુથી કરગરવું. ૧૧
 રહી રહીને હવે હરદમ, શું આંસુમાં રૂખ્યા રહેવું ?
 રત્ના દે દે મને હક દે, હવે તું જોલ શું કરવું ? ૧૨
 મુદશન માસિક.

અફસોસ શાનો છે ?

મંત્ર

હતું ના કેં । ગણ્યું ના કેં । હતી ગમગીની આ હૈયે;
 બધું બદલાયું તો આજે, હવે અફસોસ શાનો છે ? ૧
 દુદય અંતયલું તેજ, પ્રણયમાં પૂર્યું ચૂકે છે;
 સ્ત્રીમાના બન્ધ તૂટે છે । અરે ! અફસોસ શાનો છે ? ૨
 બધું દીધું જ એ લીધું, પ્રણયના તાન માંહે ચે;
 સફળતા લાધતા આજે, હવે અફસોસ શાનો છે ? ૩
 પ્રણય યજ્ઞ પ્રણય પોતે, પ્રણયથી જ્યાં ઝુકાવે છે;
 બલિ નિજમાં થતી જ્યાં ત્યા, રહે અફસોસ શાનો છે ? ૪

પૂરો આશા દિનકર પ્રભો ! નાથ ! મેહો અમારી,
 ભર્ગો રેડી અમ હૃદયની અંધતાને ઉખેડી. ૭
 [સુદર્શન પુ. ૨૫.] ભદ્ર.

શું કરું ?

ગચ્છ.

ખુલ્ખુલ ઉડયું રગુલારથી રગુલગુલ બધા ધરણી ઢળ્યા,
 ગુલશન પડી મહારી સુની એ ગુલશને જઈ શું કરું ? ૧
 આંખે ન આંખે મહોર ટહુકી કોકિલા ન સહવારમાં,
 અબ્બે રવિ ઉગતાં જ છાયો વસન્તને હું શું કરું ? ૨
 બહાલા તણાં હૈયાં ન ઉછળે પ્રેમ નવ નયને વસે,
 પણ એકલા મુખથી હસે એ બહાલ લઈ હું શું કરું ? ૩
 દિલમાં પડ્યા કારી અખમ મરહમ નથી ઘા રૂઝવા,
 હૈયાં મહીં કળ નથી વળી રોયા વિના ખીન્નું શું કરું ? ૪
 નવ સમીર મૃદુ શીળો વહે, ઉઠે ન ઉર્મિ સર મહીં,
 મુજ હૃદય જડ બની રહે, સરવર તીરે જઈ શું કરું ? ૫
 ગાજે ન પ્રભુનાં ગાન મન ગળી જાય પ્રભુતામાં નહિ,
 હૃદયે વિકાર જડ્યા રહે તો મંદિરે જઈ શું કરું ? ૬
 [શ્રી શ્વે. કો. હે. પર્યુષણ અંક.] મણિલાલ.

૧ ભર્ગો—કીરણો, પ્રકાશ. ૨ ગુલાર—ફુલઝાડ. ૩ ગુલ—ફૂલ. ૪
 ગુલશન—ફુલનો બગીચો. ૫ અબ્બ—આકાશ. ૬ મરહમ—મલમ.
 ૭ સમીર—પવન. ૮ સર—તળાવ.

વખત.

મજલ

વખત પલટાય છે ત્યારે, બધું પલટાઈ જાય છે;
 બને છે શાહુ 'ખાદિમ' ને, ગુલામો શાહુ થાય છે. ૧
 રહે છે રહેલું ગુસ્થનમાં, હતો ત્યાં વાસ પુલ્કણનો;
 મધૂરો ત્યાં હતા ત્યાં કાગડાઓ રાગ ગાયે છે. ૨
 હતો ખોખાર અધોનો, ખરો ત્યાં બૂકતા જોયા;
 હતા ત્યાં દાન કરનારા, હુંદારા ત્યાં જણાયે છે. ૩
 નથી એ દોષ કોઈનો, ખરેખર ખૂબી દિશ્મતની;
 હતો જે ભણ સિંહોનો, યુગાલો આજ ખાયે છે. ૪
 ફક્ત છે જાહોહસ્મત આ, દિવસ બેની અરે ગાફિલ;
 બની મગરૂર ઇન્સાં તું, વૃથા ચાને ફૂલાય છે ૫
 [કલ્પેઆમ.] નારાયણ ઠાકુર

બદગુમાન માશુકનં.

મજલ

ઉભરતા ભાવ દિલના બહાર પડવામા જણાઈ છે,
 વધેલી ખાદુ ઇન્જનની, નિદગવામાં જણાઈ છે. ૧
 રહી ઇન્જન આધારે, દળાવ્યું ને વધ્યો પાવર,

નદી એ કાટશે તેમાં, શું ગંગવામાં લલાઈ છે ? ૨
 કહો તો એર તો છે એર, પણ નહિ એર તે કાતિલ;
 દવા દીધી હકીમે, એર ગંગવામાં લલાઈ છે ! ૩
 કહો છૂરી ભલે છૂરી, છૂરી છું આપરેશનગી;
 છૂરી ખાવે ભલું, ના માંસ સડવામાં લલાઈ છે ! ૪
 હવા છું પણ હવા તે જે, તમોને તાજગી બખ્સે;
 દબાવી નાકને નહિ તો, ગુંગળવામાં લલાઈ છે !

છેલ્લી સલામ.

ન સાંભળવું તમારે તો, હમારે બોલવું શાને ?
 નથી જોવું હૃદયનું ચિત્ર, તો તે બોલવું શાને ?
 ખુશી જો હા મહી હા મેળવ્યે તો ના કહી ખાલો;
 તમારા ને હમારા સ્નેહમાં, વિષ ઘોળવું શાને ?
 તમે જેમાં ખુશી તહેમાં, ખુશી હું ને ખુદા મહારો;
 અધીરો થઈ વિષયનું આશ, અંકુર રોળવું શાને ?
 તમે જો બંધ કીધા જાન, તો છે બંધ હમ છલવા;
 છતાં ઇચ્છા તમારી તો, હમારે બોલવું શાને ?
 ન જાવું ગામ જે તેના, શીમાડો પૂછવો શાને ?
 થયું તો બસ થયું જાગૃત, હવે તે ચોળવું શાને ?
 [ગુજરાતીનો દીવાળીનો અંદ.] દિવાનો.

સૃષ્ટિ સંદર્શન.

દરિયાનં.

સૃષ્ટિ તણું સૌંદર્ય ને વળી જોઈ ત્હેની ભવ્યતા,
 હિર સાગરે કેં કેં તરંગો જોશમાં ઉછળી રહ્યા;
 મુખ્ય ક્ષણમાં સ્તબ્ધ ક્ષણમાં, દૃઢ્ય મુજ થઈ જાય છે,
 સમજું નહિ સમજું નહિ, અંતર મહાં કંઈ થાય છે. ૧
 સમજું નહિ જો બન્ધુ ! તો સમજાવી કેમ શકાય એ ?
 જાતે જ ને સમજે ન તે અન્યને શું સમજાવશે ?
 દિલ ખૂદાર નિકળવા ચહે પણ દ્વાર તો જડતાં નથી,
 પ્રભુ ! જો દીધી ત્હેં લાગણી તો વાણી કાં દીધી નહિ ? ૨
 જે જે અનુભવ થાય છે ઉરમાં સહુ શમી જાય તે,
 ના દિવ્ય દ્રશ્યો દેખતાં આ દિલ લેશ ધરાય છે,
 ખસ એમ ચાહે દિલ કે “જોયાં કરું જોયાં કરું,”
 જોયાં કરું મોઢાં કરું-ઝીણુ ઝીણુ ગાયાં કરું. ૩
 મૃગવાતી દીવાળીનો ખાસ અંક) ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા.

મનુષ્ય જીવનની નડતુઓ.

વસન્તવિજેત

પ્રત્યેક વર્ષ તણી ચાર ઋતુ પિછાણો,
 માનુષ માનસ તણી અવધિ પ્રમાણો;

લીલા રૂડી વિવિધ સર્વ રીતે વખાણો,
ગુણેલ છે અજળ શું જન જીવતાણો. ૧

આનંદની લહરિ આ લહકાય ન્યારે,
ચૈતન્ય અંશ ચમકે પ્રણય-પ્રસારે;
સંકલ્પ શીઘ્ર જગ સુંદરતા નિહાળે,
ત્યારે જીવે મન પ્રમત્ત વસંત કાળે. ૨

જીવે ! હીચે ! હળમળે ! વિહરંત ડાલે !
જૈલે રસે રસિક રાસ અનંત ખોળે,
આહિ ધરે મનન લાવન પૂર્વ ગામી,
ગ્રીષ્મે શીળું ઉર સ્મરે સ્વર સૌખ્ય પામી. ૩

કાળાંતરે કુજન યૌવન સાથ વામે,
ખાંખો બીડી શરદમાં જીવ શાંતિ પામે;
પેખે રૂડી રસિક જન જતાં અનેરી,
પંખી જીએ ગગન પામર અશ્રુ ખેરી, ૪

સૌંદર્ય કાન્તિ તનનાં સઘળાં વિરામ્યાં,
અંગો બધાં વિરૂપ થઈ જડવાદ પામ્યાં;
તુષાર કાળ જન બાણુ જરા ન સાલ્યા,
યાત્રા થઈ પૂરી અને જીવ પન્થ ચાલ્યા. ૫

પાપાત્મને વિષમ ડંખ કુર્કમ દેશે !
પ્રાણો પવિત્ર પરમાનંદ પૂર્ણ લેશે !
કર્મો તણા અદલ ન્યાય નકી ચુકાશે !
પુણ્યાત્મ તે પરમ અંશ વિષે સમાશે ! ૬

જણાયે તે જવા માટે.

મહત્ત.

જનમલું હવલું જગમાં, અનુપમ રાગ આદરવા;
 રહી કંઈ પ્રાપ્ત કીધેલું, જણાયે તે જવા માટે. ૧
 સંખ્યા ત્રુટવા સાર, ખીડ્યાં ફૂલડાં ખરી જવા;
 સલિષ્ઠ ભરતી સસુ કોની, જણાયે તે જવા માટે. ૨
 ખિડ્યો પૂર્ણેન્દુ પૃથ્વીમાં, વહિની વાટડી જોવા;
 ભરેલા તારલા તેજે, જણાયે તે જવા માટે. ૩
 હૃદય ગિરિ ગુંગ પહોંચેલા, રૂઝ જે વૈભવોવાળા;
 શ્રીમંતો શ્રેષ્ઠ ધનવાનો, જણાયે તે જવા માટે. ૪
 દીપકની જ્યોતિ હોલાવા, ઉગેલો સૂર્ય આયમવા;
 સુખદ સાહિત્ય ચાહિનાં, જણાયે તે જવા માટે. ૫
 પીડાતા બ્યાધિથી પ્રાણી, અન્ન જગની અભિલાષે;
 અવધ આવ્યે દિવસ દુઃખના, જણાયે તે જવા માટે. ૬
 અધુના અન્યને હજુતાં, હજુએ અન્ય દાષેથી;
 સ્વપરના ભેદ ભાવો પણ, જણાયે તે જવા માટે. ૭
 સમય ચિત્તુકની ત્રિજ્યા, ફરે વર્તુલમાં સુરખી;
 ધરીમાં અહીં ધરીમા તહીં, જણાયે તે જવા માટે. ૮

કામરૂપાગા.

જીવનનાં માલિકને.

ગાંધી.

વધારે જીવન કરવાથી, નથી કોઈ ગયું ખાટી;
 દયા લાવી મુવા વાંકે, જગતપર જીવવા તો દે! ૧
 ભલે તું પુષ્ટ થઈ ને ફર, અખળ થઈ છો અમે ફરીએ,
 ટકે પણ પ્રાણ આ પાંચે, ઉલટથી એટલું તો દે! ૨
 મધુર પકવાન ને મેવા, વિવિધ તું છો ખુશીથી ખા,
 અમોને જાર ખાજરનું, લુપ્ત પણ ઢખડું તો દે! ૩
 ભલે વસ તું હવેલીમાં, અને કર મોજ મન માની;
 નહાતું આવલીનું પણ, રહેવા અંપડું તો દે! ૪
 અળકતાં વસ્ત્ર પહેરીને, ભલે તું ડોલ હીંડોળે;
 અમોને લુગડું જડું, શરીર આ ઢાંકવા તો દે! ૫
 ભલેને ચાર ઘોડાની, મજેની ગાડીમાં ફર તું;
 પગે પાળા અમોને પણ, સુખેથી ચાલવા તો દે! ૬
 અમારા કર્મના થોગે, પનારે સૌ પડ્યા ત્હારે;
 નીમેલી જીન્દગી કેરા, દહાડા કહાડવા તો દે! ૭
 ઉગીને આથમે તેમાં, અમોને યાદ આવે તું;
 પડે સૌ શાન્ત તે વખતે, જરા પણ અંપવા તો દે! ૮
 અમારું જીવવું મરવું, રહું છે હાથમાં તારા;
 દુવા દઇએ અમે તુજને, જીવિત એવું થવા તો દે! ૯
 નથી અમને અદેખાઈ, હૃદયમાં આવતી તારી;
 હજી આવે નહિ દુર્લભ, દિલાસો એટલો તો દે! ૧૦

[મુંબઈ સમાચાર તા. ૧૬-૮-૧૩.] વૈદ્ય કવિ દુર્લભ શ્યામ શ્રવ,

અમારી મસ્ત ફકિરી.

મસ્ત-મસ્તી.

ફકિરીમાં સજિરી ! મહે, ભરી આંખે મળે કેવી ?
 અમિરી ને ફકિરીમાં, મળી આંખે રળે કેવી ? ૧
 ફિકર ધુંટી કરી ફાટી, તમન્ના શી હવે બાકી ?
 ચરીરે ત્યાગની કફની, મ્હડાવી ત્યાં કળે કેવી ? ૨
 ખલકને બાણતા ફાની, પછી પરવાહ તે શાની ?
 નધી દરકાર દુનિયાની, મળે તે ક્યાં મળા જોવી ? ૩
 પીએ પ્યાલા ભરી પાએ, કરીને જ્ઞાનનો કાવો;
 અમિરીનો ધરી દાવો, ફકિરીમાં મળાહ લેવી ! ૪
 કદિ મુખમલ તણી ચેયા, કદિ ખુશ્લી ભૂમિ મેયા;
 કદિ બેટી મૂકી નેયા, તરંગોની કળ લેવી ! ૫
 કદિ ખાવા મળે લાડુ, કદિ ખાવા પડે ઝાડુ !
 રગચિયું દેહનું ગાડું, ઉપર ભગવી ધ્વજા કેવી ? ૬
 કદિ છે શાલ-દુશાલા, કદિ છે ભસ્મ ને માલા;
 કદિ હો ઝેરના પ્યાલા, મળે તેવી મળા લેવી ! ૭
 ધર્યા છે કેસરી બામા, કર્યા કાપાયનાં કપડાં,
 ત્પણ સંસારના ભામા, કળમાંથી મળા લેવી ! ૮
 ભર્યા છે જ્ઞાન ધન બાયાં, ઝુકાવે શાહ પશુ માયાં;
 જગતનો ગમ સદા ખાતા, ગમીને જ્યાં રળા દેવી ! ૯
 ખુશી રાખી ગમી સાથે, ધખાવી હોળીયો હાથે;

ખીજના દુઃખની માથે, ખુશીથી જ્યાં સજા લેવી ! ૧૦
 જગત જીત્યું અલખ નામે, અચળ એ રાજને પામે,
 નમાવી સર કદમ સ્હામે, ઉભાં ત્યાં દેવ ને દેવી ! ૧૧
 અમિરીની મજા મીઠી, ફકિરીમાં અમે દીઠી;
 ન કરવી ચાકરી-ચીઠી, સ્પૃહાને જ્યાં રજા દેવી ! ૧૨
 થયા જ્યાં એક ઈશ્વરથી, પછી શી ગાંઠ ઘર ઘરથી ?
 જગાવ્યો પ્રેમ પરવરથી, શલાકા સનેહની સેવી ! ૧૩
 [શ્લોક. કો. હે. પુ. ૯ ૧૯૧૩.] વસન્ત

વિકસિત પુષ્પનો વિનાશ.

દ્રુતવિક્ષિપિત.

કુસુમ ખીલી વૃથા ઝટ આથમ્યું, કુસુમ કેમ તને ખરવું ગમ્યું ?
 જગત જૂઠું પ્રપંચ થકી ભર્યું, સમજી એમ અરે પ્રિય તું ખર્યું. ૧
 નવીન નાજીક વિશ્વ હસાવતું, પણ ગર્યું ખરી જાણે હતું નહું;
 સરસ શોભિત જાણ કુસુમ તું, અતિ સુકોમળ અંગ પ્રસારતું. ૨
 તુજ પરે મમતા શી હતી અતિ, નિરખીને ચિત્તશાંતિ સદા થતી;
 પણ તને જગ આ ન ગમ્યું જરી, કુસુમ તું ખીલતાંજ ગર્યું ખરી. ૩
 પવન આ જગનો ન લીધો લીધો, કંઈ વિકાસ હજી ન કીધો કીધો
 કંઈ સુવાસ હજી ન ધરી ધરી, સમય સ્વરૂપ હસી તું ગર્યું ખરી.
 ઉગતું આથમતું ખીલતું ખરે, નિયમ છે જગનો જનમે મરે
 ધીરજ એમ ધરી શુઠ એ ચહે, પ્રિય તને ઇશ શાંતિ સદાય દે ! x
 [વૈન હિતેચ્છુ પુ. ૧૪ અંક ૧૧-૧૨.] શુક-રાજકોટ.

x 'વૈન સમાચાર' અંધ થયું તે પ્રસંગે તેને સંબોધાને લખાએલું કાવ્ય

દયામાં સ્વાર્થ છે ત્હારો !

ગદ્ય ૧.

ગરીબો આશરો લેવા, પ્રસારે હાથને જત્હારે;
અનાદર તેહનો થાયે, ત્હને ધિક્કાર છે ત્હારે ! ૧
શરમથી ના શકે યોલી, જનો એવા દીડા જત્હારે;
નજર ખેંચી ગયો ચાલ્યો, ત્હને ધિક્કાર છે ત્હારે ! ૨
દુઃખો અખળા નિહાળીને, હૃદય ચિરાતું બાળીને;
નહિ આત્માસનો આપ્યા, ત્હને ધિક્કાર છે ત્હારે ! ૩
નયનથી અધુની ધારા, વહેતી ભેઈ તું રહેતો;
ન લગ્યું એક પણ અધુ, ત્હને ધિક્કાર છે ત્હારે ! ૪
અવાચક પ્રાણીઓ લાખો, મનુષ્યો મારતાં નિત્યે;
ખચાવા દિલ નહિ વાળ્યું, ત્હને ધિક્કાર છે ત્હારે ! ૫
જગતની ઉન્નતિ અર્થે, દીધો નહિ જ્ઞાન ફેલાવો;
રહ્યો મત-પંથને લોભે, ત્હને ધિક્કાર છે ત્હારે ! ૬
જગતના સેવકો મરતા, મદદ વિણ તેહ અથડાતા;
ખની ના સહાય ત્હારાથી, ત્હને ધિક્કાર છે ત્હારે ! ૭
બિચારા જીવ ઓ ! ભોળા ખરે તું સ્વાર્થ ના સમજ્યો !
ઉપેક્ષા દાનની કરવે, પ્રભુના માન ના ખીંચ્યો ! ૮
વિચારો ન વચનથી ખરું, વળી દ્રવ્યે અને દેહ,
દયા કર તું દયા કર તું, દયામાં સ્વાર્થ છે ત્હારો ! ૯

[નિર્મલ દિનેશ સિંઘના જાન નવ ૪ ૧]

રહાજે થોડું પાણુ સર્વદા.

હરિગીત.

વર્ષા મહી ૧ બહેણા કંઈ બહેતાં ઉછાળા મારતાં,
વર્ષાક્રતુ ચાલી જતાં સહુ શુંક સઘ ખની જતાં;
એવું રહને રહાશે નહિ કાણુજીવી ઉભરે રનેહના,
રહાજે મને થોડું લાલે રહાજે પરંતુ સર્વદા. ૧
વિદ્યુત પ્રભા-અમકારથી, જનદષ્ટિ આંજી નાંખતી,
અમકી અને ચાલી જતી પળમાં હતી ન હતી થતી;
એવા મને ગમતા નથી અજકાર પળભર અજકતા,
રહાજે મને થોડું લાલે રહાજે પરંતુ સર્વદા. ૨

કર્મ યોગી અમે તો.

મંદકાન્તા.

શ્રી ગીતામાં પ્રકટ વદીયા કૃષ્ણ જેને વિષે છે,
ને જેનાથી જગત સઘળું આ છવાયું દિસે છે;
જેને ખંધે અનુવશ થયા વિશ્વમાં રંક રાણા,
કર્માકર્મ પ્રથિત પ્રબળા તે અમે જાણનારા. ૧
જે કર્મેના અનુશરણ તે સુર માને સ્વધર્મ,
તે છે જાણે સકળ જગને મોક્ષદાયી સુકર્મ;

એનાથી જે ઉલટ ગણવા તાપકારી અકર્મ,
 ને એ એના વગર સઘળાં તેય માનો વિકર્મ. ૨
 જ્ઞાનાગ્રિથી સકળ કર્મો દગ્ધ કીધાં અમે છે,
 'દે'લું રાથી નિયતિન અહો! કર્મયોગે ગમે છે;
 આવો આગે મત ઉભવીએ જો ત્તમેને ગમે તો,
 નિઃસ્વાર્થી શ્રી કરમ કરતા કર્મયોગી અમે તો. ૩
 [સંપ્રમાણ. ૧૫૧:૭.] જનાર્દન - જ્ઞાનામાર્ગ.

મનમને સાદ.

ચરણ.

હલારો આકૃતો વેડી, મનમને સાદ કરનારા,
 અમે મસ્તાન મુન્શીથી અલગ એ પાડ બાણનારા. ૧
 અમારા ઈશિકના મગ્ધમ, હૃદયન આખ કરનારા;
 પરતુ પ્રાણની પગલા, તણન સાધિ કરનારા ૨
 સંગતથી જ્યોતપર મનંદા નજ નિચ પ્રાણની પરવા.
 કરીને 'હરમના કુકડા પગ ના પ્રાણ કરનારા ૩
 હલારો કટકા વેડી, પડે મેલન જુનીનતના.
 છતાં જુઓ જમિત થગને, જુકેપા નાજ મંદનારા ૪
 પ્રેમજનનમા કુસળીને જનન આવે દેડે જાડી.
 મુંશાન મરે કિ-તુ. જમન ના કાલ કરનારા ૫

સસુદ્રે ૧ મૌક્તિકે મોંઘા, ખતાના બહુ ખરાબા ત્યાં;
 પરંતુ નાખુદા તહેના થમિત થઈ સાધ્ય કરનારા. ૬
 અમારી ધારણા એવી, અમે ના લેશ કરનારા;
 મણિ લેવા મણિધરને, દિવાના થઈ પકડનારા. ૭
 ખુવારીમાં ખુમારી છે, મુસીબતમાં મઝેદારી;
 અમન કે બેઅમનમાં પણ, સનમને સાદ કરનારા. ૮
 ગ. પ્રી. પાસેથી પ્રાપ્ત.

વર્ષાદને.

હરિગીત.

અયિ લાદળ ! જળ ધોધ ત્હારો વહાલ તળમાં રેલજો,
 નલગંગ તું અમ જીવનમાં અમીમય વિમળ જળ ઢાળજો;
 તવ મૃદુલ સુખદા શીતલ લહરી રસલરી પ્રસરાવજો,
 રસબસ કરી નવી આશ અંતરમાં પછી અંકાવજો. ૧
 રસંતપ વસુધા ઠારજો, બળ શ્રીખમનું અટકાવજો,
 નદી નિર્ઝરો છલકાવજો, સર સિંધુ પણ ઉછળાવજો;
 કોકિલ જન સમ મધુર રવથી વિશ્વ આ હરખાવજો;
 ઘન તિમિર પટમાં ધવળ નવલી ૫દામિની ચમકાવજો. ૨
 જગ મંડપે વિઅબ્રથી નરનાર સહુ હરખાવજો,

૧ મૌક્તિક-મોતી. ૨ સંતપ-તપેલી-કની થયેલી. ૩ વસુધા-
 ૪ પૃથ્વી. ૫ શ્રીખ-કેનાળો. ૬ દામિની-વિજળી.